ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

كورەش

سان 5-6

بو سانىدا :

1 ـ بەت

1 ـ بىرىنچى ماي هەم 9 ـ ماي كونلارى خاطرلىگەندە ـ ـ ـ ـ

2 ـ تارىخنى ساختەلاشتورغوچىلار (« قىزىل اوزبېكستان » دىن) 3 ـ =

3 ـ غولجىدا بىرىنچى سەبلە « چىرعتى » 49 ـ =

4 ـ سەيپارە ئوروپپا ذوەتلىب حال سورالدى د . ت . 52 ـ =

5 ـ مائەم ـ ـ (شعير) ـ ـ م . ئەلىخانەم 55 ـ =

6 يەڭىلىك دىيىماق ـ ـ « خوشتار) ـ ـ 55 ـ =

ناشرى : شرقى توركستان انقلابچىل ياشلار تشكيلاتى مركزى كومىتەتى !

ژورنالنىڭ مسئول محررى : س . سيف اللەيف ، محررنىڭ اورون باسارى : د . تورەخمەتوف ، كاتيبى : م . عثمانى .

آدريس : شهرى « غولجا » ، مركزى كوچا ، قورا نومېرى : 49

شرقى تورکستان انقلابچىل ياشلار تشكيلاتىنىڭ مركزى كومىتېت باسماخانەسى

بهاسى : 2000 دوللار . تيراژى : 2000 دانە .

№ 5—6
(28-29)
میلادی: 1948-یل
مای - ئییون

کورەش

سان: ٥-٦
(٢٨-٢٩)
هجریه:
١٣٦٧ سنه

برنجی مای هم 9-مای کونلرینی خاطرلیگەندە

برنجی مای

برنجی مای پوتون دونیا مەهنەتکەش لرینینگ خەلقئارا انقلابی بایرام کونیدور.

بو کونی پوتون دونیادیکی ایزیلگوچی خەلقلر اوزلرینینگ تەرکین تورموش وە آزاد - مستقللیکینی طالب قیلغان حالدا اولوغ نەورەش وە طنطنە نمایشلار آستیدا بایرام قیلیب اوتکوزەدو. خصوصا، بو اولوغ بهار بایریمی برنجی ماینی پوتون دونیا ایزیلگوچی لرینینگ یولە کچیسی سوۋیتلەر اتفاقی خەلقی زور داغ - دوغیلار بلەن بایرام قیلیدو. چونکی، «برنجی مای سوۋیت خەلقیگە اوز [illegible] وە سوات اجتماعی قورولوشینینگ کوچ وەقودرتینی، خەلقلار اوتتورسیدیکی استالینچە دوستلوقنینگ مستحکملیکی وە بوموستەحکەملیکنینگ بوتمەس-توگیمەس کوچ وەقودرتینی نامایش قیلغان کوندور.» البتە

بو کونی سوۋیت خەلقینینگ داغ - دوغا بلەن و بیوک غلبیلەر بلەن نامایش قیلیب اوتکوزوشی 2 - جهان اوروشیدین کینکی تنچلقنی بوزوشقا قصد قیلیواتقان فاشیزیم قالدوقلاریغا هەم دونیا تنچلیغینینگ دشمەنلاریگە قارشی ایلیک زەربەدور.

پوتون دونیا مەهنەتکەشلارینینگ اولوغ بایریمی برنجی ماینی شرقی تورکستان خەلقیمو کورەشچان روح بلەن خاطرلەب تبریکلەب اوتودو. چونکی شرقی تورکستان خلقی عصرلەر بویی خطای مستبد حاکیمیتینینگ ظلمی آستیدا حقارەتلینیب، کوللەنیب - کونگە خرابلاشقان قوللوقدا کون گوچورگەن وە حسابسیز ایزیلگەن خەلق. شونینگ اوچون بو گورلەکی بو اولوغ کورەشچان برنجی مای بایریمی پوتون دونیادیکی ایزیلگوچی خەلقلەر قاتاریدا بزشرقی تورک

كستان خەلقىنىڭمو اولوغ بايرام كونىمىزدور .
بز اولوغ برنچى ماى بايرىمىنى
انقىلابىمىزنىڭ بيوك اوتوقلارىنى وە خەل
قىمىزنىڭ يېڭىلمەس قودرتىنى نمايش
قلىش بلەن خاطرلەب ، شو مناسبت
بلەن كورەش سەپىمىزنى يەنەمو اوس-
توروب ، عمومى هوشيارلقنى آرتتوروب
انقىلابىمىزنىڭ اوتوق وە غلبەلرىنى بوق

قاچقو يشقا اورولغوچى دوشمەنلار
گەۋدەكس الەر كنچيلر گەقاخش تقوچقر
بە بېرىشمىز كېرەك .
ياشيسون برنچى ماى دونيا مە-
ەنكەشلارىنىڭ انقىلابى بايرام كونى !
گوچەيسون وە بەگسون دونيا-
مظلوملارىنىڭ انقلابى حركتى !

9 - ماى

9 - ماى فاشيزم اوستيدىن غلبە قا
زانغان ، قودرتلىك سوۋيت قىزىل ئەرمىيەسى
نىڭ اينسانيەت دونياسىنى فاشيزم آفتىدىن
قوتولدورغان وە 2 - جهان اوروشى غا
بە بلەن يەكونلىنىب ، دونيادا تنچ وە
خاطرجمع حيات باشلانغان كون . شو
نىڭ اوچون بو كون ، بوتون دونيا
دىكى تنچلىق وە خلقچىللقنى سويگوچى
ئەللەرده خصوصا فاشيزمنى تار - مار
قليب ، دونيا خەلقىگە بخت - سعادت
نى تقديم قلشدا الڭ الدينقى حل قلغو
چى رولنى اوينىغان سوۋيت اتفاقيدا
9 - ماى اولوغ غلبە بايرىمى قليب اوت
كوزوليدىغان بولدى . شونىڭ اوچون
گيتلېرچىلەر گيرمانيەسى اوستيدىن او
زول - كېسل غلبىگە ايگە بولغان بو
تون دونيا خەلقىگە تنچلىق وە خلقچىلىق
غلبەسىنى كەلتورگەن بو اولوغ كون
نى هر يىلى 9 - ماىدا سوۋيتلەر
اتفاقى شونىڭ بلەن برليكدە بوتون دونيا
تنچلق - سويگوچى خەلقلرى ططنەلر بلەن قار

شى ايلاب خاطرلەيدو ، ئەم سوۋيت خەلقىنىڭ 2 -
جهان اوروشىدا اوچرىغان قىينچىلقلرىنى ،
بەرگەن قوربانلرىنى ، سانسىز چقىم
لرىنى ، وە برانچيلقلارنى ايچينشابق بلەن
ئەسكە ايليب ، 2 - جهان اوروشىدىن
كيينكى تنچ حياتنى بوزوب ، يىڭى او
روش اوتىنى يېقغوچى اوروش بورسنە
لەرگە قارشى نفرت وە غضبلرىنى
بيان قليب ، تنچليق وە بختليك اور
موش اوچون كورەش ايليب ، باريلە
غالبلقنى بيان قلىدو . البتە بو اولوغ غلبە
كونىنى شرقى توركستان خەلقىمو بو
تون دونيادىكى تنچليق سويگوچى خەل
لەر قاتارىدا خوشاللق بلەن خاطرلەب دونيانىڭ
تنچلقى اوچون اوز كوچىنى قوشوشقا تيرشيدو .
عموما ٥ ماى ايىي كورەشچلر
اى . شونىڭ اوچون بو اى كورەش
نكە باى ، بو آيدا كورەش خاطرەلرى
وە كورەش ساواقلرى نهايت كوپ . بو
تون دونيادىكى آزادلىق ، تەرەقيپەرۋەر

بىلەن – سائادەتلىك تۇرمۇش ئۈچۈن ئىنتى-
لىش – خەلقچىلىق ئۈچۈن كورەش قىلىش-
نى ئۆزىنىڭ مۇقەددەس ۋەزىپەسى دەپ بىلگەن
كورەشچان خەلقلەر بىلەن بىر قاتاردا بىز
شەرقى تۈركىستان خەلقى ھەم ئالدىدا بۇ
لۇپ ئۆتكەن تولۇق كورەشلەر تارىخى-
نى ئەسلەپ ئۆتۈپ بۈگۈن ئۈچۈن تۇرمۇشلارىمىز-
لىپ، ئالدىمىزدىكى ئۇلۇغ كورەش ۋەزىپەلىرى-
مىزنىڭ ھەممىسىدىن ئاۋۋال چىقىشقا ۋە شۇ ئۇلۇغ
ئىشلەپ، ئولەيدىغان ئەللارغا قاتناشلى دائىملىق
بىلەن ئالغا بېسىشىمىز ۋە كورەش مەيدانى-
دا ھەرقاچان بولۇشىمىز لازىم .

تارىخنى ساختىلاشتۇرغۇچىلار

(تارىخى ھۆججەت)

غىنۋار ئايىنىڭ ئاخىرىدا ئامېرىكا قوشما ئىشتاتلىرى دۆلەت دېپارتامېنتى ئەنگلىيە ۋە فرانسىيە تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىرى بىلەن بىرلىشىپ گېرمانىيەنىڭ دىپلوماتىيە ئەمەلدارلىرىنىڭ مەلۇماتلىرى ۋە خاتىرەدەپتەرلىرىدىكى ئەسلەتكۈچلەردىن ئىبارەت توپلامنى ئېلان قىلدى . بۇ توپلامنى «1939 – 1941 – يىللار ئارىسىدا ناتسىستلار بىلەن سوۋېتلار ئىتتىپاقى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىبەتلەر» دىگەن سىرلىق سەرلەۋھە بىلەن چىقاردى .

بۇ توپلامغا بېرىلگەن سۆزبېشىدىن مەلۇم بولىشىچە ، ئامېرىكا قوشما ئىشتاتلىرى ، بۈيۈك بىرىتانىيە ۋە فرانسىيەدىكو مىللىرى گېرمانىيە تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ گېرمانىيەدە ئامېرىكا ۋە ئەنگلىيەلىك ھەربى مەمۇرلىرى تەرىپىدىن قولغا چۈشۈرۈلگەن 1918-1945- يىللارغا دائىر ئارخىپ ماتېرىياللىرىنى ئېلان قىلىش ھەققىدە 1946- يىل يازفەسلىدىلا ئىتتىپاقا بىر فىكىرگە كېلىشكەن . لېكىن شۇنى سېزىش ئۆزىگە ئېتىبارنى جەلپ قىلىدىكى، ئېلان قىلىنغان توپلامغا پەقەت 1939 – 1941- يىللارغا دائىر ماتېرىياللارلا كىرگۈزۈلمىگەن ، بۇندىن ئاۋالقى يىللارغا دائىر ماتېرىياللارنى ، جۈملىدىن ميونخېن دەۋرىگە دائىر ماتېرىياللارنى بولسا ؛ دۆلەت دېپارتامېنتى توپلامغا كىرگۈزمىگەن ۋە شۇنداق قىلىپ ، جاھان ئەفكارى ئاممىسىدىن يوشۇرغان . بۇ ئەلبەتتە تاسادىپى ئەمەس . بۇ ، تارىخى ھەقىقەتكە خالىسا نە ۋە ... قاراشقا ھېچ قانداق

علاقیسی بولمیغان مقصدلرنی کوزده
توتودو .

ئه‌نگلییه-آمیریکا مطبوعاتی گیتیلیر
چی عمالدارلارنینگ ئه‌کشورولمیگه‌ن
وه اوز بیلگینیچه اویه‌ردین-بویه‌ردین
یولوپ ایلینغان یازمیلاردین عبارت
بو توپلامنینگ بر باقلیمیلیق بلگه‌ن اعلان
قلینیشینی افکار عامه آلدیدا برمونچه
آقلاش مقصدیده گویا «روسلار ئانسیس-
لار دیپلوماتیه‌سی حقیده بر لیشپه‌گمل
حیسابات اعلان قلیش توغریسیدیکی غربی-
نینگ تکلیفینی رد قلدی» دیگه‌ن بی‌معنا
اویدورمینی تارقاتتی .

ئه‌نگلییه-آمیریکا دیپلوماتلیرینینگ بو-
یاناتی حقیقتکه توغری که‌لمه‌یدو .

حقیقتده بولسا ، احوال توبندیکیچه بولدی . اولجاقاییب گرمانییه‌ده قولغا چوشورولگه‌ن حجتلارنی اعلان قلیش اوستیدین ئه‌نگلییه‌ده تیارلیق کورولوشکه باشلانغانلیقی توغریسیدا 1945 یل یاز فصلیده چت ئه‌ل مطبوعاتیدا خبرلار پیدا بولغانلیقی اوچون سوویت حکومتی بیوک بریتانییه حکومتیگه مراجعت قلیب ، ئه‌نگلییه آمیریکا قوشونلری قولغا چوشورده‌ن نیمیس حجتلارینی ترتیب تیارلاشدا سوویت ئیکسپیرتلریمو اشتیراک قلیشی کیره‌کلیگینی

طلب قلدی . سوویت حکومتی موندای حجتلارنی اوزآرا کیلیشمه‌سدین توروپ اعلان قلیش برل قوبوللماسلیق حال دیب حیسابلیدی وه شونونگ بلگه‌ن بلله ، بو حجتلار سینچیلاب وه خالیسانه‌سوره‌تده ته‌کشورولمه‌سدین اعلان قلینغان تقدیرده جوابکارلیکنی اوز زممیسیگه آلالمایدیغینی بلدوردی ، چونکی مذکور حجتلارنی ئه‌له‌شولداق ابتدائی شرطلرگه رعایه قلماي اعلان قلیش گیتلیرچیلارگه قارشی کورشییتیه (برلشمه) اعضالری بولغان دوله‌تلر اوتتوریسیدیکی مناسبتلرنی یامانلاشتوروشقا سبب بولوشی ممکین ایدی . خلاص . اما ئه‌نگلییه تاشقی ایشلار مینیستیرلیقی گیتلیرچیلارنینگ قولغا چوشورولگه‌ن حجتلارینینگ کوپچیلیکینی ایریباشلاش توغریسیدیکی مسئله‌نینگ سوویت حکومتی طرفیدین توتتورغانو بولوشیغیمو وافت که‌لگه‌نده‌مه‌س دیگه‌ن بهانه بلگه‌ن سوویت تکلیفینی رد قلدی .

یه‌نه شومو معلومکی ، گیرمانییه‌دیکی گالتروپل کیه‌ینیشینینگ سیاسی دیرکتورانیدیکی آمیریکا دیپلوماتیه‌سی گیرمان آرخیفلاری وه حجتلری بلگه‌ن قانداق معامیله قلیش حقیده 1945 — یل 6 — سینتبرده یول یوروقلارنیه

نى تەقدىم قىلدى . ئارخىپلارنى توپلاش
قىلىش ئۇستىدىن بولغان گېرمانىيە
برخىل ترتىپ ئورنىتىشنى شۇنىڭدەك
لەشكەن ماتىر تشكىللاشتا گورگەن
لارنىڭ ۋە كىيالرىغە بوجىلارنى كو—
روش حقوقى بيرىلىشىنى كوزدە توتقان
ئىدى . حجتلاردىن كوپىيە ئېلىش ۋە
لارنى نشر قىلىش مۇمكىنلىكىنىمۇ كوز-
دە توتولغان ئىدى . بو تكلىف سىياسى
بىر بىكتوراتنىڭ تورت مجلىسىدە مۇھاكىمە
قىلىندى . لېكىن ئەنگىلىزلەردە ئامىرى
كلارنىڭ ئىلتىماسىغا بىنائەن تېگىشلىك
يول يوروق يوقلىغى بەھانەسى بىلەن كې-
يىكتورولدى . كېيىنرەك ئامىرىكا ۋە—
كىلى ، ئامىرىكا قوشما شتاتلارى حكو-
تى يېڭى تكلىف تيارلاتىپ ۋە
روال تقـــديم قىلغان لايحەلىرىكار
قىلغان دەب حىسابلاشنى سورايدو ، دىگەن
دىن كېيىن ، مسئلە سىياسى دىرىكتو
ران روزنامەسىدىن ئېلىندى .

شۇنداق قىلىب ، سوۋيت حكومتى
گېرمان ئارخىپ ماتىرياللىرىنى ئېلان
لىشقا تيارگەرلىك كورۇشتە قاتنىشىش—
تىن گويا باش تارتتى ، دىگەن دعوا
بالغاندور .

I

بو قوربىدا ئېيتلغان توپلام ئېلان قىلى
ش بىلەن عينى بىر ۋاقتىدا گويا سيهر
بىلەك بىر كوچىنىڭ كورسەتمەسىگە عمل قىل
غان قوشما شتاتلاردا ۋە ئولارغا قارام

مەمىلىكەتلەردە س س س ر بىلەن گېرمانىيە
ئوتتورىسىدا بىر — بىرىگە هجوم قىلىش—
ماسلىق حقىدە 1939- يىلدا توزولگەن بىتىمنىڭ
سىبقى بىلەن يەنە دوشمەنچىلىك ۋە ھايدىن ئاش
قان توھمەت — بوھتان كامپانىيەسى ئوچ
ئىلىپ كەتتى . بو بىتىم گويا غربىي دمو
كراتلارغە قارشى قارىتىلغان دىگەن گەپ
لەر باشلاندى .

شۇنداق قىلىپ ، س س س ر بىلەن
گېرمانىيە ئوتتورىسىدا 1939 =
1941 = يىللار ئارىسىدا بولغان مۇنا
سىبەتلەر حقىدە ئامىرىكا قوشما شتاتلارىدا
توپلام ئېلان قىلىشتىن مقصدنىمە ئىكەنلى
گى روشەن . بو مقصد تارىخى ۋاقى-
ئەلەرنى خالىسانە بىيان قىلىشتىن عبارت
ئەمەس ، بلكى حقيقى احوالنى بوزوپ
كورسوتوشتىن ، سوۋيت اتفاقى حقىدە
يالغان گەپلەر تارقىتىشتىن ، ئونى ئورنىغا
توھمەت قىلىشتىن ۋە تجاوزچى ھمدە
ئانتى ديموكراتيك كوچلەرگە قارشى
حقيقى ديموكراتىيە ئوچون جانبازلىق
بىلەن كورەشىۋاتقان سوۋيت اتفاقىنىڭ خە
لق ئارامغىداسىدىكى ئابرويىغە زىيان يەت
كوزوشتىن عبارەتتور .

شۇنداق خيانەتكارلىق يولى ئەنگىليە
ئامىرىكا مەملىكەتلىرىدىكى حكمران دائىرە
لەرنىڭ اتفاقچىلار ئوتتورسىدىكى مناسبة
لەرگە بولغان فكرىگە ماس كېلىدو .
بو فكر شولو گدىن عبارەتكى ، اتفاقچىلار

اوتتورسىدا ئىقتىسادى وە سىياسى
مناسبتلار ئوزلوشتى ، اولارنىڭ بىر —
بىرىگە ئىشەنچىسى وە ئوز ئارا كومەك كىلىشى-
شىنى داعىمىلەش ئورنىغا ، ئوز ئىتتىفاقچى-
سىنى زەئىپلەشتورۇش ئوچون ، ئونىڭدىن
ئوز شخصى منفعتلرى يولىدا فايدىلىنىش،
ئونىڭ ھىسابىدىن ئوز موقعىنى مستحكە-
لەش ئوچون ئولوغدا توھمەت قىلىشقىچە
بارلىق ئىمكانىيەتلەردىن فايدىلىنىش سىياستى
يورگوزولمەكدە .

ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىدىكى ھكـ
مراندائىرەلەرى ئوز مملكتىدە س س
س ر بىلەن بولغان مناسبتلرنى ياخشى-
لاشنى طلب قىلىۋاتقان عنصرلارنىڭ تا-
ثىرىنى س س س ر گە قارشى تشهىرتدىن
عبارت كامپانىيە يولى بىلەن بربادقىلىش
قا ئورونوپ اتفاقلارنى نظرگە ئېلىش
كېرەك . ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىدىكى
ترقى پەرۋەر عنصرلارگە ضربە بېرىش—
دىن مقصد 1948 — يىل كوزدە ئامېرىكا
قوشما شتاتلىرىنىڭ يېڭى پرېزدېنتى سايـ
لىنىش مناسبتى بىلەن ئەنە شو ترقى
پەرۋەر عنصرلارنىڭ تاثىرىنى كېمەيتـ
تورۇش ئىكەنلىكىدە شوبھە سىز دور .

توپلام ئيەيس دېپلوماتىيە مەھكەمەلىرى
دە گىتلېرچى دېپلوماتىيە عمالدارلرى توقو-
غان ھجتلەر بىلەن تولغان . مانا بو حال
بىر ياقلىمەلىق وە غەرەز گويانەلىكتىن عبا-

رەت بولغان ، واقعەلەرنى گىتلېرچىلەر
ھكومتى اقطەئى نظرىدىن بيان قىلغان وە
بو واقعەلەرنى گىتلېرچىلەر ئوچون مۇ-
بول رەۋىشدە يازىشنى مقصد قىلىپ
قويغان ھجتلەردىن فايدىلىنىش وە اولار-
نى بىر ياقلىمەلىق بىلەن اعلان قىلىشلارى-
نىڭ غلطلىغىنى ئوچوق كورسىتىپ تورۇپ-
تو . خوددى شونىڭ ئوچون سوۋېت ھكو-
متى ئولجا قىلىپ ئالىنغان گېرمان ھج-
تلرىنى بىرلىكدە دەعلەب نەشرىنى سىنچى-
لاپ تەكشورمەكدىن تورۇپ بىر طرفلىيـ
مە اعلان قىلىشقا اوز واقتىدا قارشى چىققان ئېدى .
ھەمدە فرانسىيە ھكومتىگە قاراشلىق فرانس
پرېس اگېنتلىقىدىن ، بو ھجتلرنىڭ
ئوچ مملكت ھكومتى طرفىدىن سو-
ۋېت اتفاقىنىڭ رازىلىغىسىز ئاشكارە قىلىپ
اعلان قىلىنىش ترتيبى ، معتدل دېپلو-
ماتىيە قائدىسىگە ئوچرايدىك توغرى كەل-
مەيدو ، دەب اعتراف قىلىشقا مجبور
بولدى .

شونىڭغا قارىماي ، ئەنگلىيە ھكو-
متى بولونىڭغا راضى بولمىدى ، ئامېرى-
كا ، ئەنگلىيە وە فرانسىيە ھكومتلرى
فېمىس ھجتلرىنى بىر ياقلىمە اعلان قىلىش-
دى ، گىتلېرچىلەر تجاوزىغا قارشى
كورەشنىڭ ئاساسى ئېغرلىقىنى ئوز ئوس-
تىگە ئالغان سوۋېت اتفاقىغا توھمەت
قىلىش نيتىدە تارىخنى ساختىلاشتورۇش
يولىدا تارتىنمىدى .

شونونگ بلەن بو حكومتلەر مونداق بر واقتدا حركتنك عاقبتلارى اوچون بتون مسئوليتنى اوز اوستيلرىگە آلدى .

شونى ايتارگە ايايب سوۋيت حكومتى گيتلىرچيلەر گيرمانيەسى بلەن ئەنگليە ، فرانسيە وە آمريكا قوشماشتاتلارى حكومتلارى اوتتورسيدىكى مناسبتلار توغورسيدا سوۋيت حكومتى قولىغا چوشكەن وە ئەنگليە ، فرانسيە هەمدە امريكا قوشماشتاتلارى حكومتلارى افكار عاممەدىن يوشوروپ قالغان مخفى حجتلارنى اعلان قىلىشتا اوزىنى حقلق دەپ حيسابلايدو . بو حكومتلار مذكور حجتلارنى افكار عاممەدىن يوشوردى، اولارنى اعلان قىلىشنى خالىمايدو . ليكن يوز بەرگەن حاضرقى احوالدىن كيين تاريخى حقيقتنى ميدانغا چىقىرىش اوچون بو حجتلارنىڭ اعلان قىلىنىشنى ضرور دەپ حيسابلايمز .

سوۋيت حكومتى قولىدا گيتلىرچيلار گيرمانيەسىنى تار-مار كەلتورگەن واقتدا سوۋيت قوشونلارى قولىغا چوشورگەن مهم حجتلار بار . بو حجتلارنى اعلان قىلىش گيتلىرچيلەرنىڭ تجاوزچيليقنى وە ايككنچى جهان اوروشنى اصلىدە قانداق تيارلانغانلىقىنى وە رواجلانغانلىقىنى توغرى يارىتيپ بيريشكە ياردەم قىلالايدو .

س س س ر مينستىرلار سوۋيتى حضورىدىكى سوۋيت ئينفورماسيە بيوروسى طرفيدين حاضر اعلان قىلىنىۋاتقان «تاريخنى ساختىلاشتورغوچىلار» ديگەن تاريخى حجت موشو وظيفەگە خدمت ايتيدو .

بو مسئيلىدە دائير مخفى حجتلار يېقين واقتدا اعلان قىلىنيدو .

1 — نيمىسلارنىڭ تجاوزغا تيارگەرلىگى ، قانداق باشلاندى

امريكاليق ساختىچيلار وە اولارنىڭ ئەنگليز — فرانسوز شيرىكلارى گيرمانيەنىڭ ايككينچى جهان اوروشىغا آپاريپ كەلگەن تجاوزچيلىقىغا تيارليق گويا 1939 ينچى يل كوز فصليدە باشلاندى ديگەن تاثيراتنى قالدوروشقا اورونماقدا . لەكين حاضرقى واقتدا هەر بر اويدورماغا ئيشەنگوچى ساددە دىل كىشىلاردىن باشقا كيم بو سوزگە ئيشينيدو ؟ گيتلار حاكميت

توپىسىگە كەلگەندىن كېيىن گېرمانىيە نىڭ دەرھال اورۇشقا تەيارلىنىشقا باشلىغانلىقىنى كىم بادەيدۇ ؟ كېيىن كېيىن-دېرچىلار اوصول ئىدارەسى ئەنگىلىيە ، فرانسىيە وە قوشما شتاتلاردىكى ھۆكۈمران دائىرەلەرنىڭ تولا مەقۇللىشى بىلەن گېرمان مالىيە دائىرلەرى طرفىدىن توزۇلگەنلىكىنى كىم بىلمەيدۇ ؟

گېرمانىيە اورۇشقا تەيارلىنىش وە اوزىنى ئىلك يېڭى قورال — يارىقلار بىلەن تەمىنلەش ئۈچۈن اوز ئېغىر صناعتىنى وە دەلەب روردا مېتالورگىيەنى ھەمدە حربى صناعتنى تېكلىشى وە رواجلاندۇرۇشى كېرەك ئىدى . برنجى ايمپېرىيالىستىك اورۇشدا يېڭىلگەن ، ۋېرسال شرطنامەسىنىڭ ئېغىر شرطلەرى آستىدا ياشاپ كەلگەن گېرمانىيە اوز كۈچلەرى بىلەن بونى قىسقا مۇددەتدە بجرەلمەس ئىدى . گېرمان ايمپېرىيالىزمىگە بو ئىشدا امېرىكا قوشما شتاتلارى غايەت چوك ياردەم كۆرسەتتى .

ھۆكۈمەت بىلەن تەمامًا كېلىشىپ ئىش كورۇۋاتقان آمېرىكا بانكالارى وە ترېستلەرى ۋېرسالدىن كېيىنكى دەۋردە گېرمان اقتصادىغا كوپ مەبلەغ قويغانلىغىنى وە گېرمانىيەگە قرض بەرگەنلىكىنى كىم بىلمەيدۇ . بر نەچچە مىليارد دوللار ھېسابلانغان بو مەبلەغ گېرمانىيەنىڭ حربى صناعت كارخانەلىرىنى تېكلەش وە رواجلاندۇرۇشقا صرف قىلىندى ؛

معلومكى ۋېرسالدىن كېيىنكى دەۋردە گېرمانىيەدە گېرمان ئېغىر صناعتىنى وە گېرمان حربى — صناعت كارخانەلىرىنى تېكلەش ئۈستىدىن برقاچە تدبيرلەر كوردىلدى . بو ئىشدا گېرمانىيە ئۈچۈن بەلگولەنگەن وە دەئوئىس رېپاراتسىيە پلانى دەج آتالغان پلان چوڭ رول اوينىدى . امېرىكا قوشما شتاتلارى وە ئەنگلىيە شو پلان ياردىمى بىلەن گېرمانىيە صناعتىنى امېرىكا وە بېرىتانىيە مالىيە پوليەلىرىگە قارام قىلىپ قويماچى بولغان ئىدى . دەئوئىس پلانى گېرمان صناعتىگە چەت ئەل كاپىتالى ، اساسًا امېرىكا كاپىتالىنىڭ كوپلەپ سوقولوپ كىرىشىگە يول اېچىپ بەردى . نەتىجەدە 1925 — يىلدىلا گېرمان خوجىلىقى بو كولۇشكە باشلىدى . بولۇقغا ئىشلەپ چقىرىش آپپاراتىنى زوربىرىپ قايتىدىن اىنىكولىلەش ياردەم بەردى . شو بىلەن بالە گېرمانىيەدىن چەت مەملىكەتلەرگە مال چقىرىش لاھاينى كوچەيۈپ ، 1927 — يىلدا 1913-يىل دەرجەسىگە يەتتى . تەييار ماللار چقىرىش بولسا ، بو دەرجەدىن 12 پروتسېنت ئېشىپ كەتتى . (1913 — يىللارقارىدە) 1924 — يىلدىن 1929 — يىلغىچە 6 يىل ئىچىدە گېرمانىيەگە

چەت مەملىكەتلەردىن اوزاق مۇددەتكە مولجاللانغان 10 — 15 مىليارد ماركا وە قىسقا مۇددەتكە مولجاللانغان 6 مىليارددىن ئوشوغراق ماركا مەبلەغ قويولدى . بعضى معلوماتلارغا كورە ، مەبلەغ قويوش يەنىمو كوپرەك بولغان . بو بولسا ، گېرمانىيەنىڭ اقتصادى جەھەتدىن ، جەلىدىن حەربى صناعت جەھەتدىن نەھايىتى كوچەيىب كېتىشىگە سەبەب بولدى . بو ئىشدا امېرىكا كاپىتالى آساسى اورۇننى توتتى. اوزاق واقتقا بېرىلگەن ھەممە قرضلەر اىچىدە امېرىكا كاپىتالى كام بولغاندا 70 پروتسېنتىنى تشكيل قىلدى .

گېرمان ابغر صناعتىگە مەبلەغ بېرىشتە ؛ امېرىكا صناعتى بىلەن گېرمان صناعتى اوتتورسىدا يېقىن علاقەنى كوچەيتورۇشدە امېرىكا قوشما شتاتلاردىكى دىيوپون، مورگان، روكفېللېر، لامونت وە باشقا صناعت ابگىلىرى باشچىلىق قىلغان امېرىكا مانوپولىيەلارى قانداق رول اوينىغانلىقى ھەممىگە نەھايىتى ياخشى معلومدور . امېرىكادىكى يېتەكچى مانوپولىيەلار گېرمان ابغر صناعتى ، حربى كانسېرنلار وە بانكالار بىلەن يېقىن علاقە باغلىدى . امېرىكادىكى يېتەكچى خىمىيە كانسېرنى « دىيوپوندانىمور » « ژېنېرال موتورس » آفتوموبىل صناعتىنىڭ ئەڭ يىرىك آكسىيەچىلارىدىن بىرى بولغان بورىتانىيە ئىمپېرىيە خىمىيە تراستى (« ئىمپېرىيال كېمىكال ئىندەستېريس ») گېرمانىيەدىكى « ئى . گ . فاربېنىندوستري » خىمىيە كانسېرنى بىلەن صناعت ساھەسىدە نەھايىتى يېقىن علاقەدە بولوب كەلدى . 1926 - يىلدا بو كانسېرنلار بىلەن پوتۇن (دونيا) سانىيەگان جەھان بازارلارىنى بولوش حەقىدە كارتېل بىتىمى توزولدى . فىلادېلفىيەدىكى (امېرىكا قوشما شتاتلارى) « رىم وە خاس » فىرماسى باشقارمىسىنىڭ رەئىسى اوروشدىن ايلگرى بو فىرمانىڭ دەرشەنددىكى (گېرمانىيە) باشلىغىنىڭ شېرىكى ئىدى . شونىڭدىن اوروش گېرەككى ، بو كانسېرنىنىڭ سابىق دىركتورى رودولف مېوللېر حاضرقى واقتىدا « بىزانىيە » دە بولوب خرستىيان - دېموكراتلار اتفاقى (خ د س) رەھبەر دائىرەلەرىدە كوزگە كورىنەرلىك رول اوينىماقدا : 1931 - يىلدىن 1939 - يىلغىچە بولغان دەوردە « ئى ، گ . فاربېنىندوستري » كانسېرنىنىڭ رەئىسى وە « دېيچى بانك » كېڭەشىنىڭ اعضاسى ليمس كاپىتالسىنى شمىتس « ژېنېرال دېستانى كارپارېيشن » دېگەن امېرىكا فىرماسىنى نظارەت قىلىب توردى . مېيولغىن كونفرېنسىيەسىدىن كېيىن (1938 - يىلى) « سېنتالدارت ئويل » دېگەن امېرىكا تراستى « ئى . گ . فاربېنىندوستري » بىلەن شرطنامە

تۈزدى . بۇ شەرتنامىغا بىنائەن ئى . گ .
فاربېنىندۇستىرى ، ئامېرىكا
قوشما شتاتلىرىدا ئىشلەپ چىقىرىلىدىغان
ئاۋىئاتسىيە بېنزىنىدىن كېلىدىغان فايدى-
نى بۆلۈشدە قانائەتلىنىدىغان بولدى ،
بۇنىڭ ئورنىغا گېرمانىيەدىن سۈنئىي بېنزىن
چىقىرىشدىن ۋاز كەچتى ، شۇ ۋاقىتدا
گېرمانىيە ئۇرۇش مەقسەدلىرى ئۈچۈن زۆرۈ-
ر سۈنئىي بېنزىن توپلىماقدا ئىدى .

مۇنداق ئالاقە پەقەت ئامېرىكا كاپى-
تالىستىك مونوپولىيەلىرى ئۈچۈنلا خاراكتېر
لىق ئەمەس . مەسىلەن : پەقەت
سودا ئەھمىيىتىگىلا ئەمەس ، بەلكى ھەربىي
ئەھمىيىتىگە ئىگە بولغان مۇنداق يېقىن
ئىقتىسادى ئالاقە ئۇرۇش ئالدىدىن بىرىتا-
نىيە سانائەت ئويۇشمىسى بىلەن گېرمان
ئىمپېرىيە سانائەت گورۇپپاسى ئوتتۇرىسى-
دىمۇ داۋام قىلىپ كېلەتتى . بۇ ئىككى
مونوپولىستىك ئويۇشمىنىڭ ۋەكىللىرى
1939 — يىلدا دۈسسېلدورفدا بىر-
لەشكەن بايانات چىقاردى . بۇ باياناتدا دې-
يىلىپ ، بۇ بىتىمدىن مەقسەد « ئىككى مە-
ملىكەت سانائەت سىستېمىلىرى ئوتتۇرىسىدا
مۇمكىن قەدەر تولا ھەمكارلىقنى تەمىنلەش-
كە ئىنتىلىشدىن ئىبارەت » دېيىلگەن ئى-
دى . بۇ كېلىشىملەر گېرمانىيەنىڭ
چېخوسلوۋاكىيەنى بېسىپ ئالغان كۈنلەر

دە ئىدى ! شۇ مۇناسىۋەت بىلەن لوردلار-
دا چىقىرىلغان « ئېكونومىست » ژۇرنا-
لىنىڭ : « دۈسسېلدورف مۇھىتىدا ئەقلى
كامىل كىشىلەرنى ئەمەسمۇ شارىتنى يو-
قوتۇشقا مەجبۇر قىلىدىغان بىر نەرسە
بولغۇ ؟ »1) دەپ يازغىنى بىكار ئەمەس
ئىدى .

ئامېرىكا ۋە گېرمان كاپىتالىنىڭ ،
شۇنىڭدەك ئەنگىلىز كاپىتالىنىڭ ئۆز
ئارا چەمبەرچەس باغلانغانلىقىغا مەلۇم
شرېدېر بانكىسى ئوچۇق مىسال بولالايدۇ .
بۇ بانكادا « فېرېنىگتې شتالۋېركې »
دېگەن گېرمان پولات تىرەستى رەھبەرلىك
رولىنى ئوينىدى . شىنېيس ، تىسسېن ۋە
روردىكى باشقا سانائەت ئىگىلىرى تەشكىل
قىلغان بۇ بانكانىڭ مەركىزى نيۇ-يو-
رك ۋە لوندوندا ئىدى . بۇ بانكىنىڭ
ئىشىدا ئاللىن داللېس ، لوندون ،
كېلن ۋە گامبۇرگ شرېدېرلىرىنىڭ دىرېك-
تورى ، نيۇيوركدىكى « ئى . گ .
شرېدېر بەنكىنگ كورپورېيشىن » نىڭ
مېلىرى يېتەكچىلىك رول ئوينىدى ،
بۇ بانكىنىڭ نيۇ-يوركدىكى مەركىزى-
دە مارشالل جانابلىرىنىڭ ھازىرقى باش
مەسلىھەتچىسى ژون فوستېر داللېس باشلىق
مەشھۇر ئادۋوكاتلىق فىرماسى « سالىۋان
ئەند كراموبل » يېتەكچىلىك رولىنى

---

1) كاروين د : ئېدواردس ، ئېكونومىكا سىياسەتدە خەلقئارا كارتېللار ، 1947 — يىل

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئوينىغان . بۇ فىرما بۈتۈن دۇنيا مىقيا-
سىدا نېفىت كونتروللاتقان روكفېللېرلار-
نىڭ تىرىستى « ستاندارت ئويل » بىلەن
شۇلۇگرەك ئامېرىكادا ئەڭ كۈچلۈك
ھېسابلانغان ۋە گېرمان سانائىتىگە ناھايىتى
كۆپ كاپىتال قويغان « چېيز نېشىنىل
بەنك » بىلەن يېقىن ئالاقە باغلىغان ئى-
دى .

ر . سېسىۋولىنىڭ 1947 — يىل
نيۇ — يوركتا چىققان كىتابىدا ئېيتىلى-
شىچە ، ۋېرسالدىن كېيىنكى دەۋردە گېر-
مانىيەدە ئىنفىلياتسىيە (پۇل قەدرىنىڭ چۈ-
شۈشى) توختىتىلىپ ، ماركا مۇس-
تەھكەملەنگەندىن كېيىن گېرمانىيە چەت
ئەللىكلەردىن كۆپلەپ قەرز ئېلىشقا باش-
لىدى . 1924 — ۋە 1930 — يىل-
لار ئوتتۇرىسىدا گېرمانىيەنىڭ چەت ئەل-
لىكلەردىن ئالغان قەرزى توققۇز مىليارد
ماركادىن ئارتۇق بولغان ئىدى .

چەت ئەل كاپىتالى ، ئاساسەن
ئامېرىكا كاپىتالىنىڭ ياردىمى بىلەن گېر-
مان سانائىتى يولاۋېتۇ « فېربىينگېنى شتال-
ۋېركى » (لېيمىس فېرمىسى) كەڭ
ئاساسىدا قايتىدىن قۇرۇلدى ۋە يېڭىدىن
ئۆستۈرۈلمەندى . بەزى قەرزدار قايتى-
دىن قۇراللىنىشىدا ئاساسى رول ئوينى-
غان فېرمىلارغا بىۋاسىتە سەرپ قىلىندى . (1
شۇ يىللاردا « فېربىينگېنى شتالۋېر-
كى » دېگەن گېرمان پولات تىرىستىگە
مەبلەغ بېرىشتە ئەنگىلىز — گېرمان —
ئامېرىكا شىرېدېر بانكىسى بىلەن بىر ۋا-
قىتتا نيۇ — يوركتىكى ئەڭ يىرىك بانكى-
لاردىن بىرى بولغان دىللو ئى رىد
ئەند كو بانكىسىمۇ چوڭ رول ئوينىدى :
ھازىرقى مۇداپىئە مىنىستىرى فوررېستول
ئۇزاق يىللار داۋامىدا شۇ بانكىنىڭ دى-
رېكتورلىرىدىن بىرى بولۇپ كەلدى . (2
يامغۇردەك يېغىپ تۇرغان ئامېرىكا
دوللارى ھېسابىغا گىتلېرچىلار گېرمانىيە-
سىنىڭ ئېغىر سانائىتى ، جۈملىدىن ھەربى
سانائىتى رىۋاجلاندۇرۇلدى . گىتلېرچىلار
گېرمانىيەسىنىڭ ھەربى ئىقتىسادىغا دېڭىز-
نىڭ ئېرىقى تەرىپىدىكى مەناپىئەتپەرەسلەر قويغان
مىليارد دوللارچە ئامېرىكا دوللارى گېرمان
ھەربى كارخانىلىرىنى تىكلىدى ۋە

1) ريچارد سېسىۋولس « ئى . گ . فاربېنىندوستىرى » بۇنى — ئەند . گامەر نەشرى ؛
نيۇيورك ، 1947 — يىل ؛ 8 نچى بەت .

2) « فوندبىرژاسىنىڭ يىلنامىسى » ، لوندون ، 1925 يىل ؛ ئامېرىكا بىئوگرافىيە مەلۇمات
نامىسى ؛ ئامېرىكا مالىيەچىلىرى ھەققىدىكى بىئوگرافىيە مەلۇمات نامىسى ؛ مادى ئاكسىيەلىك جەمىيەتلىرى-
نىڭ مەلۇمات نامىسى ؛ پور ئاكسىيەلىك جەمىيەتلىرىنىڭ مەلۇمات نامىسى ، 1924 — 1939
يىللار .

گېتلېرچىلار اوسول ئىدارەسى قولىغا اوزىنىڭ تەجاۋۇزچىلىق ئىپتارىنى ئەمەلگە آشورۇش اۈچۈن ضرۇر قورال - ياراقنى بەردى .

گېرمانىيە آساسا آمېرىكا مناپولىيەلىرىنىڭ مالىيە ياردىمىگە سويۇنۇپ ، قىسقا موددەت ئىچىدە نەھايەتى كۆپ مقداردا برنجى دەرىجىلىك قورال ياراق ، لەچچە مىڭلاب تانك ، آيروپىلان ، توپ ، ئېڭ يېڭى حربى دېڭىز كېمىلىرى وە باشقا خىل قورال - ياراقلار ئىشلەپ چقارالايدىغان قووەتلىك حربى صناعتنى وجودقا كەلتوردى .

تارىخنى ساختىلاشتورغوچىلار مانا بولارنىڭ ھەممىسىنى اونـتـوشـنـى خالايدو . اولار تەجاووزچـى گـېـتـلېرچىلارنى قورالالاندورغان ، 2-جهان اوروشىنىڭ باشلىنىشىغا سەببچى بولغان وە تارىخدا مثلى كورولمىگەن دەرىجىدە مىليون-مىليون كشىلەر قربان بولوب كەتكەن ، حربى حالتكە سەببچى بولغان سىياستلەرى اوچون مسئولىيتنى اوز اوستـلىرىدىن ساقت قىلماقچى بولىدو .

شوندان قىلىب ، گېرمانىيەنىڭ صناعتى وە حربى صناعتىنىڭ تىكلىنىشى ، يېگىدىن اوسكونلىيشى گېتلېرچىلار تەجاووزىنىڭ باشلىنىشىغا برىنچى وە ئەڭ مهيم سبب بولدى . بو بولسا آمېرىكا قوشماشتاتـلىرى حكمران دائىرەلىرىنىڭ توغرىدىن- توغرى وە بى واسطە مالىيە ياردىمى آرقاسىدا ممكىن بولدى . بونى اونتوش يارامايدو .

لېكىن مسئلە بونىڭ بلەنلا توگىمەيدو .

گېتلېرچىلار تەجاوزچىلىرىنىڭ كوچىيىشىگە ياردەم بەرگەن ئىككىنچى حل قىلغوچى برنەرسە ئەنگلىيە وە فرانسىيە حكمران دائىرەلەرىنىڭ سىياستى بولدى . بوسىياست گېتلېرچىلار گېرمانىيەسىنى «تىنچلاندوروش» سىياستى ، برلەشكەن خوفسىزلىكدىن ، ئەمەس تەجاووزچىلارغا ضربە بېرىشدىن واز كېچىش ، گېتلېرچىلار گېرمانىيەسىنىڭ تەجاووزچىلىق طلبەلىرىنى قوووەتلەش سىياستى ايدى . ئەنگـلىيە-فرانسىيە حكمران دائىرەلىرىنىڭ خوددى ئەنە شو سىياستى 2-جهان اوروشىـغا سبب بولغانلىقى ئەمەلىيەتدە ھەممەگە روشەن بولوشى كېرەك .

ئەمدى فاكتلارغا اوتەيلى :

گېتلەر حاكمىيەت توپىسىگە چىقىپ ، لىرىدىن كوب اوتمەي ، ئەنگلىيە وە فرانـسىيە حكومتلارىنىڭ زور بېرىشى ئاستىدە سىدە ، 1933-يىلى رىمدا 4 دولت ، خصوصا : بيوك بېرىتانىيە ، گېرمانىيە ، فرانسىيە وە ايتالىيە اوتتورسىدا «اتفاق وە ھەمكارلىق پوتومى» امضالاندى ، بو پوتوم ئەنگلىيە وە فرانسىيە حكومتلارىنىڭ شو واقتدىلا اوز تەجاووزچىلىق نىيەتلىرىنى قلىپ وانىقان گرمان وە ايتالىيان فاشىزىمى

بلەن اوز آرا تیل بیرلەشتورگەنلکلرینی بلدورەر ایدی. شونىڭ بلەن بللە فاشیست دولەتلر بلەن تۈزولگەن بو پوتوم تەجاووزچی دولەتلرگە قارشی سولاح پەروەر دولەتلرنىڭ بیرلەشکەن فرونتینی مستحکەملەش سیاستیدین واز کیچیش ایدی. بویوك بیریتانیە وە فرانسیە شو واقتدا قورالسیزلینیش مسئلەسی اوستیدین چاقیریلغان، هجوم قیلماسلق حقیدە پوتوم توزوش وە هجوم قیلغوچی طرفنی بەلگولەش توغریسیدا پوتوم توزوش حقیدیکی سوویت تکلیفینی محاکیمە قیلیواتقان کونفرنسیەدە قاتناشقوچی باشقا دولەتلرنی کوزگە ئالمای، گیرمانیە وە ئیتالیە بلەن تیل بیرلەشتوروب، تینچلقنی وە خلقلەر خوفسزلیگینی تأمینلەش ایشیگە ضربە بەردی.

شوندین کیین، 1934-یلدە ئەنگلیە وە فرانسیە گیتلیرگە اوزلری بلەن تفقداش بولغان پانلار پولشاسیدین س.س.س.ر.گە قارشی دوشمنلیك مقصدلری اوچون فایدیلینیشقا یاردەم بەردی. نەتیجیدە هجوم قیلیشماسلیق توغریسیدا گیرمانیە بلەن پولشا اوتتورسیدا پوتوم توزولدی. بو پوتوم نیمیس تەجاووزچیلیغینی تەیارلاشدا جدی قدملردین بیری بولدی. بو پوتوم گیتلیرگە بیرلەشکەن خوفسیزلیك طرفدارلرینىڭ صفینی بوزوش وە شو اساسدا یاوروپانىڭ بیرلەشکەن

خوفسیزلیگیگە ئەمەس، بەلکی ایکی یاقلیما پوتوملرگە محتاج ایکەنلیگینی کورسەتوش اوچون کیرەك ئیدی. بو حال تەجاووزچی نیمیسلرغا قاچان کیم بلەن پوتوم توزوش، قاچان کیمگە هجوم قیلیش مسئلەسینی اوز بیلیگینچە حل قیلیش امکانییتینی بیرەر ایدی. گیرمانیە بلەن پولشا اوتتورسیدا توزولگەن پوتوم بیرلەشکەن خوفسیزلیك سیاستیگە بیرلگەن بیرینچی جدی ضربە ئیدی.

گیتلیر گیرمانیەسینىڭ قوراللق کوچلرینی اوچوندین-اوچوق تیکلەش اوستیدین بیر قانچە چارەلر کوروشکە جرأت قیلدی، ئەنگلیز وە فرانسوز حکمدارلری بولسا، بونوڭغا هیچ قانداق قارشیلیق کورسەتمیدی. عکسینچە، ئاریدین کوب اوتمەی 1935-یلدا ریبینتروب لوندونغا کەلدی؛ لوندوندا ئەنگلیە بلەن گیرمانیە اوتتورسیدا دینگیز پوتومی توزولدی. بو پوتوم نەتیجیسیدە بیوك بیریتانیە گیرمانیە حربی دینگیز قوراللق کوچلرینی دیمەرلیك فرانسیە حربی فلوتیغا تەڭ حجمدە تیکلەشکە راضی بولدی. موندین تاشقیری، گیتلیر بیریتانیە سوآستی فلوتینىڭ 45 پروتسینتیغا تەڭ کیلیدیغان حجمدە سوآستی کیمیلری قوروش حقوقینی آلدی. شو دەوردە گیتلیرچیلر گیرمانیەگە ویرسال شرطنامیسینىڭ گیرمانیە قوراللق کوچلرینىڭ اوسوشینی چەکلەشکە قاریتیلغان

باشقا مەملىكەتلەرنى يوقوتوش اوستىدىن
بىرىاقلىمىلىق بىلەن بىرقانچە چارىلەرنى
كوردى . ئەنگلىيە ، فرانسىيە وە آمرىكا
قوشما شتاتلىرى بونىڭغا هيچ قانداق
قارشىلىق كورسەتمەيدى .

فاشيست تجاوزچىلارىنىڭ ئىشتهاسى
كون ساين آشىۋەردى ، آمرىكا قوشما ش-
تاتلىرى ، بيوك بريتانيە وە فرانسيە بولسا
بونىڭغا اوچرەتىن-اوچوق يول بەردى .
شو سەببلىك شو وقتدا گېرمانيە وە ايتاليە
نىڭ حبشستاندىكى وە اسپانىيەدىكى حربى
ئىنتېرۋېنسىيەلىرىنىڭ اعتبارسز قالدورولغان
لىقى وە تصادفى برحالدە ئەمەسدۇر .

فقط سوۋيت اتفاقى تنچلىق سىيا-
سىتىنى ئىزچىللق وە قطعيت بىلەن داوام
قىلدوروب ، مللەر اتفاقى اعضاسى بول
غان حبشستاننىڭ تەڭ حقوقى وە مستقل
لىگى پىرىنسىپلىرىنى ، اسپانىيەدىكى قا
نونلى رېسپوبلىكا حكومتىنىڭ ئىمىس - ئى
تاليان ئىنتېرۋېنسىيەسىگە قارشى كو
رەشىدە دېموكراتىك مەملىكەتلەردىن يار
دەم ايلشقا حقلق ايكەنلىگىنى قاتتىق حما
يە قىلدى .

ۋ . م . مولوتوف 1936 - يل 10-
يانواردا س س ر اتفاقى مركزى
اجرائيە كوميتېتى سېسسىيەسىدە سوز
لىگەن نطقىدا ايتاليەنىڭ حبشستانغا
هجوم قىلغانلىقى حقىدە سوزلەپ ، بو
نداق دېگەن ايدى :

« سوۋيت اتفاقى مللەر اتفاقىدا كىچىك
مەملىكەتلەردىن برى بولغان حبشستان مەسىلىدە
بوپبوتون سىپكە ، ياراق دولەتلەرنىڭ دولەت
مستقللىگى وە مللى تەڭ حقوقلىغى پرىن
سىپىگە صادق ئىكەنلىگىنى نمايش قىلىپ
كورسەتتى . سوۋيت اتفاقى مللەر اتفا
قىدا ئشتراك قىلشدىن ئېيتپ ريېايىسنىڭ
تجاوزچىغا مناسبت مسئلەسىدە عملدە
اوز يولىنى اونتوزوش اوچون قايدى
لالسى » 1) .

ۋ . م . مولوتوف شو وقتىدا
مونداق دېگەن ئىدى : « ئيتاليە حبشس
تان اوروشى جهان اوروشىنىڭ خوفى
بارغانسېرى كوچەيىۋاتقانلىغىنى ، ياو
روپانى اوز ئىچىگە ئالىۋاتقانلىغىنى
كورسەتۋدو » 2) .

فاشيست باسقونچىلار اوز قربانلىرى
نى ئويانسزلارچە بارغانسېرى كوپ-
رەك جبرلىگەن بر پەيتىدە آمېرىكا قوشما
شتاتلىرى بيوك بريتانيە وە فرانسيە
حكومتلىرى نېمە قىلدى ؟ اولار گرمان
وە ئيتاليان تجاوزچىلارىنى يوگەنلەش
خلقلارنىڭ اياغ - آستى قىلىنىۋاتقان حقوقلارى
نى حمايە قىلش ، تنچلقنى ساقلاش وە
يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقان 2 - جهان اوروشى

---

1) ۋ . م . مولوتوف ، مقالە وە نطق
لەر ، 1935 - 1936 - يللار ، 176 - بەت

2) ۋ . م . مولوتوف ، مقالە وە نطقلار ، 1935
- 1936 - يللار ، 177 بەت .

نى توختوتۇش ئۈچۈن ھېچ قانداق چارە كورمەدى ، قول قوشتوروب توردى .

فقط سوۋيت اتفاقى فاشيست تجاوز چىلارنىڭ يولىنى توسوش ئۈچۈن قولى دىن كەلگەن ھەممە چارىنى كوردى . سوۋيت اتفاقى برلەشكەن خوفسزلكنىڭ تشبثكارى وە حمايەچىسى بولدى . سوۋيت اتفاقىنىڭ قوراللانماسلىق مسئلەلەرى بلەن شوغوللانغوچى باش كامىسيەدىكى وەكىلى م . م . لىتۋىنوف 1933 - يىل 6 - فېۋرالدىلا تجاوزنى وە تجاوز قىلغوچى طرەفنى بەلگىلەش حققىدە دېك لاراتسيە قبول قىلىشنى تكليف قىلدى . سوۋيت اتفاقى ھجوم قىلغوچى طرەفنى بەلگولەش ضرورلىغىنى تكليف قىلغىنىدا عمومى خوفسزلىك منفعتلەرىنى نظردە توتوب وە قورال - ياراغنى يەرمگىن ئەر گوپ ەك كەمەيتىش حقىدە پروتوم توزوشنى اسانلاشتوروش مقصدىدە ، تجاوزچىنى اقلاشقا ھېچ قانداق باھانە قال دورماسلىق " ئۈچۈن " ھجوم " تعبيرىنى مومكىن قدر نھايتى ئېنىق بەلگولەشنى كوزدە توتتى . اما ئەنگلىيە وە فرانسيە رھبرلىكى استىدا ئېش كورىواتقان كوافرىنسيە نېمس تجاوزچىلقىغا يان بېسىب ، بو تكليفنى رەد قىلدى .

سوۋيت اتفاقىنىڭ وە اونىڭ ملتلار اتفاقىدىكى م . م . لىتۋىنوف باشلىق

دېلىگاتسيەسىنىڭ برلەشكەن خوفسزلىكنى ساقلاش وە مستحكملەش ئۈچۈن قانداق زور غيرەت اوزاق واقت كورەشكەن لىگى ھەممىگە معلوم . ملتلار اتفاقىدىكى سوۋيت دېلىگاتسيەسى اوروش الدى دىن بولغان پوتون دەوردە برلەشكەن خوفسىزلىك پرىنسىپىنى حمايە قىلدى ، ملتلار اتفاقىنىڭ دېيەرلىك ھر - بر مجلسىدە ، ملتلار اتفاقىنىڭ دېيەرلىك ھر - بر كامىسيەسىدە بو پرىنسىپنى ياقلاپ چىقتى . لېكىن سوۋيت دېلىگاتسيەسىنىڭ بو اوازىغا ھېچ كىم قولاق سالمىغانلىغى معلوم ، سوۋيت دېلىگاتسيەسىنىڭ برلەشكەن خوفسىزلىكنى مستحكملەش چارەلەرى توغرسىدا سوۋيت حكومتى ناپشوروقىغا بناءً 1936 - يىل 30 — اوغوستىدا ملتلار اتفاقى باش كاتبى اۋېنول جنابلارىغا ئەۋەتكەن تكليف لەرى ، بو تكليفنى ملتلار اتفاقىدا محاكمە قىلىشنى سورىغانلىغى پوتون دونيا غا معلومدور ، لېكىن بو تكليفلارنىڭ ملتلار اتفاقى ارخىپلارىدا كومولوب كەت كەنلىكى ، زادى محاكيمە قىلىنماي قال دورغانلىغىمو معلومدور .

شو واقتدا ملتلار اتفاقىغا رھبرلىك قىلغان ئەنگلىيە وە فرانسيەنىڭ نېمس تجا وزچىلارىغا برلەشكەن رەوشدە ضربە بېرىشدىن باش تارتقانلىغى روشەن ئې دى . اولار برلەشكەن خوفسىزلىكدىن شونىڭ ئۈچۈن باش تارتىدىكى ، برلەش كەن خوفسىزلىك نېمس تجاوزچىلارىنى

«تىنچلاندۇرۇش» ئۈستىدىن ئولار طر-
فىدىن قوللولغان يېڭى سىياسىتىدە، يەنى
تەجاۋۇزچى گېتلېرچىلەرگە يان بېسىش
سىياسىتىگە ئوسقوللاۋق قىلار ئىدى.
مۇنداق سىياسەت ئېمەس تەجاۋۇزچىلارغا خەي-
نى كۈچەيتتۈرۈشكە ئەلبەتتە سەبەب بولالماي
قالمىدى. لېكىن ئەنگلىيز — فران-
سۇز ھۆكمران دائىرەلىرى بۇنى خوفسىز
دەپ ھېسابلىدى، چۈنكى ئولار تەجاۋۇز-
چى گېتلېرچىلەرنىڭ غەربدىكى طالبلىرى-
نى يان بېرىپ قاندۇرغاندىن كېيىن ئو-
لارنى شەرققە بۇرالاش ۋە ئولاردىن
س.س.س.ر.گە قارشى ئۇرال. صەفىيدە قاي-
دىلانىش مۇمكىن بولودو دەپ ھېسابلى-
دى.

ئى. ۋ. ستالىن 1939 - يىل
مارتىدا ۋ ك پ (ب) XVIII - سې-
زدىدا قىلغان ھېساب داكلادىدا گېت-
لېرچىلەر تەجاۋۇزچىلىقىنىڭ كۆچۈيۈش
سەببلىرى ھەققىدە سۆزلەپ، مۇنداق دې-
گەن ئىدى:

«باش سەبەب تەجاۋۇزچى بولمىغان
مەملىكەتلەر كۆپچۈلۈكىنىڭ ۋە ھەممە-
دىن بۇرۇن، ئەنگلىيە ۋە فرانسىيەنىڭ
بىرلەشكەن خوفسىزلىك سىياسىتىدىن،
تەجاۋۇزچىلارغا بېرلىشىپ ضربە بېرىش
سىياسىتىدىن باش تارتىۋاتقانلىقلىرىدىن
ئولارنىڭ ئارىلاشماسلىق پازىتسىيەسىگە،
«بى طرفلىك» پازىتسىيەسىگە ئوتوۋ-
قالغانلىقلىرىدىن عبارەت» (1).

كېزىنخانلارلى ئايلاندۇرۇش ۋە ش-
لوك پولەن بىللە — سوۋېت ھكومىتىگە تە-
ئالىش مەقسىدىدە، ئامېرىكا مۇخبىرى لى-
سىتنفورد، سوۋېت ھكومىتى برلەشكەن
خوفسىزلىككە قارشى ئىدى. م. م.
لىتۋىنوف برلەشكەن خوفسىزلىكنى م-
تەكلەش سىياسىتىنى بۇر گۆزگەنلىكى
ئۈچۈن تاشقى ئىشلار خەلق كامىسسارى
ۋەظىفەسىدىن بوشىتىلدى ۋە ئونىڭ ئور-
نىغا ۋ. م. مولوتوف تەيىنلەندى،
دەپ دەعوا قىلىدى. بۇلو گېرىنەۋۇىنىڭ ئىنا-
ئاخماقانە دەعوا بولۇشى مۇمكىن ئەمەس
م. م. لىتۋىنوفنىڭ ئۆزشەخسى سىياسىتىنى
ئەمەس بەلكى سوۋېت ھكومىتىنىڭ سىياسىتىنى بور-
گۆزگەنلىكى روشەن. 2 - طەرەف-
دىن، سوۋېت ھكومىتى ۋە ئونىڭ ۋە-
كىللىرىنىڭ شو جۈملىدىن م. م. لىتۋى-
نوفنىڭ ئورۇشتىن ئالدىنقى بۈتۈن دەۋر-
دە برلەشكەن خوفسىزلىكنى ھەلگە
ئاشۇرۇش ئۈچۈن كۆرەشكەنلىكلىرى ھەم-
مىگە مەعلۇمدۇر.

---

1) ئى. ۋ. ستالىن، پارتىيەنىڭ 18 - نچى
سېزدىدا ۋ ك پ (ب) مركزى كو-
مىتېتىنىڭ ئىشى ھەققىدە قىلغان داكلاد! ل-
ېنىنىزم مەسىلەلىرى » 67 بەت.

ۋ. م. مولوتوفنىڭ تاشقى ئىشلار خەلق كومىسسارى ۋەزىپىسىگە تەيىنلىنىشىگە كەلگەندە، شۇنى ئېيتىش كېرەككى، تەجاۋۇزچى فاشىستلار 2-جاھان ئۇرۇشىنى تەييارلاۋاتقان، بۈيۈك بىرىتانىيە ۋە فرانسىيە، شۇ ئۆلكەلەرنىڭ ئارقىسىدا تۇرغان ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى تەجاۋۇزچىلارنى س. س. س. ر. گە قارشى ئۇرۇشقا ئۈندەۋاتقان ۋە ئىشتىرىۋاتقان مۇرەككەپ شارائىتتا تاشقى ئىشلار خەلق كومىسسارى ۋەزىپىسىدەك مەسئۇلىيەتلىك ۋەزىپىدە م. م. لىتۋىنوفقا قارىغاندا تەجرىبىلىكرەك ۋە مەملىكەتتە ئابرويى چوڭراق بولغان سىياسى ئەربابنىڭ تۇرۇش زۆرۈرلىگى تامامى بىلەن روشەن.

غەربى دۆلەتلەرنىڭ بىرلەشكەن خەۋپسىزلىك پۇتۇمىدىن باش تارتقانلىقلارى تەسادىپى ئەمەس. بۇ دەۋردە خەلقئارا سىياسەتتە ئىككى يول ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش ئەۋجىگە كەلگەندى. بىرىنچى يول تىنچلىق ئۈچۈن، بىرلەشكەن خەۋپسىزلىكنى تەشكىل قىلىش ئۈچۈن ۋە تەجاۋۇزچىلىققا سۈلھ پەرۋەر خەلقلەرنىڭ بىرلەشكەن كۈچلىرى بىلەن قارشىلىق كۆرسىتىش ئۈچۈن كۈرەش يولى ئىدى، سوۋېت ئىتتىپاقى شۇ يولنى تۇتتى. بارلىق چوڭ ۋە كىچىك سۈلھ پەرۋەر خەلقلەرنىڭ مەنپەئەتلىرىنى ئىزچىللىق بىلەن زورىيىپ ھىمايە قىلدى. ئىككىنچى يول- بىرلەشكەن خەۋپسىزلىكنى ئۇيۇشتۇرۇشتىن باش تارتىش، تەجاۋۇزچىلىققا قارشىلىق كۆرسىتىشتىن باش تارتىش يولى ئىدى. بۇ يول فاشىست مەملىكەتلىرىنى ئۆز تەجاۋۇزچىلىق ھەرىكەتلىرىنى كۈچەيتىۋېرىشكە رىغبەتلەندۈردى ۋە شۇنىڭ بىلەن يېڭى ئۇرۇش چىقىشىغا ياردەم بەردى.

مانا شۇنىڭ ئەمەلىيىتىدىن ئوچۇق كۆرۈنىدىكى، بىرىنچىدىن، ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىنىڭ ئىمپىرىيالىستلىرى قىسقا مۇددەت ئىچىدە گېرمان تەجاۋۇزچىلىرىنىڭ ھەربى-ئىقتىسادى بازىسىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈشكە ياردەم بەرگەنلىكلىرى ۋە شۇ يول بىلەن تەجاۋۇزچىلارنى قۇراللاندۇرغانلىقىنى ئارقىسىدا، ئىككىنچىدىن، ئەنگىلىز-فرانسۇز ھۆكۈمران دائىرىلىرىنىڭ بىرلەشكەن خەۋپسىزلىكتىن باش تارتىشى سۈلھ پەرۋەر مەملىكەتلەر سەپىنى بۇزۇۋەتكەنلىكى؛ بۇ مەملىكەتلەرنىڭ تەجاۋۇزچىلارغا قارشى بىرلەشكەن فرونتىنى تارقىتىۋەتكەنلىكى، نېمىس تەجاۋۇزچىلىرى ئۈچۈن يول ئېچىپ بەرگەنلىكى ۋە گىتلېرگە 2-جاھان ئۇرۇشىنى باشلاشقا ياردەم بەرگەنلىكى ئارقىسىدا گىتلېرچىلەرنىڭ تەجاۋۇزچىلىقىنىڭ ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇشى مۇمكىن بولدى. تارىخى ھەقىقەت ئەنە شۇلاردىن ئىبارەت.

ئەگەر قوشما شتاتلار گىتلېرچىلار گېرمانىيەسىنىڭ ئېغىر سانائىتىگە مەبلەغ بەرمىگىنىدە، ئەنگىلىيە ۋە فرانسىيە بىرلەشكەن

خوفسىزلىكتىن باش تارتمىغىنىدا ، بەلكى ؛ ئەكسىنچە سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بىرلىكتە نېمىس تاجاۋۇزچىلىرىغا قارشى بىرلەشكەن زەربە بېرىشنى ئويۇشتۇرغىنىدا ، ئەھۋال قانداق بولار ئىدى ؟

گىتلېرچى تاجاۋۇزچىلار يېتەرلىك دەرىجىدە قوراللىنالمىغان بولۇر ئىدى ، گىتلېرچىلارنىڭ باسقۇنچىلىق سىياسىتى بىرلەشكەن خوفسىزلىك ئىسكەنجىسىدە قالار ئىدى . گىتلېرچىلارنىڭ 2-جاھان ئۇرۇشىنى مۇۋاپىقىيەتلىك باشلىۋېتىشى ئۈچۈن بولغان ئىمكانىيەتلىرى نىھايىتىمۇ كېمەيگەن بولاتتى . ئەگەر گىتلېرچىلار ، ئۇلارنى ئۈچۈن نەقەدەر شۇنداق ناقولاي شارائىتتا قارىماي ؛ 2- جاھان ئۇرۇشىنى باشلاشقا جۈرئەت قىلسا ، ئۇلار ئۇرۇشنىڭ بىرىنچى كۈنىدىلا تار-مار كەلتۈرۈلگەن بولار ئىدى .

لېكىن ، ئەپسۇسكى ، ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ، ئەنگلىيە ۋە فرانسىيەنىڭ ئۇرۇش ئالدىدىكى پۈتۈن دەۋردە يۈرگۈزگەن ھالاكەتلىك سىياسىتى نەتىجىسىدە ، مۇنداق بولمىدى .

گىتلېرچىلارنىڭ دېگەنلىك ئالتى يىل داۋام قىلغان ۋە مىليون-مىليون كىشىلەرنىڭ قىرىلىشىغا سەۋەب بولغان 2- جاھان ئۇرۇشىنى بىمالال باشلىۋېتەلىشىگە مانا شۇلار ئېلىپ كەلگەندۇر .

2- گېرمان تاجاۋۇزىغا قارشى كۈرەش ئورنىغا س س س ر نى يالغۇز قالدۇرۇش سىياسىتى ،

شۇنىڭدىن كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئەنگلىيە ۋە فرانسىيەدىكى ھۆكۈمران دائىرىلەرنىڭ 1936- يىلدا «بېرلىن-رىم ئوقى» دەپ ئاتالغان ھەربىي سىياسىي ئىتتىپاققا بىرلەشكەن فاشىست دۆلەتلىرىگە يان بېرىش ۋە ئۇلارنى قوللاپ-قۇۋۋەتلىشى بىلەن گېرمانىيەگە دالدا بېرىپ ، ئۇنى باسقۇنچىلىق يولىغا ئىتتەرگەنلىكىنى يەنە ئوچۇق-روشەن كۆرسىتىدۇ .

ئەنگلىيە ۋە فرانسىيە بىرلەشكەن خوفسىزلىك سىياسىتىنى رەد قىلىپ ئارىلاشماسلىق دەپ ئاتالغان يولغا ماڭدى . ئارىلاشماسلىق دەپ ئاتالغان نەمەشۇ يول توغرىسىدا ئى . ستالىن مۇنداق دېگەن ئىدى :

" . . . ئارىلاشماسلىق سىياسىتىنى شۇنداق تەبىرلەش مۇمكىن : «ھەر بىر مەملىكەت ئۆزىنى تاجاۋۇزچىلاردىن خالىغىنىچە قوغدىسۇن ، بىزنىڭ بۇ ئىشقا دەخلىمىز يوق ، بىز تاجاۋۇزچىلار بىلەن ۋە ئۇلارنىڭ قۇربانى بولغانلار بىلەن سودا قىلىۋېرىمىز» . ئەمما ئارىلاشماسلىق سىياسىتى ئەمەلدە تاجاۋۇزغا يول قويۇپ بېرىش ، ئۇرۇشقا يول ئېچىپ بېرىش ، شۇنىڭ

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

بلەن بو اوروشنى جهان اوروشىغا ايلان-
دوروش ديمه كدور » 1) .

ئى . ۋ . ستالين يەنە توبەندىكيـ
لەرنى ئيتقەندى :

» . . . آريلاشماسلىق سىياسىتىنك
طرفدارلارى طرفيدين باشلانغان چوك
وە قورقونوچلوق سياسى نەيرەڭ نيڭ
آخريدا اولارنى هلاك كنكه ايليب
كيليشى ممكين » 2) .

بيوك بيريتانييه وە فرانسييەنيڭ
يان بيرىشى ارقيسيدا گيتلىرنيڭ چوك
اوروشقا تيارگەرليك كوربوانقانليغى
1937 - يلديلا عيان بولوب قالغان
ئيدى . گيرمانييه نار - مار كەلتو
رولگينيدين كيين گيرمانييه تاشقى
ئيشلار مينيستىرليغينىڭ ، سوۋيت قوشون
ارى طرفيدين قولغا چوشورولگەن حجت-
لرى بيوك بيريتانييه وە فرانسيەنىڭ
شو دەوردە عمالگه آشورغان تاشقى سيا
سيتينيڭ اصلى ماهيەتينى ايچيب بەردى .
حجتلاردين معلوم بولوشيغا قاريغاندا ،
ئەنگليه - فرانسيه سياستينىڭ ماهيتى
ئەۋوزغا قارشى برليكدە كورەشيش
اورنيغا صلح پرۋەر خلقلارنىڭ كوچلارينى
بوله شوروش ئەمس ، بلكى س س س ر
نى يالغوزلاپ قالدوروش وە گيتلير ئەج
دوزىمنى شرققه ، سوۋيت اتفاقيغا قارشى
يونەلدوروش ؛ گيتلىردين اوز مقصد-
لارى اوچون بر قورال صفتيدە فايدىلـ
نشدين عبارەت ئيدى .

شولوك بلەن بلله ئەنگليه وە فراد
سيه حكمدارلارى گيتلير تاشقى سيا -
ستينيڭ آساسى نيمەدين ياخشى خبـر
دار ئيدى . گيتلىر بو سياستنى تو
بنديكيچه تعبرليگەن ئيدى :

» بز ملتسيتو نال - سوتسيئاليستلار
اوروشدين آوالقى تاشقى سياستيمز
نيڭ يوليغا ئاخرلقى رەويشدە چەك قو
يەمز . بز موندين 6 عصر مقدم توخ
تيغان نقطيەمزدين ئش باشلايمز . بز
گيرمانلارنىڭ جەنوبى ياوروپاليك جنو
بى وە غربيگە بولغان اومتولوشلاريگە
بەرهەم بيرەمز وەشرقديكى يەرلەرگە
نظر سالامز . نهايت بز اوروشدين
آووالقى دەورلرديكى مستملكه وە سودا
سياستيدين واز كيچيب ، كەلگوسيدە
تيرريتوريەنى ئيليش سياستيگە اوتيمز .
امما حاضرقى واقتدا بز ياوروپادايكى
يەرلارنى ئيليش توغرسيدا سوز قيلغانيمـ
ـزدا ، بر نچى نوۋەتدە روسيه توغرسيـ
دا وە اونىڭ قول آستيدىكى چيگرا داش
دەولەتلەر توغرسيدا ويلايمز تقـ
ديرنىڭ اوزى بزگە يول كورسوتوب
بيرىۋاتقانغا اوخشايدو » 3) .

1) ۋ . ك . پ (ب) XVIII سيزديڭ ستينوگرافييه حيساباتى او گيز 1939 يل 13 - بەت
2) شو كتابيدا ، 14 - بەت
3) ئا . گيتلر » مەين كەمپف « ميونخين ، 1936 يل ، 742 - بەت .

مۇنخېندىكى خائىنلىق سىياسەتنى ئۈچۈن
بولغان جاۋابكارلىق ئەنگلىيە ۋە فرانسىيە
دىكى ھۆكۈمران دائىرىلەر زىممىسىگە چېمبېر
لېن ۋە دالادى ھۆكۈمەتلىرى زىممىسىگە يۈك
لونودو دەپ ھېسابلاش كېرەككى ۋاقتلار
غىچە عادەت بولوب كەلگەن ئىدى .
ئامېرىكا ھۆكۈمەتى نېمس ئارخىۋلىرىدىكى
ماتېرىياللارنى ئېلان قىلىشقا كىرىشىپ ،
مۇنخېن يوتومىگە تەئەللۇق ھۆججەتلەرنى
توپلامدىن چىقىرىپ تاشلىدى . بۇ ھال
ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتىنىڭ مۇن
خېندىكى خىيانەت قۇربانلىرىنى ئوز
ھىمايىسىگە ئېلىپ ، ئەيىبنى س س س ر
زىممىسىگە يۈكلەشكە ئورونوشىدىن مەن
فەئەتدار ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ .
ئەنگلىيە ۋە فرانسىيە طرفىدىن ئەمە
لگە ئاشورولغان مۇنخېن سىياسىتىنىڭ
ئاساسى مەنىسى شو ۋاقتىدىلا ئوچوق
مەلۇم ئىدى . ئەمما گېرمانىيە تاشقى
ئىشلار مىنىسترلىگى ئارخىۋىدىن سوۋېت
ھۆكۈمەتى قولىغا چۈشكەن ھۆججەتلەردە ئو
روشىدىن ئالدىنقى دەۋردە غەرب دۆلەتلىرى
دىپلوماتىيەسىنىڭ ئەسلى ماھىيىتىنى ئېچىپ
بېرىدىغان نەھايىتى كۆپ قوشومچە فاكت
لار بار . بۇ ھۆججەتلەر خالقلارنىڭ تەقدىرى
بىلەن قانداق ئويناشقانلىقىنى ، باشقى
لارنىڭ تېررىتورىيەلىرى بىلەن ئوياتسىز
لارچە قانداق سودا قىلغانلىقىنى ، دونيا
نىڭ خەرىطىسى قايسى طرىقىدە بوشو
رۇنچە ئۆزگەرتىلگەنلىكىنى ، گېتلېرغا
تەجاۋۇزىغا قانداق مەدەت بېرىلگەنلىكىنى
ۋە بۇ تەجاۋۇزنى شەرققە ، سوۋېت ئىت
تىپاقىغا قارشى قارىتىش ئۈچۈن قانداق
ھەرىكەت قىلغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ :
مەسىلەن : گېتلېر بىلەن ئەنگلىيە
مىنىستىرى گالىفاكس ئوتتورىسىدا بول
غان صحبەتدە بيان قىلىنغان نېمىس ھۆججەتى
بونى ئوچوق ئىسبات قىلىدو . 1937 -
يىل 19 - نويابىردە ئوبېرزالتسبېرگ
دا ئۆتكۈزۈلگەن بۇ صحبەتدە گېرمانىيە
تاشقى ئىشلار مىنىستىرى فون - نېيرات
مو قاتناشقان .
گالىفاكس مۇنداق دېگەن :
« مەن (لورد گالىفاكس) ۋە
ئەنگلىيە ھۆكۈمىتىنىڭ باشقا ئەضالىرى
فيۇرېرنىڭ فقط گېرمانىيەنىڭ ئوزىدىلا
ئەمەس ، بەلكى ئوز مەملىكىتىدە كوم
مونىزمنى تورموزلاش نەتىجىسىدە كوم
مونىزمنىڭ غەربى ياورۇپاغا يېيىلىشىغا
يول قويماي ، كوپ ئىش قىلغانلىقىنى
ياخشى بىلىمىز . شو سببدىن گېرمانىيە
غەربدە بولشېۋىزمگە قارشى بىر ئالەمە
دەپ ھېسابلاشقا تېگىشلىكدور » (1)

(1) « 1937 - يىل 19 - نويابىردا ئوبېرزالتسبېرگدا تاشقى ئىشلار رېيخسمىنىستىرى جناب
لارى حضوريدا فيۇرېر ۋە رېيخكانسلېر بىلەن لورد گالىفاكس ئوتتورسىدا بولغان صحبت. گېرمانىيە
تاشقى ئىشلار مىنىسترلىگى ئارخىۋىدىن .

گالیفاکس ئەنگلىيە باش مىنىستىرى چىمبېرلېن نامىدىن سوزلەپ، ئەگەر گېرمانىيە وە ئەنگلىيە، فرانسىيە وە ئىتالىيە بىلەن بىر قارارغا كېلەلىسە ئۇلارنىڭ قىيىن مەسىلەلەرنىمۇ حل قىلىش ئوچون تولۇق ئىمكانىيەت بار، دېگەن.

گالیفاکس تۆۋەندىكىلەرنى ئېيتقان.

"گېرمانىيە بىلەن ئەنگلىيەنىڭ يېقىنلىشىشى نەتىجىسىدە "بېرلىن-رىم ئوقى" گە ياكى لوندون بىلەن پارىژ ئوتتۇرىسىدىكى ياخشى مۇناسىبەتلەرگە ضەرەر يېتىدۇ، دېگەن تەئسىرات قالماسلىقى لازىم. گېرمانىيە بىلەن ئەنگلىيەنىڭ يېقىنلىشىشى نەتىجىسىدە زېمىن تەييارلىنىشى بىلەن غەربىي ياۋروپادىكى 4 دۆلەت (1) ياۋروپادا ئۇزاق داۋام قىلىدىغان تىنچلىق ئورنىتىشقا ئىمكان بېرىدىغان نېگىزنى بىرلىكتە وجودقا كەلتۈرۈشلىرى لازىم. تۆرت دۆلەتنىڭ بىرەرسى بۇ ھەمكارلىقدىن چەتتە قالماسلىقى لازىم. چۈنكى ئەكس حالدا حاضرقىدەك بىقارار احوالغا چەك قويۇپ بولمايدۇ" (2).

دېمەك، گالیفاکس ئەنگلىيە حكومىتى نامىدىن 1937 - يىلدىلا ئەنگلىيە وە ئۇنىڭ بىلەن باللە فرانسىيەنىڭمۇ "بېرلىن - رىم ئوقى" غا قوشۇشىنى گېتلېرگە تەكلىپ قىلغان.

ئەمما گېتلېر بۇ تەكلىپكە جاۋابەن بىر — بىرىمىزگە ياخشى نىيەت وە خەيرىخاھلىق بىلەن قارىساق، تۆرت دۆلەت ئوتتۇرىسىدا مۇلداق پۈتۈم تۈزۈش ماھىيەتى يېنىك كۆرۈنىدۇ؛ لېكىن ئەگەر گېرمانىيە "ۋېرسال شەرتنامىسىدىن كېلىپ چىققان مەنىۋى ياكى ماددىي ئېغىرلىقلارنى مۇلدىن بويان ئوز زىممىسىگە ئالمايدىغان دۆلەت" دەپ قارالمايدىغان بولسا احوال قىيىنلىشىدۇ، دېگەن.

صحبت توغرىسىدىكى حجتكە قارىغاندا گالیفاکس بۇنىڭغا جاۋابەن تۆۋەندىكىلەرنى ئېيتقان:

"ئەنگلىزلار رېئالىست ئادەملەردۇر. ئولار احتىمال ۋېرسال شرطنامەسىنى تۈزۈشتىكى خطالارنى تۈزۈتۈشى لازىم ئىكەنلىكىگە باشقىلاردىن كۆرە كۆپرەك ئۈمىد باغلىسا كېرەك. ئەنگلىيە ئوتمۇشتە مۇدام ئەمەلدە شو رېئالىستلىق مەنادا ئوز تەئسىرىنى كۆرسۈتۈپ كەلگەن ئىدى. ئو (گالیفاکس) رېئىن ئوبلاستىنى مۇددەتتىن ئىلگىرى بوشۇتۇش ۋاقتىدا، رېپاراتسىيە مەسىلىسىنى حل قىلىشدا، شۇنىڭدەك رېئىن ئوبلاستىدىن قوشۇنلارنى ئېلىپ چىقىپ كېتىش ۋاقتىدا ئەنگلىيەنىڭ

1) بۇنىڭدا بۈيۈك بېرىتانىيە، فرانسىيە، گېرمانىيە وە ئىتالىيە نظردە تۇتۇلىدۇ.

2) صحبت ۋاقتىدا يېزىپ ئېلىنغان سوزلەرگە قارالسۇن.

قالداق رول اوينىغانلىغىنى كورسەتدى» (1)
گېتلېرنىڭ گالىفاكس بىلەن قىلغان صوحبەتى يېزىلغان جەتلەردىن يەنە شو نەرسە مەلومكى، ئەنگلىيە حكومەتى گېتلېرنىڭ قارشىسىگە، اوستىرىيە وە چېخوسلاواكىيەنى اوز-يېرىگە قوشوب ئېلىش پلانلارىنى مە-قوللىغان. گالىفاكس قورالسىزلىنىش وە ملەتلار اتفاقى مەسئەلەلەرىنى گېتلېر بىلەن مەلاكىمە قىلىپ وە بو مەسئەلەلەر شولوكە-دىن كېيىن يەنە مەلاكىمە قىلىنىش لازىم-لىغىنى ئاڭ كېلەلەب، يەنە قويولداق ھىكەن:

«قالغان مەسئەلەلەرنىڭ ھەممىسى ياوروپادىكى تەرتىبنى اوزگەرتىشكە تەللوق دىگەن مەنادا تەبىرلىنىشى مەمكىن. ياوروپادىكى تەرتىبلار بوگون بولمىسا ئەتىگە البتە اوزگوروشى لازىم، اوستىرىيە وە چېخوسلاواكى-يە شو مەسئەلەلەرگە تەللوقدور. ئەنگ-گىلىيە تىنچ ايوالىوتسىيە يولى بىلەن شون-داق اوزگوروشلار قىلىنىشىدىن وە فىودىرەو، باشقا مەملىكەتلەرمو خاھ-لىمايدىغان قىينچىلىقلارنى توغدو-روش احتمالى بولغان اوصوللارنى مەمكىن قەدەر قوللانماسلىقىغىلا مەنفەئەتدار، خالاس» (2).

شولوكەدىن مەلومكى، بو موصە-بەتنىڭ فىكرىنى بىلمەك اوچون (بەعضى-...ياسى ضرورت بىلەن شولداق قىلىندى) اونگوزولگەن عادى صوحبەت ئەمەس ايدى، بەلكى گېتلېرنىڭ باسقونچىلىق نىيەتلەرىنى اوچونچى مەملىكەتلەرنىڭ ھىسابىدىن قاندۇ-روش توغروسىدا ئەنگلىيە حكومەتىنىڭ گېتلېر بىلەن تىل بىرىكتوروشى، يوشو-رونچە پوتوم توزوشىدىن عبارەت ئىدى.

شو مناسبەت بىلەن ئەنگلىيە مىنىستىرى سايمونىنىڭ 1938—يىل 21-فىۋرالدا پارلامېنتدا، بيوك بېرىتانىيە اوستىرىيەنىڭ مستقلليكىنى ساقلاش اوچون ھېچ قا-چان مخصوص وەعدە بەرمىگەن ايدى، دىگەن بىياناتىنى ئەسلىتەب اوتوشكە توغ-رى كېلىدو. بو بىيانات باشدىن اياق الدامچىلىقدىن باشقا نەرسە ئەمەس ايدى، چونكى ۋېرسال وە سېن-ژېر-مېن شرطنامەلەرىدە شونداق وەعدەلەر بېرىلگەن ايدى.

بېرىتانىيە باش مىنىستىرى چېمبېرلېن شو واقتدىلا، اوستىرىيە ملەتلار اتفاقىنىڭ بىرەر ھىمايىسىگە اومىد باغلىيالمايدو، دىدى.

«بىز» - دىدى چېمبېرلېن، - اوز-اوزىمىزنى الدانداروش اوچون حەركەت قىلماسلىغىمىز كېرەك وە خصوصا، كىچىك، كوچسىز ملەت-لەرنىڭ ملەتلار اتفاقى اولارنى تەجاوزدىن

---
1) شو يەردە.
2) شو جايدا.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

حېيمايە قىلىمىز . ۋە بۇ يولدا ضرور چارىلارنى كۆرۈلۈدۇ دەپ ئۈمىد قىلىشلىرىغا ئورۇن قالدۇرماسلىقىمىز كېرەك ، چۈنكى ھېچ قانداق چارە كۆرۈلمەسلىكىنى ئۇلارنى ياخشى بىلىمىز » 1) .

بىرىتانىيە سىياسىتىنىڭ رەھبەرلىرى گېرمانىيىنى باسقۇنچىلىق ئىشلىرىغا ئەلەشتۇرداق روھلاندۇرۇپ كەلگەن .

بېرلىندا سوۋېت قوشۇنلىرى طرفىدىن قولغا چۈشۈرۈلگەن ئىمپىس ئارخىۋىدا گېندېرسون بىلەن گېرمانىيەدىكى بىرىتانىيە ئەلچىسى گېندېرسون ئوتتۇرىسىدا 1938 — يىل 3 — مارتدا رىببېنتروپ ئىشتىراكى بىلەن بولۇپ ئۆتكەن صحبتنىڭ يازمىسى ھەم بار » 2) . شو صحبت باشلانغان چاغدىلا گېندېرسون بو صحبتنىڭ مخفى ئىكەنلىكىنى تاكىدلەيگەن صحبتنىڭ مضمونى توغرىسىدا فرانسەسوزلارغىمۇ ، بېلگىيەلىكلەرگىمۇ ، پورتۇگالىيەكلەرگىمۇ ، ئىتالىيانلارغىمۇ خبر بەرمەسلىكىنى شرط قىلىپ قويغان ۋە صحبت گالىفاكس بىلەن گېندېر اوتتۇرىسىدىكى مذاكىرەلەرنىڭ داۋامى بولۇپ ، صحبت ۋاقتىدا گېرمانىيە بىلەن ئەنگلىيەگە تەئەللۇق مسئلەلەر محاكمە قىلىندى دەپ ئېيتىلىدىغانلىقىنىلا بىلدۇرگەن .

گېندېرسون شو صحبتدە ئەنگلىيە حكومىتى نامىدىن سوزلەپ تۆۋەندىكىلەرنى ئېيتقان :

« گەپ سودا يوق ۋەمى توغرىسىدا ئەمەس ، بلكى وضعيتنى ياخشىلاشتىن تارتىپ ، يېڭى روحدا دوستانە علاقە وجودقا كەلتۈرۈشكىچە ، گېرمانىيە بىلەن بولۇدىغان صميمى ۋە چىن دوستلۇق ئۈچۈن ئاساس يارىتىش توغرىسىدا بېرىلىنىدۇ » 3) .

گېندېرسون گېندېرنىڭ « ياۋروپانى روسيەسىز بىرلەشتۈرۈش » توغرىسىدىكى طلبلىرىگە قارشى اعتراض بىلدۈرمىگەن ۋە شۇ ۋاقتىدا تاشقى ئىشلار مىنىستىرى بولغان گالىفاكس گېرمانىيەنىڭ ياۋروپادا تېررىتورىيەلەرنى ئوزگەرتىش توغرىسىدىكى ئىتلىرىگە راضى ئىكەنلىكىنى ئەسلىتىپ مۇنداق دېگەن :

« ئەنگلىيە طرفىدىن قويۇلغان ئىنگلىزدىن مقصد — مسئلەنى ئەنە شۇنداق مقصدگە موافق طرزدە قىيدە حل قىلىشقا قاتنىشىشدۇر .

---

1) « تايمىس » ، 1938 - يىل 23 — فېبرال ، 8 - بەت

2) فيورېر (ۋە رېيخسكانسلېر) بىلەن بىرىتانىيە قرال ئەلچىسى ئوتتۇرىسىدا 1938 يىل 3 - مارتدا بېرلىندا تاشقى ئىشلار رېيخسمىنىستىرى فون رىببېنتروپ ئىشتراكىدا ئۆتكەن صحبتنىڭ يازمىسى ، گېرمانىيە تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ ئارخىۋىدىن .

3) شۇ جايدا .

شوندا ق تل بریكتوروشدین كیین ، یعنی 1938 - یل 12 -مارتدا گیتلیر ئەنگلیایە وە فرانسیە طرفیدین هیچ تا لاق قارشیلاق كورمەي ، آوستریەنی یەسیب آلدی . شو پەیتدە فقط سوۋیت اتفاقیلا قاتتق آگاهلاندوردی وە تجاووز خوفی آستیدا قالغان مەملكەتلەرنیڭ مس تقللیگینی بر لەشكەن سورەتدە حیمایە قلیشقا یەنە بر مرتبە دعوت قلدی .

سوۋیت حكومتی 1938 - یل 17 - مارتدیلا دەۋلەتلەرگە ، نوتا ئیوەتتی وە بو نوتادا

« تجاووزچیلقنڭ یەنە كوچویوشیگە یول قویماسلق وە یڭی جهان اوروشینی ابـ چیش بولیدا اوج آلغان خوفنی یوقو توش مقصیدیغی گوزدە توتقان عملی چارەلەرنی میللەتلەر اتفاقیدیكی باشقا دەۋلەتلەر بلەن یاكی اونینگدا گرمیگەن دەۋلەتلەر بلەن دەرحال محاكیمە قیلیشنی باشلاشقا » 2) تەییار ئیكەنلیگینی بلـ دوردی . ئەنگلییە حكومتینڭ سوۋیت نوتاسیغا بەرگەن جوابی ئەنگلیایە حكو متینڭ گیتلیر تجاوزی كوزدە توت قان ئەنە شو پلانلارغا توسقونلوق قلیش نی خالیمیغانلغینی كورسوتەرایدی .

بو جوابدا توبندیكیلەر ایتیلغان ئیدی .

«عالی حضرتلری حكومتینڭ فیكریچە ، تجاووز چیلیققا قارشی

حەتتە ئینیلیشچە گیندیرسـون شو صحبەتدە موندا ق دیگەن : چیمبیرلاین .

«هیچ ئەرسیگە اعتبار قلماي ، بر ئەشكەن خوفسیزلیك وە شونوڭ دەكلەر توغورسیدیكی ئیتتیرناتسیە نوال گەپلەرنیڭ مەنیسینی ئیچیب تاشلاپ ، چـوڭ مردلیك كـور سەتدی . . . . » .

« . . . شو سببدین ، - دیدی یەنە گیندیرسون ، - ئەنگ لییە هەممە قینچیلقلارنی بر طرف قلیشقا تەییار ئیكەنلیگینی بلدردو دو وە گیرمانییەمو شوندا ق قلیش قا تیـارمـو دەب اولـوگدیـن سـورایدو » 1) .

دیپیینتروپ صحبتكە آریلیشـپ ئەنگلیایەنیڭ ۋینادیكی ئەلچیسی آوس تریەدیكی واقیەلەر توغورسیدا فـون پاپینغا « خوشامەتلیك » طریقیدە قا غان بیانانیغا گیندیرسوننڭ اعتبارینی جلب قلغینیدا ، گیندیرسون اوز شیری گینڭ بیانانیدین اعتبارنی دەرحال چق كە تارتقان وە لیـۋیل گیندیرسـون « اوزم اوسـتریەلی گیرمانیە گە قو شوش طرفداری بولوب ، كوب مرتبە فكر بیان قلغان ئیدم » دیگەن .

اوروشدین آووالقی دەوردە ئەنگلیا یە دیپلوماتییەسینڭ تیلی شوندا ق ئیدی .

1) شو جایدا .

2) «ئزۋیستیا» 1938-یل 18 . مارت .

ئوزئارا كېلىشىپ چارە كۆرۈش ئۈچۈن كونفېرېنسىيە چاقىرىلىشى ياۋروپادا كەلگۈسىدە تىنچلىق ئورنىتىشقا ياخ- شى تەسىر كۆرسىتەلەيدۇ 1).

گېرمانىيەنىڭ چېخوسلوۋاكىيەنى بېسىۋېلىشى گېرمانىيە تاجاۋۇزىنىڭ ياۋروپادا ئۇرۇش ئېچىش يولىدا گېر- مانىيە طرفىدىن كۆرۈلگەن تەييارلىقنىڭ نۆۋەتتىكى بىر قەدىمى ئىدى. گىتلار ئەن- گىلىيە بىلەن فرانسىيەنىڭ بىۋاسطە ياردىمى ئارقىسىدىلا شۇنداق ئەھمىيەتلىك قەدەمنى قويالىدى وە ياۋروپادا ئۇ- رۇشنى باشلاپ ئېتەلەيتتى.

گېرمانىيەنىڭ لوندوندىكى ئەلچىسى دىركسېن 1938-يىل 10-ئىيولدا بېرلىنغا تۆۋەندىكىلەرنى بىلدۈرگەن: ئەنگىلىيە ھۆكۈمىتى «گېرمانىيە بىلەن يارەشە قىلىش يولىنى ئىزدەشنى ئۆز پروگراممىسىنىڭ ئەڭ مۇھىم ماددىلىرىدىن بىرى دەپ بىلىدۇ» وە «ئەنگىلىيە ھۆكۈمىتى گېرمانىيەنىڭ فىكرىنى شۇنداق ياخشى چۈشىنىدۇكى، ئەنگىلىيە سىياسەتچىلىرى بۇ يولدا قوللىرىدىن كەلگەن ھەممە چارىنى كۆرىدۇ» 2). دىركسېن تۆۋەندىكىلەرنى يازغان: ئەنگىلىيە ھۆكۈمىتى «سوۋېت ئىتتىفاقىنى ياۋروپانىڭ تەلەپلىرىنى ھەل قىلىشتىن چەتلىتىش مەسىلىسىدە، مىلانو ئىتتىفاقىنى شۇ مەنادا چەتلىتىش مەسىلىسىدە گېر- مانىيە طرفىدىن قويۇلغان ئاساسى طەلەپلەرنىڭ ئەڭ مۇھىم ماددىلىرىنى وە ئىككى طرفلىمە مۇزاكىرە يۈرگۈ- زۈش وە شەرطنامىلەر تۈزۈش مەقبۇل ئىكەنلىكىنى خىلى چۈشىنىپ ئالدى.

دىركسېن ئەنگىلىيە ھۆكۈمىتى «گېر- مانىيەنىڭ باشقا ئادالەتلىك طەلەپلىرىنى قاندۇرۇش» ئۈچۈن چوڭ قۇربانلار بېرىشكە تەييار ئىكەنلىكىنى وە بېرلىنغا مەلۇم قىلغان.

دېمەك، تاشقى سىياسەت ساھەسىدە ئەنگىلىيە ھۆكۈمىتى بىلەن گىتلېر ئوتتۇرىسىدا تامامى بىلەن فىكىرداشلىق بولغان. دىركسېن بېرلىنغا ئەۋەتكەن مەلۇمات- لىرىدا بۇ توغرىدا نىھايىتى ئېنىق خەۋەر بەرگەن؛ مىيۇنخېن پۈتۈمىگە بىۋاسطە تە- ئەللۇق بولغان وە ھەممىگە مەلۇم فاكتلارنى ئەسلىتىپ ئولتۇرۇشقا ھاجەت يوق. ئەمما شۇنى ئەسلەپ چىقىش مۇمكىن ئەمەسكى، 1938-يىل 19- سېنتەبىردە، يەنى گىتلېرنىڭ چېمبېر- لېن بىلەن ئۇچرىشىشىدىن 4 كۈن كېيىن (چېمبېرلېن گىتلېرنىڭ بېرختېسگادېندىكى

---

1) بۈيۈك بىرىتانىيە تاشقى ئىشلار مىنىسترلىقىنىڭ 1938-يىل 24-مارتدىكى نوتاسى.

2) «1938-يىل 10-ئىيولدىكى سىياسى مەلۇمات: شۇ يىل 10-ئىيولدىكى مەلۇمات خۇلاسىسى»؛ گېرمانىيە تاشقى ئىشلار مىنىسترلىقىنىڭ ئارخىۋىدىن.

سارىيىغا ھەم مەقسىتىگە ئۇيغۇن كەلگەن
ئىدى) بىرىتانىيە ۋە فرانسىيە ھۆكۈمەتلىرى
نىڭ ۋەكىللىرى چېخوسلوۋاكىيە ھۆكۈ-
مىتىدىن ئاساسەن سۇدېت نېمىسلىرى
ياشايدىغان چېخوسلوۋاك رايونلىرىنى
گېرمانىيەگە تاپشۇرۇشنى تەلەپ قىلدى،
ئۇلار بۇنىڭسىز تىنچلىقنى ساقلاش ۋە
چېخوسلوۋاكىيە نىڭ ھاياتى مەنپەئەتلىرىنى
تەمىنلەش گويا مۇمكىن ئەمەس دېگەن
باھانىنى كۆرسەتتى . گېرمانىيە تاجاۋۇزچى-
لىقى ئەنگلىيە - فرانسۇز ھامىيلىرى
ياردىمىدا تىنچلىق ئورنىتىشتا ئۇلۇش
قوشۇش » 1) تارىخىسىدە چېخوسلوۋا
كىيە دۆلىتىنىڭ يېڭى چېگرالىرىنى ساق
لاش توغرىسىدا خەلق ئارا مەيدانىدا ۋەدە
بېرىش بىلەن ئۆز خىيانەتلىرىنى ياشۇرۇ
ماقچى بولۇشتى .

چېخوسلوۋاكىيە ھۆكۈمىتى 20 -
سېنتەبىردە ئەنگلىيە - فرانسىيە تەكلىپىگە
گە جاۋاب قايتۇردى : چېخوسلوۋاكىيە
ھۆكۈمىتى بۇ جاۋابىدا دېيىلگەن سۇندىكى
تەكلىپلەرنىڭ قوبۇل قىلىنىشى دۆلەتنىڭ ئاخىر
قى ۋەيران بولۇشىغا ، ھەرچەندىن تامامى
بىلەن زەخىملىنىش دېمەك بولىدۇ ئىدى .

چېخوسلوۋاكىيە ھۆكۈمىتى
چېخوسلوۋاكىيەنىڭ بەرباد بولۇشىغا
قارشى تۇرۇش ئورنىغا ۋە شەرقى جەنۇ
بى ياۋروپادا تولۇق چولۇق سىياسى ئۆز

گۈرۈشلەر يۈز بەرگەن بولۇر ئىدى ،
دېب ئەنگلىيە ۋە فرانسىيە ھۆكۈمەتلىرىنىڭ
ئېتىبارىنى شۇنىڭغا جەلب قىلدى .
چېخوسلوۋاكىيە ھۆكۈمىتى ئۆز جاۋا
بىدا تۆۋەندىكىلەرنى ئېيتتى :
«ئادىرتا ئورۇنداۋاتقان ۋە مەجبۇرى
يالغۇز ئەمەس كۈچلەرنىڭ مۇۋازىنىتى
يوق قىلىنغان بولۇر ئىدى : بۇ ھال
باشقا ھەممە دۆلەتلەر ئۈچۈن ۋە
خۇسۇسەن فرانسىيە ئۈچۈن نەتىجى
ئېغىر ئاقىۋەتلەرگە سەۋەب بولاتتى».
چېخوسلوۋاكىيە ھۆكۈمىتى ئەنگلىيە
ۋە فرانسىيە ھۆكۈمەتلىرىگە مۇراجىئەت قىلىپ،
ئۆز فىكىرلىرىنى قايتىدىن كۆرۈپ چىقىش-
قا «كېيىنكى قېتىم چاقىردى» . ۋە چېخوس-
لوۋاكىيەنىڭ مەنپەئەتلىرىلا ئەمەس ، بەلكى
چېخوسلوۋاكىيە دوستلىرىنىڭ مەنپەئەتلىرى
ياۋروپانىڭ ھەممە قىسمىدا تىنچلىق ئور-
نىتىش ۋە ياۋروپانىڭ سالام ئاساسلار
دا تەرەققى قىلىشى مەنپەئەتلىرى شۇنى
تەلەپ قىلىدۇ ، دەپ تاكىتلىگەن ئىدى .
ئەنگلىيە - فرانسۇز ھاكىملىرى
بۇنىڭغا قۇلاق سالمىدى . ئەتىسى
كۈنى ئەنگلىيە ھۆكۈمىتى چېخوسلوۋا
كىيە ھۆكۈمىتىگە جاۋاب ئۇۋەتتى ۋە
تەتتى ۋە بۇ ۋاقىتتا ئەنگلىيە-فرانسى-
يە ھۆكۈمەتلىرىنىڭ دەسلەپكى تەكلىپلىرىنى

1) چېخوسلوۋاكىيەگە تەئەللۇق خەتلەر : 1938 - يىل سېنتەبىر 28 نچى
...ھەللىق ، ئەمەلدە :

ئۇرۇشقا جاۋابىنى قايتۇرۇپ ئىشلىشى ۋە ئەنگلىيە ھۆكۈمىتى جاۋابكارلىقنى ئۆز زىممىسىگە ئېلىشى مۇمكىن بولمىغان ۋەزىيەتنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈشتىن ئاۋال ھەر ھالدا چەتتە تۇرۇپ پىكىر يۈرگۈزۈشنى تەكلىپ قىلدى. ئەنگلىيە ھۆكۈمىتى ئۆز نوتاسىنىڭ ئاخىرىدا چېخوسلوۋاكىيەنىڭ خالىساق (ھەكەم) نوقۇسىدىكى لايىھەسى ئاساسىدا قوبۇل ئەتكەنلىكىگە ئىشەنمەيدىغانلىقىنى ئاگاھلاندۇردى. ئەنگلىيەنىڭ بۇ نوتىسىدا ئېيتىلىشىچە، «گېرمانىيە ھۆكۈمىتىنىڭ ۋەزىيەتنى چېخوسلوۋاكىيە ھۆكۈمىتى ئوبلىغىنىدە خالىسان يولى بىلەن ھەل قىلىش مۇمكىن ھېسابلىشىدا» ئەنگلىيە ھۆكۈمىتىنىڭ كۆزى يەتمەيدۇ.

ئەنگلىيە ئۆز نوتاسىنىڭ ئاخىرىدا چېخوسلوۋاكىيە ھۆكۈمىتىگە تەلەپ قىلىپ؛ ئەنگلىيەنىڭ بەرگەن مەسلىھەتلىرى رەد قىلىنغان تەقدىردە، چېخوسلوۋاكىيە ھۆكۈمىتى «گېنېرال يۈز بېرىشى مۇمكىن بولغان ۋەزىيەتكە مۇۋاپىق لازىم تاپقان ھەرقانداق چارىلەرنى بىر ھالدا كۆرۈشى لازىم» دەپ ئاگاھلاندۇرىدۇ.

1938 - يىل 29 - 30 - سېنتەبىردە مىيۇنخېندا گىتلېر، چېمبېرلېن، موسسولىنى ۋە دالادىيې ئوتتۇرىسىدا كېڭەش بولدى. بۇ كېڭەش مۇنچېن ئاۋال تىنچلىققا قارشى تىل بىرىكتۈرۈشتە قانۇنلۇق ئاساسى مەسىلىلەر ئۆزئارا كېلىشىلدى

شەرمەندىلىك ئىشلارنىڭ يەكۈنى بولدى. چېخوسلوۋاكىيەلىك تەقدىرىنى ئۇنىڭ ھېچ قانداق ئىشتىراكىسىز ھەل قىلدى. ئىمپېرىيالىستلار ئوتتۇرىسىدىكى بۇ نومۇر ئەنجىلىرىنى ئىزلىكدە كۆرۈش ئۈچۈنلا چېخوسلوۋاكىيە ۋەكىللىرىنى مىيۇنخېندىن قاچۇردى.

ئەنگلىيە ۋە فرانسىيەنىڭ بۇ خىيانەتچىلىك ھەركىتى ئەنگلىيە ۋە فرانسىيە ھۆكۈمەتلىرى تەرىپىدىن چېخوسلوۋاك خەلقىگە ۋە ئۇنىڭ رېسپۇبلىكاسىغا نىسبەتەن قىلىنغان مىسلىسىز خىيانەت بولۇپ مۇلەزارنىڭ سىياسىتىدە زادى تاسادىپى ھال بولماي؛ گىتلېرچىلار تاجاۋۇزىنى سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى قارىتىشنى كۆزدە تۇتقان بۇ سىياسەتنىڭ ئەڭ مۇھىم قىسمى ئىكەنلىكىگە ھېچ شۈبھە قالدۇرمايدۇ؛

ئى. ۋ. ستالىن شۇ ۋاقىتتىلا مىيۇنخېن بىتىمىنىڭ ئەسلى مەناسىنى پاش قىلدى. ئى. ۋ. ستالىن مۇنداق دېگەن: «نېمىسلار سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى ئۇرۇش ئېچىش مەجبۇرىيىتىنى ئۆز ئۈستىگە ئالغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارغا خىزمەت تەرىقىسىدە چېخوسلوۋاكىيە رايونلىرىنى بەردى» (1).

ئى. ۋ. ستالىننىڭ 1939 - يىل مارت ئېيىدا ۋ.ك.پ (ب) نىڭ XVIII سىيەزدىدا ئېيتقان دوكلاتىدىكى سۆزلىرى شۇنىڭدىن ئەنگلىيە-فرانسىيە ھۆكمرانلىرىنىڭ ... ئەنگلىيە ...

1) ۋ.ك.پ (ب) نىڭ XVIII - سىيەزدى، ستېنوگرافىك ھېسابات، ئوگىز، 1939 - يىل، 14 - بەت.

ــ امېرىكەنىنى فاش قليب بەردى :
„ئارىلاشماسلىق سىياسىتى نەچچە
ۋوز كارلىقىغا يول قويۇپ بېرىش،
ئۇرۇشقا يول ئېچىپ بېرىش،
شۇنىڭ بىلەن بۇ ئۇرۇشنى جەھ
ئۇرۇشىغا ئايلاندۇرۇش دېمەكتۇر."
ئارىلاشماسلىق سىياسىتىدىن تاجاۋۇز
چىلارغا ئولارنىڭ رەزىل ئىشلىرى-
نى بېجىرىشكە دەخلى بەرمەسلىك،
مەسىلەن: ياپونىيەنىڭ خىتاي بىلەن
ئۇرۇش باشلىشىغا، يەنە ئوفرە-
راقى سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن ئۇرۇش
باشلىشىغا دەخلى بەرمەسلىك، مەسىلەن:
گېرمانىيەنىڭ ياۋروپا ئەللىرىگە ھۇ-
جۇم قىلىشىغا، سوۋېت ئىتتىپاقى
بىلەن ئۇرۇش باشلىشىغا دەخلى بەر
مەسلىك، ئۇرۇشتا ئىشتىراك قىلغۇ
چىلارنىڭ ھەممىسىگە ئۇرۇش پات-
قىقىغا بېشىچە پېتىپ كېتىشىگە ئىمكان
بېرىش، ئولارنى ئاستىغىدىن بوشاشقا
قىزغىنىپ تۇرۇش؛ ئولارغا بىر-
بىرىنى ھاردۇرۇش ۋە كۈچسىزلەن-
دۈرۈشكە ئىمكان بېرىش، كېيىن
ئولار تامامەن كۈچسىزلەنگىنىدىن
كېيىن، يېڭى كۈچلەر بىلەن، ئەلبەتتە
تىنچلىق مەنپەئەتلىرىنى» يېتىش قىلىپ
مەيدانغا چىقىش ۋە ئۇرۇشتا ئىشتىراك
قىلىپ كۈچسىزلىنىپ قالغانلارغا ئۆز
شەرتلىرىنى مەجبۇرەن قوبۇل قىلدۇرۇش
بولىدىكى ئوردۇنۇش ۋە تىلەكلەر

كورولۇپ تۇرۇپتۇ 1).
تۇرلۇك مەملىكەتلەرنىڭ دېموكراتىك
دائىرىلىرى، شۇ جۈملىدىن ئامېرىكا
قوشما شتاتلىرى، بۈيۈك بىرىتانىيە ۋە
فرانسىيەدىكى دېموكراتىك دائىرەلەر
مىيونخىن يوتۇۋىنىڭ تۈزۈلۈشىدىن غەزەپ-
لەندى ۋە بو يوتۇمنى كەسكىن سو-
رەتتە قارىلىدى. بىز كور دائىرەلەرنىڭ
مىيونخىندا ئەنگلىز - فرانسۇز ھۆك-
مدارلىرى قىلغان خىيانەتكە قاندىق قارىغا-
نلىغىنى بولمىغاندا، مەسىلەن: ئامېرىكا
قوشما شتاتلىرىدا سېبرىس ۋە كانادانىڭ
بېسلىپ چىققان «سوۋېت روسىيەسىگە
قارشى مەخپى ئۇرۇش» كىتابىدىكى
فىكىرلەرگە قاراپ بىلىش مۇمكىن. بۇ
كىتابنىڭ ئاپتورلىرى مىيونخېن توغور
سىدا توۋەندىكىلەرنى يازدى:
«ناتسىستلار گېرمانىيەسى،
فاشىستلار ئىتالىيەسى، ئەنگلىيە
ۋە فرانسىيە ھۆكۈمەتلىرى مىيونخېن
يوتۇمىنى" ئىمزالىدى، - سوۋېتلەر
گە قارشى " مۇقەددەس ئىتتىپاق " توغ
رىسىدىكى ئارزۇلار ئەمەلگە ئاشتى؛
جاھان رېئاكسىيەسى 1918 - يىل
دىنلا شۇنداق خىيالدا ئىدى،
بوتۇن روسىيەنى ئىتتىپاقچىلارسىز
قالدۇردى. ياۋروپادا بىرلەشكەن
خوفسىزلىكنىڭ ئىمزاسى بوۋالغان

(1) ۋ.ك.پ (ب) XVIII سېيزدى، ستېنوگرافىيە ھېساباتى، ئوگىز، 1939-يىل، ... بەت.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

فرانسوز — سوۋېت ئوتتوش توزولغاندى، چېخ سودېتلارى ناسىستلار گېرمانىيە - سىنىڭ بىر قىسمى بولوپ قالغاندى. گېنلېيىنچى گەنلەينگە (1) شەرتقە ئۇيىپ بارىدىغان يول كۆپ ئېچىپ بېرىلدى * (2).

بىراق بۈيۈك دۆلەتلەر ئاراسىدا فقط سوۋېت اتفاقىلا چېخوسلوۋاكىيەنىڭ بېشىغا چۈشكەن فاجىعەنىڭ ھەممە دەۋر - ىدە چېخوسلوۋاكىيە مستقللىگىنى ۋە اۋلوك ملى حقوقلىرىنى قىسال - ورىندە حمايە قلىپ كەلدى. ئەنگلىيە ۋە فرانسىيە حكومتلىرى افكار عامە الدىدا وزارىنى آقلاشقا اوردۇپ، سوۋېت اتفاقى اوز آرا كومەك بېرىش توغور - سىدا تۈزۈلگەن شرطنامىگە موافق چېخوسلوۋاكىيە الدىدا اوز زممىسىگە ئالغان مجبوريتلەرىنى بجرىشى بىزگە معلوم ئەمەس، دەپ منافقلارچە حركت قلىشتى. اما اولار اوتۇپ كەتكەن دەۋرىدە ياغان گەپلەرىنى ئىدى. اولكى سوۋېت حكومتى مذكور شرط - نامىنىڭ شرطلىرىگە موافق گېرمانىيەگە قارشى چېخوسلوۋاكىيەنى حمايە قلىپ چقىشقا تەييار ايكەنلىگىنى اوچوق بيان قلغان ئىدى. بو شرطنامە عينى بر ۋاقت ايچىدە فرانسىيەنىڭمو چېخوسلوۋا - كىيەنى حمايە قلىپ چقىشىنى طلب قلار ئىدى. اما فرانسىيە اوز بورجى - نى بجرىشتىن باش تارتتى.

ئەنگلىيە شونىڭغا قارىماي، سوۋېت حكومتى مىيونخېن اوينى توزداوشىنىڭ الدىدىن، چېخوسلوۋاكىيەگە عملى ياردەم كورسەتىش اوچون ۋە تنچلقنى ساقلاش يولىدا عملى چارىلار كورۇش اوچون خلق ارا كونفېرەنسىيە چاقىرىش طرفدارى ايكەنلىگىنى يەنە بر قېتم بلدۇردى.

چېخوسلوۋاكىيە يىقىلىپ، ئىمپېرىيالىستىك مملكتلەرنىڭ حكومتلىرى چېخوسلوۋاكىيەنىڭ يېيىپ ئېلىنىشىنى گەپىنى — كەيىندىن توتوغان چاغدا، سوۋېت حكومتى 18 - مارتتىكى نو - تىسىدا گېتلېر چىلەر گېرمانىيە — سىنىڭ ئەنگلىيە ۋە فرانسىيە ياردە - مىنىڭ سايەسىدا چېخوسلوۋاكىيە - نىڭ يېيىپ ايلىنىشى اوز بىشىمچىلىق بلەن قىلغان زوراۋلىق ۋە اگرېسسىيە دەپ قارىدى. سوۋېت حكومتى اوزى - نىڭ شونوتىسىدا گېرمانىيەنىڭ حركت - لارى عمومى تنچلىققا خوف توغدۇردى ۋە بوخوفنى كوچەيتوردى، ياورپا

2) گەنلەر. زېبلدىش فوشلارنىڭدىسى.
3) م. سېبېرس ۋە ا. كان. «سوۋېت روسىيەگە قارشى مخفى اوروش» 194[illegible] يل، بلەتون، 321 - 325 - بەتلەر.

ياۋروپادا سىياسى ئەھۋالنى قارارسىزلاندۇرۇپ قويدى، ياۋروپادا ئىلگىرىلا ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈلگەن تەشۋىشنى ئەۋج ئالدۇردى ۋە خەلقلەرنىڭ خەۋپسىزلىك ھېسسىگە يەنە ضەربە بەردى» 1) دەپ تاكىتلىدى.

چېمبېرلەين ۋە دالادىيەنى گىتلېر ئىختىيارىغا ئىشتۈرۈش بىلەن قانائەتلىنىپ قالمىدى. ئەنگلىيە ۋە فرانسىيە ھۆكۈمەتلىرى گىتلېرچىلەر گېرمانىيەسى بىلەن كەلگۈسىدىكى قىياپەتتە تۈزۈلگەن سىياسى پۈتۈملەرنى دەرھال ئىمزالاشقا ئالدىراشتى. 1938-يىل 30-سېنتەبىردە ميونخېندا چېمبېرلىن ۋە گىتلېر ئەنگلىيە-گېرمان دېكلاراتسىيەسىگە قول قويۇشتى. بۇ دېكلاراتسىيەدە تۆۋەندىكىلەر ئېيتىلغان ئىدى:

«بىز بۈگۈن ئۆز سۆھبەتىمىزنى داۋام قىلدۇردۇق ۋە گېرمانىيە-ئەنگلىيە مۇناسىۋەتلىرى مەسىلىسى ھەر ئىككى مەملىكەت ئۈچۈن ۋە ياۋروپا ئۈچۈن بىرىنچى دەرىجىدىكى ئەھمىيەتكە ئىگە ئىكەن دېگەرگە كەلدۇق. بىز تۈنۈگۈن كەچقۇرۇن ئىمزالانغان پۈتۈمنى ۋە گېرمانىيە بىلەن ئەنگلىيە ئارىسىدا تۈزۈلگەن دېڭىز پۈتۈمىنى ھەر ئىككى مەملىكەت خەلقلىرىمىزنى مۇندىن بۇيان ھېچ قاچان بىر-بىرىگە قارشى ئۇرۇش قىلماسلىق خاھىشلىرىنىڭ ئىپادىلىرىنى كۆرسەتكۈچى سىمۋول دەپ بىلىمىز. بىز ھەر ئىككى مەملىكىتىمىزگە تەئەللۇق باشقا مەسىلىلەرنى مەسلىھەتلىشىش يولى بىلەن كۆرۈپ چىقىشقا قەتئى بەل باغلىدۇق ۋە ئىختىلاپلار چىقىشىغا باھانە بولىدىغان ھەر قانداق ۋەجھلەرنى مۇندىن كېيىن تامامى بىلەن يوقىتىپ، شۇ يول بىلەن ياۋروپادا تىنچلىق ئورنىتىلىشىغا ياردەم بېرىشكە كەسكىن بەل باغلىدۇق» 2).

بۇ، بىر-بىرىگە ھۇجۇم قىلىشماسلىق توغرۇسىدا ئەنگلىيە بىلەن گېرمانىيەنىڭ دېكلاراتسىيەسى ئىدى.

1938-يىل 6-دېكابىردا بۇنىڭ بىلەن رىببېنتروپ ئەنگلىيە-گېرمان دېكلاراتسىيەسىگە ئوخشاش فرانسۇز-گېرمان دېكلاراتسىيەسىنى ئىمزالىدى. بۇ دېكلاراتسىيەدە تۆۋەندىكىلەر ئېيتىلغان ئىدى: گېرمانىيە ۋە فرانسىيە ھۆكۈمەتلىرى گېرمانىيە بىلەن فرانسىيە ئوتتۇرىسىدا تىنچ ۋە ياخشى خوشنىدارچىلىق مۇناسىۋەتلىرىنىڭ بولۇشى ياۋروپادىكى مۇناسىۋەتلەرنى ئوڭۇنلاشتۇرۇش ۋە ئومۇمى تىنچلىقنى ساقلاش ئۈچۈن كېرەكلىك ئەڭ مۇھىم ئاساسلارنىڭ بىرىدۇر دەپ بەلگىلىمىز بىلەن شۇنداق فىكىرگە كېلىشتى ۋە ھەر ئىككى

1) «ئىزۋېستىيە»، 1939-يىل 20-مارت.
2) تاشقى سىياسەت ۋە مەملىكەتشۇناسلىق ئارخىۋى، 483-بەت.

ھكومەت ئۆزمەلىكلەرى ئوتتۇرىسى-
-دا شۇنداق مۇناسىۋەتلەر بارلىقىنى تا-
-نىتىش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچلىرىنى صرف
قىلدى. ديكلاراتسيەدە فرانسىيە ۋە گېر-
مانىيە ئوتتۇرىسىدا تەمەدىگەنلىرىشۇرۇب-
-ە جەھەتتىن ھېچ قانداق جانجاللىق مەسىلە-
لەر يوق ۋە بولماسلىقلار ئوتتۇرىسىدىكى
موجۇدچىلىقلار قطعى دەپ تونالغان-
-غان ئىدى. ديكلاراتسيەنىڭ ئاخىرىدا
ھەر ئىككى ھكومەت بىر-بىرلىرىنىڭ ئۈچىن-
چى دۆلەتلەر بىلەن بولغان علاھىدە مناسىۋە-
تلىرىگە ئارىلاشماي، ئۆزمەلىكلىرىگە
تەئەللۇق ھەممە مەسىلەلەر توغرى-
-سىدا بىر-بىرلىرى بىلەن كېڭىشىپ
تۇرۇش كۆرسىتىلدى ۋە بۇ مەسىلەلەر كېيىنرەك
خلقئارالىقتا كەسكىن ۋەضعىيەت ۋجۇد-
قا كەلتۈرەلەيدىغان تقدىردە، بىر-بىرلىرى
بىلەن مەسلىھەتلىشىدۇ، دېيىلگەن ئىدى.

بۇ، بىر-بىرىگە ھجوم قىلىشما-
لىق توغرىسىدا فرانسىيە بىلەن گېرما-
نىيەنىڭ ديكلاراتسيەسى ئىدى.

حقيقەتتە بولسا، بۇ پۇنكتلارنىڭ
تۈزۈلۈشى ئەنگلىيە ۋە فرانسىيەنىڭ
ھجوم قىلىشماسلىق توغرىسىدا گېتلېر
بىلەن تۈزۈلگەن پۇنكتلارنى ئەمەليەتتىن
چىقىپ كۆرسەتتى.

گېتلېرچىلار گېرمانىيەسى بىلەن
تۈزۈلگەن بۇ پۇنكتلار ئەنگلىيە ۋە فران-
-سىيە ھكومەتلىرىنىڭ ميۈنخېن پۇنكتى

ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش باشقا پۇنكتلار
گېتلېرچىلارنىڭ شەرقتە، سوۋېت ئىتتىپاقى-
غا قارشى تاجاۋۇز قىلىشى ئۈچۈن يول
ئېچىپ بېرىدۇ دېگەن ئۈمىد بىلەن، ئۇلار-
نىڭ گېتلېرچىلار تاجاۋۇزى خەۋپىدىن
خالاس قىلىشقا ئىنتىلگەنلىكىنى تامامى
بىلەن ئوچۇق ئىسپات قىلىدۇ.

شۇنداق قىلىپ، ياۋروپانى روسىيە-
سىز بىرلەشتۈرۈش، ئۈچۈن ضرورىيا-
سى شرائط ۋجۇدقا كەلتۈرۈلگەن ئىدى:
گەپ سوۋېت ئىتتىپاقىنى تامامى بىلەن
يالغۇزلاپ قويۇش توغرىسىدا بارار ئىدى.

3 — سوۋېت ئىتتىپاقىنى يالغۇزلاپ
قويۇش ھجوم قىلىشماسلىق توغرىسى-
دىكى سوۋېت - نېمىس پۇنكتى.

فاشىستلار گېرمانىيەسى چېخوسلوۋا-
كىيەنى بېسىپ ئالغاندىن كېيىن پۈتۈن
دۇنيا كۆز ئالدىدا تامامى بىلەن ئاشكارە
مىزرەندە ئۇرۇشقا تەييارگەرلىك كۆرۈش-
كە باشلىدى. ئەنگلىيە ۋە فرانسىيە
طرفىدىن مەدەت كۆرگەن گېتلېر
تەكەللۇپ قىلىشنى ۋە ئۇلارنى ياۋروپا مەسە-
لىلىرىنى تېز يول بىلەن ھل قىلىش طرە-
دارى دەپ كۆرسىتىشنى يېقىشتۇرۇپ
قويدى. ئۇرۇش بىر سوغىسىدىكى تىك
نىجىمىلىك ئېلان قىلدى. ئالتايىنىڭ كۈن
سايىن مۈشۈك كۆرۈلىۋاتقان ھالاكىتىگە يېقىنلى-
شىپ بېرىۋاتقانلىقى شۇ ۋاقىتتىلا عيان
بولۇپ قالغان ئىدى.

شۇ دەۋرە بر طرفدين ، سوۋيت
اتفاقينىڭ سياستى وە ايككنچى طرفدين
بۈيۈك بىرىتانىيە هەمدە فرانسيەنىڭ سيا
ستى قانداق ايدى ؟

آمريكىدا قوشما شتاتلاردا تاريخنى
ساختىلاشتۇرغۇچىلارنىڭ بو سوئالغا جواب
بيرشدين بوبۇن توۋلاشقا اورۇنۇشلارى
اولارنىڭ وجدانى پاك كيشلەر ئەمەس
ايكەنلىگىنى اثبات قىلىدۇ ، خلاس .

حقيقت شۇنىڭدين عبارەتكى ، آمري
كا قوشما شتاتلارىدىكى حكمران دائىرە
لەردين مدەت آلغان ئەنگلىيە وە فران
سيە 1939 - يىلنىڭ كېچكى باهارە ياز
فصللىرىدىۋ ، يعنى اورۇش نهايتى
يېقينلىشىپ قالغان بىر پەيتدىمۇ اوز-
لرىنىڭ آۋالقى سياستلىرىنى داۋام قىلدور
دى . بو سياست گىتلەرچىلار گېرمانىيە
سىنى تجاۋۇزگەرلىك بىلەن سوۋيت
اتفاقيغا قارشى غزغزلاش سياستى
ايدى . اولار ئەمىنى آلداش اوچۇن
سوۋيت اتفاقى بىلەن همكارلىق قىلىشقا
تيار ايكەنلىگى توغرىسىدىكى منافقانە
گەپلىرى بىلەنلا ئەمەس ، بەلكى دىپ
لوماتيە ساحەسىدە آنچە مورەككەب
بولمىغان بعضى تەدبىرەلەر بىلەنمۇ شو
سياستنى نيقابلايدى . بو تەدبىرلەر عمل-
دە اشورولمىغان سىياسى بولۇنىڭ ئەسلى
ماهيتىنى خلقلەرنىڭ جماعتچىلىك فكرىدىن
يوشورۇشقا قاراتىلغان ئىدى .

ايلك اول 1939 - يىلدا ئەنگلىيە
وە فرانسيەنىڭ سوۋيت اتفاقى بىلەن باش
لىغانچى بولغان مذاكىرەلەرى شونداق
تەدبىرلەردىن ئىدى ، ئەنگلىيە وە فرا
نسيەدىكى حكمران دائىرەلەر افكار عامە
نى آلداش اوچۇن ، بو مذاكرەلەرنى
گىتلەرچىلەر تجاۋۇزىنىڭ يارغانسىرى
كېڭىيىشىگە توسقونلۇق قىلىش يوليدىكى
جدى بىر حركت دەپ تصوير لەشكە
اورۇندى . اما كېيىنكى واقعەلەر ئەنگ
گىلىز - فرانسوزلارنىڭ بو مذاكرە
لەرنى ئىنىك باشلىيىنلا فقط تولىدىكى
بر لەيرەنك دەپ بىلگەنلىگىنى اوچۇق
روشەن كورسەتتى .

بو حال گىتلەرچىلار گېرمانىيەسى
نىڭ رهبرلەرى اوچۇنمۇ عيان ايدى .
ئەنگلىيە وە فرانسيە حكومتلىرىنىڭ سو
ۋيت اتفاقى بىلەن باشلىغانچى بولغان
مذاكرەلرىنىڭ معنيسى گىتلىرچىلار
گېرمانىيەسىنىڭ رهبرلەرى اوچۇن البتە
سر ئەمەس ايدى . مثلا : گىتلەرچىلەر
گېرمانىيەسىنى تار - مار كەلتۈرۈش
واقتىدا سوۋيت ئارمىيەسى طرفىدىن
قولغا چۈشۈرۈلگەن حجتلر كە قارىغاندا
گېرمانىيەلىك اولدولدىكى ئەلچىسى
دىركسىن 1939 - يلى 3 - اوغوست
دا گېرمانىيە تاشقى ئىشلار مىنىستر
لىكىگە ئەۋەتكەن معلوماتىدا شو توغرى
دا توۋەندىكىلەرنى يازىدۇ :

« بو يەردە ، كېيىنكى ايلاردا

باشقا دۆلەتلەر بىلەن وجودقا كەلگەن علاقەلەر گېرمانىيە بىلەن سوۋېت روسسىيە قىلىش ئۈچۈن ئاتىيات ئوتتىدىن كۆرۈلگەن بىر تەيېرلا بولۇپ، قىلىنغان ھەرىكەتلەرگە مۇناسىپ غايەت مۇھىم مقصدكە يېتىلىش بىلەنلا، يعنى گېرمانىيە بىلەن پۈتۈم تۈزۈلۈشى بىلەنلا بۇ علاقەلەر يوق بولۇپ كېتىدۇ دېگەن تەسىرات كەڭ يېيىلدى".

لوندوندىكى وضعيەتنى كۆزىتىپ بارغان گېرمان دىپلوماتلىرىنىڭ ھەممىسى بۇ فكرگە جىددى سۈرەتتە قوشۇلغان ئىدى.

دېركسېن بېرلىنگە ئەۋەتكەن باشقا بىر مخفى معلوماتىدا تۆۋەندىكىلەرنى يازغان:

"ئەنگلىيە قوراللىنىش ۋە ئتفاقچىلار تېپىش يولى بىلەن ئۆز كۈچىنى ئاشۇرۇشنى ۋە ئوق دۆلەتلىرى بىلەن تەڭلىشىپ ئېلىشنى خالايدۇ؛ ئەمما شۇنىڭ بىلەن بىللە ئەنگلىيە مۇزاكىرە ئېلىپ بېرىپ، گېرمانىيە بىلەن دوستانە پۈتۈم تۈزۈشكە ھەرىكەت قىلماقچى بولۇۋ" 1).

تۆھمەتچىلەر ۋە تارىخنى ساختىلاشتۇرغۇچىلار بۇ ھەقىقەتنى يوشۇرۇشقا ئۇرۇنىدۇ، چۈنكى بۇ ھەقىقەت ئۇرۇش ئارىپەسىدىكى كېيىنكى ئايلاردا بولغان وضعيەتنى ئوچۇق-روشەن كۆرسىتىدۇ. بۇ وضعيەتكە ئوغرى جاۋابكارلىقى تۇرۇپ، ئۇرۇش ئارىپەسىدىكى تارىخنى چۈشۈنۈپ بولمايدۇ. ئەنگلىيە ۋە فرانسىيە سوۋېت ئتفاقى بىلەن مۇزاكىرە باشلاپ ۋە پولشا، رومانىيە ھەم باشقا بعضى مەملىكەتلەرگە ۋەدىلەر بېرىپ، ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىدىكى ھۆكۈمران دائىرەلەرنىڭ ياردىمى بىلەن ئىككى ياقلىما ئويۇننى ئوينىدى. بۇ ئويۇندىكى مقصد گېتلېرچىلەر گېرمانىيەسىنىڭ تاجاۋۇزىنى شرققە، سوۋېت ئتفاقىغا قارشى قارىتىش مقصدىدە گېتلېرچىلەر گېرمانىيەسى بىلەن پۈتۈم تۈزۈش ئىدى.

بىر طرفدىن ئەنگلىيە، فرانسىيە بىلەن، ئىككىنچى طرفدىن، سوۋېت ئتفاقى ئوتتۇرىسىدىكى مۇزاكىرەلەر 1939 - يىل مارت ئېيىدا باشلاندى ۋە تۆرت ئاي داۋام قىلدى.

بۇ مۇزاكىرەلەرنىڭ داۋامىدا سوۋېت ئتفاقى غرب دۆلەتلىرى بىلەن تەڭ حقوقلارغا ئاساسلانغان ھەمكارلىق پۈتۈم تۈزۈشكە، بولمىغاندا كېيىنكى پەيتتە

1) دېركسېننىڭ "مەن لوندوندا خىزمەت قىلغان ۋاقىتتا گېرمانىيە بىلەن ئەنگلىيە ئوتتۇرىسىدىكى سىياسى مۇناسىۋەتلەرنىڭ راۋاجلىنىشى توغرىسىدا" دېگەن خاطىرەسى. بۇ خاطىرە 1939 - يىل سېنتەبر ئېيىدا يېزىلغان.

گېرمانىيەنىڭ ياۋروپادا ئۇرۇش باشلا
ۋېتىشىغا يول قويمايدىغان پوتوم تۈزۈش
كە ئۇمتولغىنىغە قارىماي ، ئەنگلىيە
ۋە فرانسىيە ھۆكومەتلەرى قوشماشتانلارايلىك
ياردىمىگە تايىنىپ ، تامامى بىلەن باشقا
مقصدلارنى كوزدە توتقانلارىنى نەھايىتى
ئوچوق كورسەتتى . باشقىلارنىڭ كو
چى بىلەن ئۇرۇش قايتا عادەتلىنىپ قال
غان ئەنگلىيز - فرانسوز ھۆكمران
دائىرەلەرى بو صفرمو - سوۋىت اتفاقى
زەمىنىگە چوڭ مجبورىيەتلار بولكىسە كېچى
بولدى . بو مجبورىيەتلارگە بناءً
س س س ر احتمال تۇتۇلغان گېرمان
تجاوزىنى دەفع قىلىش ئۈچۈن گوردو
لوقىدىغان مشققلارنىڭ پوتون ئېغىرلىغىنى
ئوز زمىسىگە ئېلىشى كېرەك ئىدى .
ئەنگلىيە بىلەن فرانسىيە بولسا سوۋىت
اتفاقىغا ئىسبتاً ئوز زمىلىرىگە ھېچ
قانداق مجبورىيت آلماس ئىدى .

ئەنگلىيز - فرانسوز ھۆكمدارلىرى
نىڭ بو نەيرەڭى موافقىيەتلىك چىققىندا ،
ئولار ئوزلەرىنىڭ آساسى مقصدلارىنى
عملگە آشوروشقا نهايىتى يېقىنلىشىپ قال
غان بولورايدى . بو مقصد گېرمانىيە
بىلەن سوۋىت اتفاقىنى ممكن قدر تز
رەك ئۇرۇشتۇرۇپ قويۇشتىن عبارەت
ايدى . آمما سوۋىت ھۆكومەتى بو نەيرەڭ
لەرنى پاش قىلدى . سوۋىت ھۆكو
مەتى بتون مذاكرە داۋامىدا ئوزىنىڭ
فقط بر مقصدگە ، يعنى ياۋروپادا
تىنچلىقنى حمايە قىلىشقا خدمت قىلىشى لازم
بولغان ئېنىق ۋە روشەن تكلىفلارىنى غرب
دولەتلارىنىڭ دىپلوماتىيە صاحىبلىرىگى
حيلە ۋە نەيرەنگلارىگە قارشو قارشى
قويدى .

بو مذاكرەلەرنىڭ بوتون تفصىلا
تىنى ئەسكە سېلىپ ئولتورۇشنىڭ حاجىتى
يوق . بو مذاكېرەلەرنىڭ ايك موھىم
بولغان بعضى پەيتلارىنىلا ئەسكە چوشو
روپ ئوتوشكە توغرى كېلىدو . مذا
كەرەلەر ۋاقتىدا سوۋىت ھۆكومەتى طر
فىدىن قويولغان شرطلارنى ئەسكە
سېلىپ ئوتوش كفايە . بو شرطلارنىڭ
ئوزىغا قارشى ئوزآرا كومەكلىشىش
توغورسىدا ئەنگلىيە ، فرانسىيە ۋە س
س س ر ئوتتورسىدا ياخشى نەتىجە بېرە
لەيدىغان پوتوم تۈزۈش ، ئەنگلىيە ، فران
سىيە ۋە س س س ر نىڭ مركزى ۋە
شرقى ياۋروپا دولەتلارىنى شوچەلەيدىن
س س س ر بىلەن چېگرادش بولغان
پوتون ياۋروپا مەملىكەتلارىنى ئوز حمايە
لرىگە ئېلىش ؛ تجاوزچىلار ھجوم قىلغان
تقدىردە بر - برىگە ۋە ئوز حمايەلەرى
آستىدىكى دولەتلارگە درحال ۋە تورۇ
ايلك ياردەم بېرىشنىڭ شكل ۋە حجملەرى
توغورىسىدا ئەنگلىيە ، فرانسىيە ۋە
س س س ر ئوتتورسىدا عملى حربى
پوتوم تۈزۈشتىن عبارەت ايدى 1).

ۋ . م . مولوتوف 1939 - يىل

1) ۋ . م . مولوتوفنىڭ س س س ر عالى سوۋىتى 3 سېسسىيەسىدە 1939 - يىل 31 - مايدا قىلغان دوكلادىغا قاراڭ .

31 - مايدا س س س ر عالى سوۋېتىنىڭ 3 - سېسسىيەسىدە، ئەنە شو مذاكرەلەر واقتىدا ئەنگلىيە وە فرانسىيە طرفىدىن اورتىغا قويولغان بعضى تكليفلاردە اوز آرا ھەمكارلىق دەيەك مجبوريتلاردىن عبارەت ضرور پرينسىپ يوقلىغىنى كورسەتتى. تەڭ حقوق آساسىدا تۈزۈلۈدىغان ھەر قانداق پۈتۈملەردە مواپىق پرينسىپنىڭ بولوشى مطلقا ضرور:

"ئەنگلىيز وە فرانسوزلار، دېگەن ايدي ۋ. م. مولوتوف، اوزلىرى بىلەن پولشا اوتتورىسىدا اوز آرا كومەكلەشىش توغرىسىدا پۈتۈم تۈزۈش بىلەن تجاوزچىلارنىڭ بى واسطە ھجومىدىن اوزلىرىنى ساقلاپ قىلىشنى وە تجاوزچىلار پولشا ھەم دە رومانىيەگە ھجوم قىلغان تقدىردە اوزلىرىگە س س س رنىڭ ياردەم بېرىشىنى تەلەپ قىلىدىغانلىكلارى حالدا بو مەسىلەدە ي، يعنى تجاوزچىلار س س س رگە بى واسطە ھجوم قىلغان تقدىردە س س س ر اولارنىڭ ياردىمىگە اومىد باغلىيالامدو دېگەن مەسىلەنى اوچوق قالدوردى. شونىڭدەك باشقا بىر مەسىلەنى، يعنى س س س ر بىلەن چېگرادا ش بولوپ س س س رنىڭ غربى شىمالى چېگرالارى طرفىدە جايلاشقان كىچىك دولەتلار تجاوزچىلارنىڭ ھجومىدىن اوز بى طرفلىكلىرىنى حمايە قىلالمىغان تقدىردە ئەنگلىز وە فرانسوزلار مذكور دولەتلەرنى حمايە قىلىشدا قاتنىشالامدو، دېگەن مەسىلەنى حەل قىلماي اوچوق قالدوردى. شونداق قىلىپ س س س ر زيادە قىلار بىلەن تەڭلەشىنو دولەي كەمسىتىلگەن ئىدى".

حالبوكى ئەنگلىز-فرانسوز وەكىللارى تجاوزچىلار طرفىدىن بى واسطە ھجوم بولغان تقدىردە ھەمكارلىق آساسىدا ئەنگلىيە، فرانسىيە وە س س س رنىڭ بىر-بىرىگە كومەكلىشىش پرينسىپىگە سوزدىلا قوشولغانىدى، شونداق شرطلارنى اوتتورىغا قويوشتىكى، بو شرطلار ئەنە شو ئاپ پۈتۈمنىڭ اھمىيىتىنى يوقوتارايدى:

موندىن تاشقىرى ئەنگلىز-فرانسوزلارنىڭ تكليفلىرى ئەنگلىز وە فرانسوزلار حمايە قىلىشقا وعدە بەرگەن مەملىكەتلارگە س س س رنىڭ ياردەم بېرىشىنى كوزدە توتارايدى. اما اولار س س س رنىڭ غربى شمالى چېگراسىدىكى مەملىكەتلارگە - بالتىق بويىدىكى دولەتلەرگە تجاوزچىلار ھجوم قىلغان تقدىردە مذكور مەملىكەتلارگە ياردەم بېرىدىغانلىقى توغرىسىدا لام-مىم دېمىدى.

ۋ. م. مولوتوف يوقورىدا بيان قىلىنغان فكرلەرگە آساسلىنىپ، مونداق دېدى: سوۋېت اتفاقىنىڭ غربى-شمالى چېگرالىرىدا جايلاشقان مەملىكەتلارنى حمايە

قايش توغورسىدا ھەممە يەرنى
ئوروپ ، ئارىم مەملىكەتلەرگە نىسبەتەن
شۇنداق مەجبۇرىيەتلەرنى
سوۋېت ئىتتىفاقى ئۆز زىممىسىگە ئالمايدۇ .
يەنە شۇنىمۇ ئەھمىيەت بىلەن ئۇقتۇرۇش توغرى
كېلىدىكى ، بىرىتانىيەنىڭ موسكوادىكى
ئەلچىسى سىيدس 1939 - يىل 18 —
مارتىدا تاشقى ئىشلار خەلق كومىسسارى-
دىن ، گېتلېرچىلار رومىنىيەگە قارشى
تەجاۋۇز قىلغان تەقدىردە (ئەنگلىزلەر شۇن-
داق ھۇجۇم تەييارلىنىۋاتقانلىقىدىن
خەبەردار ئىدى .) سوۋېت ئىتتىفاقى قان-
داق يول تۇتىدۇ ، دەپ سورىدى .
سوۋېت طرفى ، گېتلېرچىلار رومانىيە-
گە ھۇجۇم قىلغان ۋاقتىدا ئەنگلىيە قان-
داق يول تۇتىدۇ ، دەپ سوئال بېرىلگە-
نىدە سىيدس ، رومانىيە جۇغرافىيە جەھەتتىن
ئەنگلىيەدىن كۆرە سوۋېت ئىتتىفاقىغا يې-
قىن دەپ ، بۇ سوئالغا جاۋاب قايتۇرۇش-
تىن باش تارتتى .

دېمەك ، ئەنگلىيەدىكى ھۆكۈمران دا-
ئىرىلەرنىڭ سوۋېت ئىتتىفاقى زىممىسىگە
تولۇق مەجبۇرىيەتلەرنى يۈكلەپ ، ئۆز-
لىرىنى چەتكە ئېلىشقا ئۇرۇنغانلىقلىرى
نىڭ باشقىلا بىيان بولدى . شەرتنا-
مىسى چىقىپ قالغان بۇ ئۇسۇل كېيىنرەك
بولغان مۇزاكىرە داۋامىدا دائىم تەكرار
لاندى .

سوۋېت ھۆكۈمىتى ئەنگلىزلەرنىڭ
سوئالىغا جاۋابەن ، ئەڭ كۆپ مەنفەئەتدار
دۆلەتلەر ۋە كۈچلەرنىڭ ، يەنى بۈيۈك بىرى-
تانىيە ، فرانسىيە ، رومانىيە ، پولشا ،
تۈركىيە ۋە سوۋېت ئىتتىفاقى ۋەكىللىرى-
نىڭ كېڭىشىنى چاقىرىش توغرىسىدىكى
تەكلىپنى ئىلگىرى سۈردى . سوۋېت ھۆكۈ-
مىتىنىڭ پىكرىچە ، بۇ كېڭەش ھەقىقىي ئەھۋا-
لنى بىلىش ۋە كېڭەشتە قاتناشقۇچى بار-
لىق دۆلەتلەرنىڭ يوللىرىنى ئېنىقلاش ئۈ-
چۈن ئۇلارنى چوڭ ئىمكانىيەت بەرگەن
بولۇر ئىدى . ئەمما بىرىتانىيە ھۆكۈمىتى
سوۋېت تەكلىپىنى ماكىيە قىلىشقا ھېلى
فۇرسەت كەلمىگەن ، دەپ ھېسابلاي-
مىز دېگەن جاۋابنى قايتاردى .

تەجاۋۇزغا قارشى كۈرەشنىڭ ئەمەلى-
يەتتە بىرلەرى توغرىسىدا كېلىشىپ ئېلىش
ئىمكانىيىتىنى بېرىدىغان كونفرېنسىيەنى چاقى-
رىش ئورنىغا ئەنگلىيە ھۆكۈمىتى 1939-
يىل 21 — مارتتا سوۋېت ھۆكۈمىتىگە ئەن-
گلىيە ھۆكۈمىتىگە ئەنگلىيە بىلەن ، شۇنىڭ-
دەك فرانسىيە ۋە پولشا بىلەن بىرلىكتە
دېكلاراتسىيە ئىمزالاشنى تەكلىپ قىلدى .
بۇ دېكلاراتسىيەدە ئىمزالىغان ھۆكۈمەتلەر
ياۋروپادىكى ھەر-بىر دۆلەتلەرنىڭ مۇس-
تەقىللىقى خەۋپ ئاستىدا قالغان ۋاقتىدا بىر-
لىكتە قارشىلىق كۆرسىتىش ئۈچۈن
كۆرۈلۈشى لازىم بولغان تەدبىرلەر ھەق-
قىدە مەسلىھەتلىشىش مەجبۇرىيىتىنى ئۈ-
ستىلىرىگە ئالاتتى . بىرىتانىيە ئەلچى-
سى ئۆز تەكلىپىنىڭ مەقبۇل ئىكەنلىكىنى
ئىسپات قىلىشقا تىرىشىپ ، دېكلاراتسىيەدە
دۆلەتلەر زىممىسىگە ئالىدىغان ئىلتىزاملار

بـو گەلەنگەلیگینی كوپرەك پیش
قالدی .

موندا دیكلاراتسیه نىڭ تجاوزچی طرفیدین پەیدا بولغان خوفكه قارشی كورەشده موهیم بر راسـطه بولالمـالیغی تمامی بلەن عیان ایدی . آما سوویت حكومتی حتی كام لەیجه بیربەیدیغان موندا دیكلاراتسیه مو بولمیغاندا تجاوزچینی یالغوز ب قیوشدا خیلی موهیم چاره بولالایدو دەب حیسابلاپ ئەنگلیه تكلیفینی قبول قلیشقا راضی بولدی . لەیكین ئەنگلیه نیڭ موسكوادیكی ئەلچیسی 1939-یل 1-آپریلدا ئەنگلیه برلیكده دیكلاراتسیه قبول قلیش توغرسیدیكی مسئلە كون ترتیبیدین چوشوب قالدی دەپ حیسابلیغانلیغینی بلدوردی .

ایككی هفته داوام قلغان هرقانداق توسقونلوقلاردین كیین ئەنگلیه تاشقی ایشلار مینیستری گالیفاكس موسكوادیكی ئەلچیسی آرقلیق سوویت حكومیتیگه یینگی تكلیفینی تقدیم قلدی . بو تكلیفده ایـنگلیشیچه ، سـوویـت حكومتی « یـاردیـمدا سـوویـت اتفاقـی بلەن خوشـنا بولغان بر مملیكتكه تجاوز قلنغان تقدیرده وه بو مملیكت قارشیلیق كورسەتكینیده سوویت حكومتینڭ یاردیمیگه (اگر موندا یاردم مقبول دەپ تیپیلسا) اومید باغلاشقا بولودو » دەب ئیتشی

كیرەك ئیدی .

بو تكلیفنڭ آساسی معنیسی شو توكدین عبارت ئیدیكی ، گیرمانیه لاتویه ، لیتوا ، ئستونیه وە فرانسیه گه قارشی تجاوز قلسا ، سوویت اتفاقی ئەنگلیه‌نیڭ هیچ قانداق یـاردیمیسیز اولارغا یاردەم بیریشی لازم ئیدی ، یعنی گیرمانیه‌گه قارشی یەككه-یەك اوروش قلـیشی كـیرەك ئیـدی . پولشا بلەن رومانیه‌گه كەلگەنـده ئەنگلیه بو مملیكتلەرگه یاردەم بیریشقا وعده قلغان ئیدی) ، سـوویـت اتفاقی تجاوزچیغا قارشی اولارغیمو یاردەم بیریشی لازم ئیدی . آما ئەنگلیه بو مسئلیدیمو سوویت اتفاقی بلەن بیرلیكده اوز زممیسیگه بیر مجبوریتنی ئیلیشنی خالیمیدی . ئەنگلیه اوزی خالیغینیچه بی ملال حركت قلیشنی كوزده توتتی ، بز بوتوندا مذكور تكلیفكه موافق پولشـاوه رومانیه‌گه ، شوندوكدەك بالتیق بوییدیكی دولەتلەرگه س س س ر گه نسبتا هیچ قانداق مجبوریتلەر یوكلولمیگەنلیگی توغرسیدا سوزلەیدو تورمایەز .

آما سوویت حكومتی گیتلرچیلەر تجاوزیغا قارشی برلیكده كوریشیش توغورسیدا باشقا دولەتلەر بلەن بر قرارغا كیلیش ایچون هر قانداق امكانیتیدین فایدیلینیشنی ئستیدی . سوویت حكومتی

بېرىيتانىيە ھۆكۈمىتىگە دەرھال اوز تەكلىفىنى تەقدىم قىلدى . بۇ تەكلىف شۇلاردىن عىبارەت ئىدىكى ، بىرىنچى-دىن ، سوۋىت اتفاقى ، ئەنگىلىيە وە فرانسىيە اوزلىرىدىن بىرەرسىگە قارشى تاجاۋۇز بولغان تەقدىردە بىر . بىرسىگە دەرھال ھەر قانداق ياردەم كۆرسىتىش ، شۇ جۈملىدىن ھەربى ياردەم بېرىش مەجبورىيىتىنى اوز اوستلىرىگە ئېلىشلىرى كېرەك ئىدى ، ايككىنچىدىن ، بالتىق دېڭىزى بىلەن قارا دېڭىز اوتتورىسىدا جاي-لاشقان وە سوۋىت اتفاقى بىلەن چېگرا-داش بولغان شەرقى ياۋروپا دۆلەتلىرىگە قارشى تاجاۋۇز قىلىنغان يەيتتە سوۋىت اتفا-قى ، ئەنگىلىيە وە فرانسىيە بۇ دۆلەتلەرگە ھەر قانداق ياردەم بېرىش ، شۇ جۈملى-دىن ھەربى ياردەم كۆرسىتىش مەجبورى-يىتىنى اوز اوستلىرىگە ئېلىشلىرى كېرەك ئىدى . ئۈچىنچىدىن ، سوۋىت اتفاقى ، ئەنگىلىيە وە فرانسىيە يوقو-رىدا ئېيتىلغان ھەر ايككى ھالەتدە شۇ دۆلەتلەرنىڭ ھەر بىرىگە بېرىلىدىغان ھەربى ياردەمنىڭ مىقدارى وە شەكىللىرى-نى پات يېقىندا ئېنىقلاشلىرى كېرەك ئىدى .

سوۋىت تەكلىفىنىڭ ايكى مۇھىم ماددى-رى ئەنە شۇلار ئىدى . سوۋىت تەكلى-فى بىلەن بېرىتانىيە تەكلىفى اوتتورسى-دا چوڭ فرق بارلىقىنى بىلىش قىيىن ئەمەس ؛ چۈنكى سوۋىت تەكلىفىدە تىما

روزغا قارشى بىرلىكدە كۈرەشىش او-چۇن راستىن عەملى تەدبىرلەر كۆرسىتو-لگەن ئىدى .

ئەنگىلىيە ھۆكۈمىتى اوچ ھەفتە مابەي-نىدە بۇ تەكلىفكە ھېچ قانداق جاۋاب قايتۇرمىدى . بۇ ھال ئەنگىلىيەدە چوڭ تەشۋىش تۇغدوردى ، بولوڭ نەتىجىسى-دە ئەنگىلىيە ھۆكۈمىتى افكار عاممەنى الداش اوچۇن ئېلىك اخرىدا توۋەندىكى تەرەققىنى ئىشلىتىشكە مەجبور بولدى .

8 - مايدا موسكوا ئەنگىلىيە جاۋابى-نى ياكى ، ئېنىقراق قىلىپ ايتقاندا ئەنگىلىيەنىڭ قارشى جاۋابلىرىنى آلدى . بۇ سەفەر سوۋىت ھۆكۈمىتىگە بىر يالغىما بىيانات اعلان قىلىش يەنە تەكلىف قىلىندى . بۇ تەكلىفدە سوۋىت ھۆكۈمىتى ، بىيوك بېرىتانىيە وە فرانسىيە اوز زىممىسىگە آلغان مەجبورىيەتلىرىنى بەجىرىش اوستىدىن (بېلگىيە ، پولشا ، رومانىيە ، گې-رىتسىيە وە تۈركىيەگە نىسبەتا = اوز زىممىلىرىگە آلغان مەجبورىيەتلىرىنى بەجىرىش اوستىدىن) اوروش ھەر كىملەرگە تار-تىلغان تەقدىردە ، مەقبول دەپ تاپىلغان دەرىجەدە دەرھال ياردەم بېرىشى مەجبو-رىيىتىنى اوز اوستىگە ايلىشى لازىم ، مۇنداق ياردەمنىڭ خىللىرى وە شەرتلىرى-نى كېلىشىپ ھەل قىلىشى لازىم " دېيىلگەنلىك ئىدى .

بۇ تەكلىفدىكى سوۋىت اتفاقىنىڭ

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

فقط اوز زمەيسىگە آلىمىغان مجبوريتـ
لەرى توغرسيدىلا سوزلەنگەن ئيدى .
سوۋيت اتفاقى ئەنگىلييە بلەن فرانس
يەگە ياردەم بيريشى لازيم ئيدى .
ئەنگىلييە بلەن فرانسيە بولسا بالتىق
بويى ريسپوبليكالريغا نسبتاً سوۋيت
اتفاقى آلديدا اوز زمەلريسگە هيچ
قاندىق مجبوريت آلمىغان ئيدى . دي
مەك ، ئەنگىلييە س س س ر نى هەر
قاندىق مستقل دولەتگە مقبول وە منا
سب بولمىغان ناقولاى احوالغا چوشو
روشنى تكليف قىلدى .

ئەنگىلييە تكليفى عەلادە موسكوا
دين كورە بيرلينني كوبرەك نظردە
توتقانلىغىنى چوشونوش آسان . نيميس
لارنى سوۋيت اتفاقيغا هجوم قىليشقا
دعوت قىلدى وە نيمسلار بالتىق بويى
آرقىليق هجوم قىلغىنيدىلا ئەنگىلييە وە
فرانسيە بى طرف بولوب قالىدىغانلىغىد
ين نيميسلارنى خبردار قىلىب
قويوشتى .

پولشانىڭ موسكوادىكى ئەلچىسى
گرزيبوۋسكى « پولشا اوز آرا كو
مەكلىشيش توغرسيدا س س س ر
بلەن پوتوم توزوشنى ممكين دەب حساب
ليمايدو . . . » ديگەنيدىن كيين 11 -
مايدا سوويت اتفاقى ، ئەنگىلييە وە
فرانسيە ارتوسيدىكى مزاكرەلەر
پەتيمو موشكوللەشتى .
پولشا وەكيلى ئەنگىلييە وە فران -
سيەديكى حكمران دائيرەلەرنيڭ روخـ
حنى وە معقولليقى بلەنلا شو سوز
لەرنى البتە قيلالىدى .

موسكوادىكى مزاكرەلەر واقتيدا
ئەنگىليز وە فرانسوز وەكيللرينىڭ
حركتى شو قدر اغيراگەرلىك بولىغا
كوريب كەتتيكى ، حتى غرب دولەت
لريديكى حكمران دائيرەلەرديمو موندىق
قوپال نەيرەنگنى قاتتىق تنقيد قىلغان
كشيلەر بولدى . مثلاً : لاويدجورج
1939 - يلى ياز فصليدە « سيسوارە »
ديگەن فرانسوز گزيتيسيدە ئەنگىليز
سياستينىڭ رهبرلرينى قاتتىق تنقيد
قليب مقالە يازدى . لايدجورج ئەنگىلييە
وە فرانسيەنيڭ سوويت اتفاقى بلەن ايـ
ليب بارغان مذاكرەلرگە توسقونلوق
قليپ ، مذاكرەلەرنى سوزيوەتكەنلي
گيگە نيميلەر سبب بولغانليقيغا توختو
لوب ، بو سوالغا فقط برلا جواب قاي
توروش ممكين :
« نيۋيل چيمبرلين ، گاليفاكس
وە جان سايمون روسيە بلەن هيچ
قاندىق پوتوم توزوشنى خاليمايدو »
دەب يازدى .
مسئلە لاويدجورجغا ارچوق معلوم
بولغنيدەك گينلىرچيلەر گيرمانيە -
سينىڭ ايش بلەرمەنلريگيمو البتە شوندىق
قيلغان ئيدى . گينلىرچيلەر گير
مانيەسينىڭ ئيش بلەرمەنلرى غرب دو
لەتلرينىڭ سوويت اتفاقى بلەن چىقي

پۈتۈن تۈزۈش ئىچىدە بولماي ، تمامى
بلەن باشقا مقصدنى كوزدە تۇتقانلىقىنى
نھايتى ياخشى بىلەر ئىدى . بو مقصد
گىتلىرلى مەمكىن قدر پاتراق سوۋيت
اتفاقىغا ھجوم قلىشقا اوندەش وە بىر
ماليە بلەن اوروش باشلانغان تقديردە
سوۋيت اتفاقىنى نھايتىمو لاقولاي شرا
ئىطدە قالدوروش يولى بلەن گىتلىر
گە شو ھجومى بدايىگە مداەت بىرش
ئىدى .

بونىڭ اوستىگە غرب دولتلەرى
ئىڭ مھم مسئلەلەرنى اوشلاق تۈزۈ
تۈشلەر وە ساتسىز - سازانسىز لايحە
لەر ايچىدە كوموۋىتشىدە اورونۇب ،
سوۋيت اتفاقى بلەن باشلانغان مذاكرە
لەرلى آرتوقچە سوزدوەتتى . بو مر
حلى مجبوريتلار توغورسىدا سوز بار
غىنىدا بو دولتلەرنىڭ وەكىللەرى
ھەر سفر مسئلەنىڭ ماھىيتىنى گو
يا چوشەنمەيز دىگەن بھانىلارنى
كورسەتتى .

ماي آيىنىڭ آخرىدا ئەنگىلىيە وە
فرانسيە يىڭى تكليفلارى كرگوزدى .
بو تكليفلار آوالقى لايحەگە بر مولچە
تۈزەتۈش كرگوزدى . امما بو تكليف
لر سوۋيت اتفاقى اوچون نھايتى مھم
بولغان مسئلەنى ، يعنى سوۋيت اتفا
قىنىڭ غربى شمالى چىگراسىدا جايلاش
قان اوچ بالتىق بويى دىموقراتىيەلەرنىڭ
خوفسىزلىگىنى نامىنداەش توغورسىدىكى
مسئلەنى يەنە حل قلماي اوچوق حالدا
قالدوردى .

شونداق قلىب ئەنگىلىيە وە فرا
نسيە دىكى حكومتلار اوز ممالكتلارىدى
كى افكار عامەنىڭ ـ قىشى بلەن سوز
دە بر مولچە يان باسارلارمو اوزلرىنىڭ
آوالقى يوللارىنى دوام قلدورىۋەردى ،
اوز تكليفلارىدە شونداق شرط وە پسلار
لرنى قويوشدىكى ، بولار سوۋيت
اتفاقىدا مطلقا قبول بولوشى مەمكىن
ئەمەس ئىدى .

موسكوادىكى مذاكرەلار واقتىدا
ئەنگىلىز - فرانسوز وەكىللارىنىڭ توز
قان حركتلارىگە اصلا طاقت قلغىلى
بولماس ئىدى . شو سببلىك ۋ. م.
مولوتوف 1939 - يل 27 - مايدا
ئەنگىلىز ئەلچىسى سيدسكە وە فرا
نسيە ئشلار وەكىلى پەيئەرگە ، بالتىق
پادا تجاوزچىغا قارشى بىرلىكدە گر
ىشىش حقىدە اولار طرفىدىن تقديم
قلىنغان پۈتۈن لايحەسىدە س س س ر
ئەنگىلىيە وە فرانسيەنىڭ ر - برىسى
گە ئەرلىك ياردەم بىرىش لازمى بولى
وە حتى بو لايحەدە ئەنگىلىيە وە فرانسيە
حكومتلارىنىڭ سوۋيت اتفاقى بلەن ئىتتى
فاق پۈتۈم تۈزۈشدىن ئەنە ئىدىل
منفعتدار ئەمەسلىگىنى كورسەتۈدى ،
موندا ق گەپلەر احتمال ئەنگىلىيە وە
فرانسيەدىكى بر ەر مقصد اوچون كرىدى
بولوب قالغاندور ، بو مقصدلەر سو
ۋيت حكومتىگە معلوم ئەمەس ، سوۋيت

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

حكومتى پۈتۈن توغرىسىدىكى سوز
لەردىن ئەمەس ، بەلكى ياوروپادا تەجاوۇز
غا قارشى س.س.س.ر ، ئەنگلىيە وە
فرانسيەنىڭ بىر - بىرىسىگە صميمى يار
دەملەرىنى ئويۇشتۇرۇشدىن منفعتدار ،
دەپ ئېيتىق ئېيتىلدى . سوۋېت حكومتى
س.س.س.ر گە معلوم مقصدلارنى كوزدە
تۇتقان پۈتۈن توغرىسىدىكى مناظرەلەر
دە قاتنىشىش ئۈچۈندە ئەمەس وە ئەنگلى
يەنىز ھەم فرانسوز حكومتلەرى س.س.س.ر
دىن كورە موافىقراق شېرىكلەرى بىلەن
شۇنداق گەپلەرنى قىلالايدۇ ، دەپ
ئەنگلىز — فرانسوز وەكىللەرى
آگاھلاندۇرۇلدى .

موسكوا مذاكرەلەرى نەھايىتسىز سوزو
لۇپ كەتتى لوندوندا چىقىدىغان
« تايمس » گېزىتىسى مذاكرەلەرنىڭ
كەچۈرۈلمەسلىك دەرىجىدە سوزۇلۇپ
كېتىش سەۋەبلەرىنى ئېيتىپ قويدى .
« تايمس » شۇنداق دەپ يازدى : « رو
سىيە بىلەن تىزومەلى اتفاق تۈزۈش باشقا
مذاكرەلەرگە دەخلى بېرىشى مۇمكىن ...» 1)
« تايمس » « باشقا مذاكرەلەر »
نى غەرەزىدە — سوزلەشكىنىدە
ئەنگلىيەلىك گېتلېرچىلەر گېرمانىيە —
سىگە نەھايەتى كوپ مقداردا قرض بې —
رىشى ممكىنلىگى توغرىسىدا ئەنگلىيە
لىك باشقا مەملىكەتلەر بىلەن سودا —

سېنق ئىشلارىنىڭ مىنىستىرى روبىرت خاد
سون بىلەن گېرمانىيەلىك اقتصادى مسئلەلەر
ئوستىدىن مصلحەتچىسى دوكتور
گېلەوت وولتات اوتتورىسىدا بولغان مذا
كرەلەرنى نظردە توتقان بولسا كېرەك .
بو مذاكېرەلەر توغرىسىدا كېيىنرەك
سوزلەيمىز .

بولۇپمۇ ئاشقەرى ، گېتلېر
ئەمەلىيسى پراگاغا كىرگەن كوندە
مطبوعاتنىڭ بىلدۈرىشىگە قارىغاندا ،
ئەنگلىيە صناعت ئويۇشمىسى دېلىگات —
سىيەسىنىڭ رېيس بىرلىك صناعتچىلەرى
بىلەن گەرمانىيە مقابلىدا پۈتۈم تۈزۈش
حقىدە دىيوسىلدورفدا مذاكرە ئېلىپ
بارغانلىقىمۇ معلوم .

شو حالدەمۇ كىشىنىڭ عنبارىنى جلب
قىلىدىغى ، موسكوادا بيوك بريتانىيە
ناميدىن مذاكرە ئېلىپ بېرىش ، ايك
كىنچى دەرىجەدىكى شخصلەرگە تاپشورول
غان ئېدى ، حالبوكى گېتلېر بىلەن
مذاكرە يوروگوزوش ئۈچۈن ئەنگلىيە
دىن چېمبرلېيننىڭ اوزى گېرمانىيەگە
بىر نەچچە قېتم باردى . يەنە شونىمۇ
ئېيتىش كېرەككى ، س.س.س.ر بىلەن مذا
كرە ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن تەيىنلەنگەن
ئەنگلىيز وەكىلى . ستراڭنىڭ سوۋېت
اتفاقى بىلەن توزولىدىغان بىرەر پۈتۈم
نى امضالاشقا وكالەتىمۇ يوق ئېدى .

1) سېيرس وە كان . « سوۋېت روسىيەسىگە قارشى ، مخفى ئورۇش » موسكوا : 1947 .
يىل ، 271 - بەت .

سوۋيت اتفاقى احتمال تـوتوقان تجاوزچيغا قارشى كـورەش چارىلارى توغورسيدا عملى مذاكرەگە كوچوش توغرسيدا طلب قويولغانلىغى اوچون ئەنگليە وە فرانسيە حكومتلرى مۇسكواغا اۇزلىرىنىڭ حربى ميسسيەلرىنى ئەۋەتىشگە راضى بولوشلارى كېرەك ايدى . امابو ميسسيەلرنىڭ موسكواغا يېتىب كېلىشى ئەيتى اوزاققا سوزولوب كەتتى ، بوميسسيەلەر موسكواغا كەلگىنىدە بولسا ، اۇلار ايككنچى دەرىجىلىك كىشىلەردىن عبارەت ايكەنلىگى وە بونوڭ اوستىگە ، بىرەر پرتوكولنى امضالاش اوچون قوللارىدا هيچ قانداق وەكالەتلرى يوقلىغى معلوم بولدى . مونداق شرائطداسياسى مذاكيرەلەردەك حربى مذاكيرەلەرمو ئۈرەسىز بولوب چقتى .

غەرب دۆلەتلرىنىڭ حربى ميسسيەلرى گىرمانيە طرفيدىن تجاوز بولغان تقديردە بىر-بىرسيگە ياردەم بېرىش واسطەلرى توغورسيدا جدى سوزلىشىش نيتيدە ئەمەسلىكىنيمو ئىز اريدا سەزدورۇب قويدى . سوۋيت حربى ميسسيەسى ، اوروش باشلانسا ، گىرمانيە بلەن بىواسطە چىگرالاش بولميغان س س س ر سوۋيت قوشونلارى پولشا تيرىتوريەسى ميلەن اوتكوزولگەن تقديردىلا ئەنگليە ، فرانسيە وە پولشاغا ياردەم بېرەلەيدو ، ديگەن فكرنى اظهارقىلدى .

اما پولشا حكومتى سوۋيت اتفاقى طرفيدىن بېرىليدىغان حربى ياردەمنى قبول قىلماسلىغىنى بلدوردى وە شونوڭ بلەن گيتلىرچىلار تجاوزيدين گورە سوۋيت اتفاقىنىڭ قوچويوب كيتىشىدىن كوپرەك قورقۇشلىنيواتقانلىغىنى كورسەتتى . ئەنگليە ميسسيەسيمو ، فرانسوز ميسسيەسيمو پولشانىڭ بوتكليغىنى قۇۋەتلىدى .

حربى مذاكيرەلەر داۋاميدا تجاوز بولغان تقديردە بوتوم قاتناشچىلارنىڭ دەرحال ئەۋەتىشى لازم بولغان قوراللىق كوچلرىنىڭ مقدارى توغورسيدىكى مسئليمو اوتتورغا قويولدى . بو مسئليە محاكيمە قلنغان پەيتدە ، ئەنگليزلر كشينىڭ كوللكيسىنى قستيدىغان رەقەملرنى كەلتوروب ، 5 لا پيادە عسكرديۋيزيەسىنى وە ميخانيكلاشتوروولغان بردېۋيزيەنى بېرەلەيدىغانلىغىنى ايتدى ، سوۋيت اتفاقى تجاوزچىلارغا قارشى قارشى فرونتقا 136 ديۋيزيە ، 5 مينگ اوتتا وە ايغرتوب ، 10 مينگ تانك وە كيچيك تانك ، 5 مينگدين ارتوق حربى ايروپلان وە شونوڭغا اوخشاشلارنى ئەۋەتشكە تەييار ايكەنلىگىنى بلدورگەن پەيتدە ئەنگليزلار بوقودىدا ايتلغان مقداردا قوراللىق كوچ بېرەلەيدىغانلىغىنى بلدوردى . ئەنگليە

...كومىتىنىڭ س س س ر بىلەن حربى
...پۈتۈم تۈزۈش توغرىسىدىكى مذاكره
...لەرگە نەقەدەر اعتبارسىز قارىغانلىقىنى
...دىن معلوم .

بۇ قوردا كەلتۈرۈلگەن مەلۇماتلار
...شۇنداق بىر طبيعى خلاصەنىڭ توغرىلىقىـ
...نى تصديقلاش ئۈچۈن كفايەدۇر . بۇ
...خلاصە تۆۋەندىكىلەردىن عبارەت :

1 . سوۋيت حكومتى پۈتۈن
...مذاكره داۋامىدا تجاۇزچىغا قارشى
...لىك حقوق اساسىدا بىر-بىرىگە
ياردەم بېرىش توغرىسىدا ئەنگلىيە
وە فرانسيە بىلەن برقرار كېلىشىشنى
...تاماملاش ئۈچۈن صبر بىلەن زور بىر
...حركت قىلدى وە ئۆز ئارا كومەكلى
...شىشنىڭ حقيقتەن وە ئەمەلىيەتتە ك...
...بولىشىنى شرط قىلىپ قويدى ،
...ئەمما ... سىياسى شرطنامە تۈزۈلۈش
بىلەن بىللە ، ياردەمنىڭ مقدارى ، شەك...
...لى وە مۇددەتلىرىنى بەلگىلەيدىغان
...حربى پۈتۈم امضالىنىدۇ دېگەن شرطنى
...قويدى ، چۈنكى ئۆتكەنكى واقعە
...لەر فقط شۇنداق پۈتۈمنىڭلا ئەمەلىيەت
...رلايىشىنى وە كۆپ يىللار داۋامىدا
...جزاسىز قىلىپ كېلىنگەنى وە غرب دەو
...لەتلەرىنىڭ يول قويۇپ بېرىشلىرى آرقى-
...سىدا ... ئاشقان گېرمانىيەدىكى تجاۇز
...نى هوشىغا كەلتۈرۈپ ئىلىش مۇمكىن
...ئىكەنلىكىنى ئوچوق كۆرسەتتى .

2 . سوۋيت اتفاقى بىلەن ايلىپ
بېرىلغان مذاكرەلر داۋامىدا ئەنگلىيە
بىلەن فرانسيە نىڭ تۇتقان حركتى او
لارنىڭ س س س ر بىلەن هېچ قانداق
جدى پۈتۈم تۈزۈش نىيتىدە ئەمەسلىـ
گىنى تمامى بىلەن تصديقلىدى ، چۈنكى
ئەنگلىيە بىلەن فرانسيەنىڭ سىياسىتى
تنچلىق منفعتلرى بىلەن وە تجاۇزغا قار
شى كۆرەش منفعتلرى بىلەن زادى
علاقەسى بولمىغان باشقا مقصدلەرنى
كۆزدە توتقان ايدى .

3 . ئەنگلىز-فرانسوز سىياسىتىنىڭ
مكرلىك نيتى س س س رنىڭ اتفاقـ
چىلرى بولوق ، س س س ر بىلەن يالغۇزلاو
توپ قالدۇرۇلغان ، گېرمانىيەنى ئەنگلىيە
وە فرانسيە طرفىدىن قارشىلىق كۆرـ
مەي ، س س س ر غا هجوم قىلىش
مۇمكىن ، دېگەن فكرگە گېرمانلىرگە چو
شەندۈرۈپ ، بېرىشتىن عبارت ايدى .

شۇنىڭغا بىنائەن ئەنگلىز-فرانسوز
سوۋيت مذاكرەلرىنىڭ موفقيتسىز تمام
بولغانلىقىدا عجبلىنىپ بولمايدۇ .

مذاكرەلرنىڭ شۇنداق بربادبولىشى
البتە تصادفى ئەمەس ايدى . غرب دەو
لەتلرىنىڭ وە ... لارى ايككى ياقلىمىنىدىـ
رەك ئىشلىنىپ ، مذاكرەلرنى بربادقىلىش
نى ايلگىرىدىنلا پلانلاشتۇرۇپ قويغان
لىقى بارغانسېرى ئوچوق كۆرۈنمەك
تە ايدى . گەپ شۇنىڭدىكى ، س س س ر

بىلەن ئاشكارە مۇزاكىرە يۈرگۈزۈش بىلەن بىر ۋاقىتتا ئەنگلىيزلار گېرمانىيە بىلەن يوشۇرۇنچە مۇزاكىرە ئېلىپ باردى ۋە ئۇلار گېرمانىيە بىلەن بولغان مۇزاكىرەلەرگە ئارتۇقچە چوڭ ئەھمىيەت بەردى.

غەرب دۆلەتلىرىنىڭ ھۆكمران دائىرە- لىرى موسكوۋادا ئېلىپ بېرىلغان مۇزا- كىرەلەرى بىلەن دەسلەپ ئۆز مەملىكەتلىرىدى- كى ئەفكارى ئاممەنىڭ ھوشيارلىقىنى سۇس- لاندۇرۇشقا ئۇمىتلەنگەن بولسا ۋە ئەۋۋەل گېرمانىيەغا ئارتىلىدىغان خەلقلەرنى ئالداش- قا ئومىتلەنگەن بولسا، گىتلېرچىلار بىلەن ئېلىپ بارغان مۇزاكىرەلەردە باش- قا مەقسەدنى كۆزلەيدى.

ئەنگلىيە تاشقى ئىشلار مىنىسترى گالىفاكس ئەنگلىيز-گېرمان مۇزاكىرە- لىرىنىڭ پروگراممىسىنى يەنە ئېنىق دەرىجە- دە ئېنىق بىيان قىلدى. گالىفاكس ئۆز ئەمەلدارلىرى موسكوۋادا مۇزاكىرەلەرنى داۋام قىلدۇرغان بىر پەيتتە گىتلېرچىلار گېرمانىيەسىگە قەتئى چاقىرىق بىلەن مۇرا- جەئەت قىلدى. گالىفاكس 1939-يىل 29-ئىيۇندا خەلق ئارا مۇناسىۋەتلەر قىروال ئىنىستىتوتىدا ئوتكۇزۇلگەن ضىيافەتتە نطق سۆزلەپ، «دۇنيانى تشويشكە سې- لىۋاتقان» ھەممە مەسىلىلەر ئۈستىدىن گېرمانىيە بىلەن بىر قارارغا كېلىشكە تەييار ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى. گالىفاكس مۇنداق دېدى:

«ھازىرقى يېڭى ۋەزىيەتتە بىز مۇستەم- لىكە مەسىلىسىنى، خام ئەشيا مەسىلىسى- نى، سودا سىياسىتىدە دەخلى يەتكۈزگەن توسقۇنلار توغرىسىدىكى مەسىلىنى، «ياشاش ئۈچۈن كېرەكلىك مەكان» توغرىسىدىكى قۇرال-ياراغلارنى چەك- لەش ھەققىدىكى مەسىلىلەرنى ۋە ياۋرو- پالىقلارغا ئالاقىدار بولغان باشقا مەسىلە- لەرنىڭ ھەممىسىنى مۇھاكىمە قىلالايتتۇق»[1].

گالىفاكسقا يېقىن تۇرغان كۆز- قاراشتىكى «دېيلى مېيل» گېزىتىسىنىڭ 1933-يىلىدىلا «ياشاش ئۈچۈن كېرەكلىك مەكان» مەسىلىسىنى ئاز- داق تەبىرلىگىنىدەك ئەمەسكە ئاساسلانغاندا، گالىفاكس بايانىنىڭ ئەسلى مەنىسى نېمىدىن عبارەت ئىكەنلىكىگە كىچىككىنە بولسىمۇ شۈبھە قالمايدۇ. «دېيلى مېيل» گېزىتىسى گىتلېرچىلەرگە «ياشاش ئۈچۈن كېرەكلىك ماكان» ئى س س س ر دىن تارتىپ ئېلىشنى تەكلىف قىلغانىدى. بۇ، دۇنيانى ۋە تائىبىر دائىرىلىرنى بولۇپ ئىشى توغرىسىدا گىتلېرچىلار گېرمانىيەسى بىلەن بىر قارارغا كېلىش ھەققىدە ئاشكارە قىلغان

[1] «لورد گالىفاكس خەلق ئارا سىياسەت توغرىسىدىكى نطقلارى» «ئوكسفورد، لوندون» 1940-يىل، 96-بەت.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

...لىكىف ئىدى؛ بۇ بارلىق مەسىلىلەرنى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئىشتىراكىسىز ۋە ئاساسەن سوۋېت ئىتتىپاقى ھېسابىدىن ھەل قىلىش توغرىسىدىكى تەكلىپ ئىدى .

ئەنگلىيە ۋەكىللىرى 1939 - يىل ئىيۇن ئايلىرىدا گىتلېرنىڭ تۆرت يىللىق پلان بويىچە ۋەكىلى ھېسابلانغان ۋە گېرمانىيەدىن لوندونغا كەلگەن ۋولتات ئارقىلىق گېرمانىيە بىلەن ئەڭ مەخپىي سۆزلەشمە مۇزاكىرە يۈرگۈزۈشكە باشلىدى . ئەنگلىيەنىڭ باشقا مەمۇرلار بىلەن سودا - سانائەت ئىشلىرىنىڭ مىنىستىرى خادسون ۋە چېمبېرلېننىڭ ئەڭ يېقىن مەسلىھەتچىسى گ . ۋىلسون ۋولتات بىلەن سۆھبەت قىلىشتى . ئىيۇن ئېيىدا ئۆتكۈزۈلگەن بۇ مۇزاكىرەلەرنىڭ مەزمۇنى ھازىرچە دىپلوماتلارنىڭ مەخپىي ئارخىپلىرىدا ساقلانماقتا . ئەمما ۋولتات ئىيۇل ئېيىدا يەنە لوندونغا كەلدى . ۋە مۇزاكىرەلەر يەنە باشلىنىپ كەتتى . ئەنە شۇ ئىككىنچى مۇزاكىرەلەرنىڭ مەزمۇنى ئەمدىلىكتە سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ ئىختىيارىدا بولغان ۋە ئولجا قولغا ئېلىنغان گېرمان ھۆججەتلىرىدىن ئېنىق مەلۇم . بۇ ھۆججەتلەر يېقىن ئارىدا ئېلان قىلىنىدۇ .

خادسون ۋە گ . ۋىلسون ۋولتاتقا ، كېيىن بولسا گېرمانىيەنىڭ لوندوندىكى ئەلچىسى دىركسېنغا كەڭ مىقياستا پۈتۈم تۈزۈش توغرىسىدا مەخپىي مۇزاكىرە باشلاشنى تەكلىپ قىلغان. بۇ پۈتۈم جاھان مىقياسىدا تەسىر دائىرىلىرىنى بۆلۈپ ئېلىش ۋە « ئومۇمى بازارلاردا ھالاكەتلىك ئاقىۋەتلەرگە سەۋەب بولىدىغان رىقابەت » نى يوقىتىش توغرىسىدا تۈزۈلىدىغان شەرتنامىنى ئۆز ئىچىگە ئالىشى كېرەك ئىدى . بولۇپمۇ شەرقى جەنۇبى ياۋروپادا گېرمانىيەنىڭ تەسىرىنى كۈچەيتىش كۆزدە تۇتۇلغان ئىدى . دىركسېن 1939 - يىل 21 - ئىيولدا گېرمانىيە تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىگە ئەۋەتكەن مەلۇماتىدا ، ۋولتات بىلەن ۋىلسون مۇزاكىرە قىلىنغان پىروگراممىدا سىياسى ، ھەربى ۋە ئىقتىسادى ئەھۋالغا تەئەللۇق بولغانلىقىنى بىلدۈرۈدۇ . مۇزاكىرە قىلىنغان سىياسى مەسىلىلەردە ھۇجۇم قىلىشماسلىق توغرىسىدىكى پۈتۈم بىلەن بىر قاتاردا ئارىلاشماسلىق ھەققىدىكى پۈتۈمگە ئالاھىدە ئورۇن بېرىلدى . ئارىلاشماسلىق توغرىسىدىكى پۈتۈم « بۈيۈك دۆلەتلەر ئوتتۇرىسىدا ياشاش ئۈچۈن كېرەكلىك مەكان دائىرىلىرىنى بەلگىلىشى » 1) كېرەك ئىدى .

ئەنە شۇ ئىككى پۈتۈمنى تۈزۈش

1) ئەنگىلىيەدىكى گېرمان ئەلچىسى دىركسېن بىلەن 1939 - يىل 21 ئىيولدىكى مۇھىم خاتىرىسىدىن
گېرمانىيە تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ ئارخىپلىرىدىن .

بىلەن ئىتتىپاق بولغان مەسىلەلەر محاكىمە قىلىنغان ۋاقىتتا ئەنگلىيە ۋەكىللىرى، بۇ يىغىنلاردا ئىمزالانغان نەتىجىدە ئەنگلىيە پادىشاھىغا ئونى چىقىرىش قالدى تۇغرىسىدا ھازىرلا بىر بىلگەن ۋەدەنى سېرىن ۋاز كېچىدۇ، دەپ سۆز بېرىشتى.

ئەنگلىيە زادەر ئەنگلىيە-گېرمان پۈتۈمى ئوزۇلگەن تەقدىردە دانسىگ مەسىلىسىنى، شۇنىڭدەك پولشا بىلەن تۇغرىسىدىكى مەسىلىنى تىنىچلارنىڭ پولشا بىلەن ئۆز ئارا ھەل قىلىشىغا راضى بولۇپ، بۇ ئىشقا ئارىلاشماسلىق مەجبۇرىيىتىنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى.

كېيىن، بۇ، دىر كېسىنىڭ بەرگەن مەلۇماتلىرى بىلەن ئاساسىي جەھەتتە تەستىق قىلىندى. بۇ مەلۇماتلار يېقىن ئارىدا ئېلان قىلىندۇ. بۇ مەلۇماتلارغا قارىغاندا، ۋىلسون ئەنگلىيە بىلەن گېرمانىيە ئوتتۇرىسىدا بۇ يۇقىرىدا زىكىر قىلىنغان پۈتۈملەر تۈزۈلسە، ئەنگلىيە باشقا مەملىكەتلەرگە ياردەم بېرىش سىياسىتىدىن ئەمەلدە ۋاز كېچىدۇ، دېگەن.

دىر كېسىن ئۆز مەلۇماتىدا بۇ توغرىدا: «شۇنداق قىلغىنىدا پولشا گېرمانىيەگە قارشى يالغۇز ھالدا قالدۇرۇلغان بولۇر ئىدى» دەپ يازىدۇ.

بولارنىڭ ھەممىسى ئەنگلىيەنىڭ پولشاغا ياردەم بېرىش توغرىسىدا ئىمزالىغان پۈتۈمىنىڭ سېپىللىرى ھاۋايى قورىغىنى

قان بىر يىغىندا، ئەنگلىيە ھۆكۈمدارلىرىنىڭ پولشانى گېرمانىيەنىڭ تالان-تاراجىغا تاپشۇرۇشقا تەييار ئىكەنلىكىنى كورسەتكەن ئىدى.

شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئەنگلىيە-گېرمان پۈتۈمى تۈزۈلگەن تەقدىردە ئەنگلىيە ۋە فرانسىيەنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن مۇزاكىرەلەر باشلىغان ھەيتىدە ئۆز ئارىلىرىغا قويغان مەقسەتلىرىگە يېتىشكەنلەر ئىدى ۋە گېرمانىيە بىلەن س.س.س.ر. ئارىسىدىكى توقۇنۇشتۇرۇش ئۈچۈن چوڭ ئىمكانىيەت ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈلگەن بولار ئىدى.

نىھايەت، ئەنگلىيە بىلەن گېرمانىيە ئوتتۇرىسىدىكى سىياسىي پۈتۈم بىلەن بىللە ئىقتىسادىي پۈتۈم تۈزۈشمۇ كۆزدە تۇتۇلدى. بۇ ئىقتىسادىي پۈتۈمدە مۇستەملىكە مەسىلەلىرى خام ئەشيانى تەقسىملەش، بازارلارنى بۆلۈپ ئېلىش، شۇنىڭدەك ئەنگلىيەنىڭ گېرمانىيەگە تۇرغۇن مىقداردا قەرز بېرىشى دېگەن مەسىلەلەر ئاستىدىن مەخفى سۆھبەتلەر يۈرگۈزۈلۈشمۇ كۆزدە تۇتۇلغان ئىدى.

شۇنداق قىلىپ، ئەنگلىيە ھۆكۈمدارلىرى گېرمانىيە بىلەن مۇستەھكەم پۈتۈم تۈزۈشنى ۋە گېرمان تاجاۋۇزىنى يېقىندىلا ئۆز «تەيلارىدىكى» ئالغان پولشانىڭ ئىشى ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى شەرقى رەققە بۇرىۋېتىش دەپ تەمەسسۇر قىلىشتى،

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

تۆھمەتچىلەر وە تارىخنى ساختىلاش
[illegible]غرچىلار اوروش كېلىپ چىقىش مە
[illegible]رەر بولغان وضعىيتنى چوشۇنۇش ئۇچۇن
[illegible]ايەت چوك اھمىيتكە ايگە بولغان فاكتلا
[illegible]توغرىسىدا آتاپىن ھېچ سوز قىلمايدو
[illegible] وە فاكتلارنى ياشۇرۇشقا اورۇنىدىكى،
[illegible]بولوشقا ھەجايىپ بولامدو ؟

ئەنگلىيە و فرانسيه گيتلرچىلەر
گېرمانىيەسىنىڭ ئۇروش باشلىشىغا دەخلى
[illegible]بىرىش ئۇچۇن جدى سورەتتە بىرە چا
[illegible]رە كۆرۈش لىيىدە بولماي، بەلكى عكس
[illegible]ىنچە بوشۇرۇنچە ئىل بىر كىتورۇش وە يوتوم
[illegible]تۇرۇش بولى بىلەن، ھەر قانداق
[illegible]ئىغواگەرلىكلەر بولى بىلەن گيتلىر
[illegible]چىلار گېرمانىيەسىنى سوۋيت اتفاقىغا
[illegible]قارشى قۇتقۇزلاشتۇرۇش ئۇچۇن قوللار
[illegible]ىدىن كەلگەن بوتون چارىلارنى كور
[illegible]رشتىكى، شو واقتىدىلا بونوڭغا ھېچ قاند
[illegible]داق شبھە بولۇشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

ئەنە شونداق شرائطدە سوۋيت
[illegible]اتفاقىنىڭ تووەلدىكى ايككى يولىدىن
[illegible]بىرىنى تاللاپ آلغانلىغىدىن عبارەت
[illegible]نطعى فاكتنى ھەر قانداق آلدامچىلار
[illegible]تارىخ صحنەسىدىنمو، خلقلارنىڭ آڭىدە
[illegible]نمو چقىرىپ تاشلالمايدو، بو يوللار تووە
[illegible]ندىكىدىن عبارەت ئىدى.

ياھجوم قىلىشقا ئىلىق توغرىسىدا شرطنا
[illegible]مە تۇزۇش ھققىدە گېرمانىيە طرفىدىن
[illegible]توي بولغان تكلىفلەرنى اوزموللىكىتىنى مدا

فە قىلىش مقصدىدە قبول قىلىش وە شو
تەرىق بىلەن سوۋيت اتفاقىنىڭ تنچلىقىنى مە
لۇم موددە تكىيە دارام قىلدورىشىنى تا
مىنلەپ، تىج اوز چېگرەسىنىڭ
احتمال تۇتولغان ھجومىغا قارشى ضر
بە بىرىش ئۇچۇن اوز كۈچلىرىنى لاياقى
ياخشى تەييارلاش مقصدىدە سوۋيت
دەولىتىنىڭ بو موددەتدىن فايدىلىنا ايشىغا
امكانيت توغدوروش كېرەك ئىدى،
ياكى گېرمانىيەنىڭ ھجوم قىلىش
ھاقلىق توغرىسىدىكى تكلىفىنى رەد
قىلىش وە بونوڭ بىلەن غرب دەولەتلىرى
لاگېرىدىكى اوروش اغواگەرلىرىنىڭ
سوۋيت اتفاقى ئۇچۇن تاماميمو ناقولاي
بولغان بىر وضعىيتدە، سوۋيت اتفاقى تامامى
بىلەن آجرىتىلىپ يالغوز حالدا قالدورولا
غان بىر شرائطدا سوۋيت اتفاقىنى گې
رمانىيە بىلەن دەرحال تىرقىشتۇرۇشقا
يول ايچىپ بىرىش كېرەك ئىدى.

سوۋيت حكومتى مونداق وضعيتدە
بىر قارارغا كېلىپ، ھجوم قىلىشماسلىق
توغرىسىدا گېرمانىيە بىلەن پكتوم تو
زوشكە مجبور بولدى.

شو واقتىدىكى وضعيتدە سوۋيت تاش
قى سياستىنىڭ كورگەن بو تدبىرى
حقيقتنا مو اوتكور وە دانە بىر تدبىر
بولدى. سوۋيت حكومتىنىڭ بو تد
بىرى 2-جهان اوروشىنىڭ سوۋيت اتفا
قى ئۇچۇن وە بارلىق حربپرور
خلقلار ئۇچۇن ياخشى عاقبتلار بىلەن

تمام بولشیغا اولوغ امکانیت توغدوردی ،
گیتلیرچیلار بیلەن یوتوم توزوش
س س س ر داشقی سیاسیتینیک یونی
ایدی ، دەپ دەۋا قیلیش اونوپ کەت-
کەن دەریجیدە بوهتاندور . عکسیچە ،
س س س ر تەریپیدین اسیادا بیرلەش
کەن خوفسیزلیکنی ساقلاش مەنپەئەتی مەق-
سەدیدە تاجاوزچی بولیۋاتقان غربی دو
لەتلر بیلەن نیمس ایتالیان تاجاوزچی
لیریغا قارشی یوتوم توزوشکە دائیم
اومتولوپ کەلدی . اما یوتوم ایککی
طرفتین توزولەردو . س س س ر تاجاوز
غا قارشی کورەشیش توغریسیدا یوت-
وم توزوشکە اومتولوپ کەلگەن بیرلا
ئەنگلییە وە فرانسییە س س س رنی
یالغوز قویوش سیاسیتینی ، تاجاوزچی
لارغا یان بیریش سیاسیتینی ، تاجاو
زنی شرققە ، س س س رگە قارشی
بوراپدوروش سیاسیتینی افضل کوروپ ،
مونداق یوتومنی دائیم ردە قیلیپ کەل
دی . امیریکا قوشما شتاتلاری شونداق
خلقئارالیق سیاسەتکە قارشی کورەشیش
اویلیدا تورسون ، بلکی ، عکسینچە
بو سیاسەتنی هەرجەهەتتین قوووەتلیدی .
امیریکا . ایلاردا چیکرینا کەلگەندە
شونی قیلیش کیرەککی ، اولار نیمیسلارنیڭ
ئیغیر صناعتیگە اوز کاپیتاللیرینی صرف قیلیپ
دی ، نیمسلارنیڭ حربی صناعتینی واجلاندور
وشقا یاردەم قیلدی وە شونداق قیلیپ ،
نیمس تاجاوزچیلارینی قوراللاندوردی !

اولار : « یاوروپالیق جانلار ، اوروشیـ
وارک ، بز سیزلارگە ساغلیق تیلەیمیز ،
خدایینک یاردیمی بیلن اوروشوورینک ،
ز امیریکالیق ازمیلیارد چیکلار بولسا ،
یوزمیلیون دوللار ، ان وقتچە درامت
توپلاپ ، سیزلیک اوروشیگیزدین پایدا
ییپ الیمیز » دیدی .

یاوروپادا شونداق احوال یوز بیر
گەن بیر پەیتدە سوۋیت اتفاقی اوچون
بیر یول قالغان ایدی ، او بولسیمو نیـ
میسلارنینک یوتوم توزوش توغریسیـ
دیکی تکلیفینی قبول قیلیش ایدی .
بو یول علاجی بولغان هەمە یوللار ار-
سیدا ئەنگ یاخشی ایدی .

1918 - یلدا غرب دولتلارینینک
دوشمنچیلیک سیاستی ارقیسیدا سوۋیت
اتفاقی نیمیسلار بیلن بریست صلحینی
توزوشکە مجبور بولغینیدیک ئەینیلیگ
دە 1939 - یلدیمو ، یعنی بریست
صلحیدین 20 یل کیین ، سوۋیت اتفا
قی ئەنگلییە وە فرانسیەنینک خوددی
شونداق دوشمنلیک سیاستی ارقیسیدا
نیمیسلار بیلن یوتوم توزوشکە مجـ
بور بولدی .

دوشمنچیلارنینک ، س س س ر نەر
حالدا نیمیسلار بیلن یوتوم توزمەسـ
لیگی کیرەک ایدی ، دیگەن مەزقاندق
گەپلیری گولکولوک گەپلردین باشـ
قا بیر نەرسە ئەمەس . خوش ، ئەنگلی
یە وە فرانسیەدە انفاقچیسی بولغان

بولاشا 1934 ـ يىلدا هجوم قىلىشماسلىق
توغرىسىدا نېمىسلار بىلەن پۈتۈم تۈزە
ليگەن ايكەن ، بۇلاردىن كورە ناقو
لايراق شرائطدا بولغان سوويت اتفاقى
1939 ـ يىلدا نېمە اوچون شوندىق
پۈتۈمنى تۈزمەسە ايدى ؟ ياوروپادا
حكمران كوچ بولغان ئەنگىلىيە وە
فرانسيە 1938 ـ يىلدا هجوم قىلىشما
سلىق توغرىسىدا نېمىسلار بىلەن بىرلىكتە
ديكلاراتسىيە چىقىرالىغان ايكەن ، ئەن
گىلىيە وە فرانسيەنىڭ درشەنزايىك سىيا
سى آرقىسىدا يالغوزلىنىپ قالغان سو
وېت اتفاقى نېمە اوچون نېمىسلار
بىلەن پۈتۈم تۈزمەلمەيتتى ؟
ياوروپادا تجاوزچى بولمىغان بارلىق
چوڭ دولەتلەر آرىسىدا سوويت اتفاقى
نىڭ نېمىسلار بىلەن ئىلك كېيىن پۈتۈم
تۈزگەن دولەت ايكەنلىكى عيان ئەمەسمۇ ؟
سوويت اتفاقىنىڭ اوز مدافعەسىنى
مستحكەملەش مقصدىدە سوويت ـ ليبيس
پۈتۈمىدىن ماهىرلىق بىلەن فايدىلىنا
لىغانلىقىدىن ، اوز چېگرالىرىنى غرب
طرفكە سوروب ، نېمىس تجاوزىنىڭ
شرق طرفكە توسالغۇ سېرىلىشىپ بىر

رىش يولىنى توسقانلىقىدىن ، گېرمانىيە
فوشونلىرىنىڭ شرق طرفكە قىلغان هجوم
لىرىنى ئەرزىمەيدىغان ـ كېيىن بولۇ
شى ئەمەس ، بەلكى ئىچچە ـ ئىچچە
يوز كىلومېترلارچە غربىدىن اركەن
يوللاردىن باشلاشقا مجبور بولغانلىقى
دىن ، س س س ر وطن اوروشىدا
قانچە مېلىنەسى ، بەلكى اوروشدىن
غالىب چىققانلىقىدىن تارىخنى ساختىلاش
تورغوچىلار وە باشقا عكس الحركەتچىلار
البتە ممنون ئەمەس . امما شەرمەندى
سى چىققان سياستچىلار عاجزلىق وە مە
سكىنلىكلىرىدىن دە غضب بولوپ شوندىق
ناراضىلىقلىرىنى اظهار قىلىدۇ .
بوجنابلارنىڭ غضب بىلەن ناراضى
بولغانلىقلىرى سوويت اتفاقىنىڭ سياسىتى
توغرى سياست بولغانلىقىنى وە مەن
دىن كېيىنمۇ شوندىق توغرى سياست
بولوپ قالىدىغانلىقىنى شەك شبهەسىز
اوچوق ـ روشەن كورسەتىپ بېرىدۇ .
خلاس !

(داوامى بار)

«قىزىل اوزبېكستان» دىن :

غولجىدا برنچى سەيلە .

مجرعنى

سەيلە ، توپلارنىڭ اتقى توپغۇسى ،
كوڭلۈمدە قايناق ؛ ايلهام باسىدى .

(خاطرە دفترىمدىن)

بوگون شادلىقىم بايرام باسىپدى ،
اركىن داغ ـ دوغاقلىم باسىلدى .

بوگون برنچى ماي ، قاراڭغو
اورنىدا آق شوعلاسىنى يوركوپ تاڭ

آتنى ، نەمەنگان ارغوماقلارنى يەتەكلەپ
آقۇنچىلار كوكوللىرىنى يالقۇنلىتىپ چە-
چەپ ، گويا كى كۇلۇمسىرىگەن
پەرنازىنىن دىلبەرنىڭ قوياشدەك خوش كول
ۋپ چىققاندا ئىدى . كىشىگە نۇرلاق
بەرگۈچى حضور بېغىشلايدىغان يوممىتاق
تاغ شامىلىنىڭ يېقىملىق ئۇچۇشلارى ،
بەلىرقۇشلارىنىڭ جارانگلىق نەغمىلىرى ،
موزىكىلارنىڭ صداسى وە كىشىلەرنىڭ
ھەرخىل خورۇملىق قىيىقتى بىلەن شەھەر
عجايىب ھەيۋەت توسكە كىرگەن ئىدى .

موشو شېرىن ، يېقىملىق پۇرسەت
دە كوچىدا چىقىپ قارىسىڭىز پىيادە ،
ھارۋىلاردا آتلاردا وە ۋېلىسىپىتلاردا
زورىقىپ ، ل . مطاب استراحت بې-
غىغا قاراپ آققان كوچىلارك ، ھەيۋەت-
لىك خەلق دولقۇنىنى كورەسىز ،
بۇ ئاقىمنىڭ ھەيۋىتىگە ئوزىڭىزمۇ بېغىشلى-
نىپ كېتىپ ، زوقىڭىزنىڭ شاللىقى كو-
ولگەن مېھمانلارى قايداق ئوتۇپ كەتكەن-
لىكىنى سەزمەي ، بىردەمنىڭ ئىچىدە
ئوزىڭىزنى سەيلى مەيدانىدا كورۇپ
قالىسىز .

مانا توغ مەيدانىنىڭ آلدىمو ھەرخىل
زىنەتلەر بىلەن چىرايلىق ياسالغان ، كەل-
گەن تاماشىبىنلارنى خوش چىراي بىلەن
قارشى آلماقتا . مەيدانىدا ئويۇنچىلار
بىلەن ھەرطرفكە تارقالغان ئوينىشاق بالى-
لاتچىلار تېرىكچىن شالۋىلاپ خوددى
ئوسول ئوينايمۇ . مەيداندا يودىرىل ،

والىبول ، گەرتەك ، چاپىش ، ئېغىرلىق
كوتۇرۇش ئويۇنلىرىدا مخصوص ئورۇن-
لار وە چېغىرىقلار ئورنىتىلغان .

استراحت باغىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى
دەرۋازىدىن كىرسىڭىز دەرەختزار وە
گۈللەر ئارىسىدا يەنە كىرس (سەرگەلداق)،
مەنگەندەك لانارىم ، شاھمات ، دام-
كا ، بىلىيارت ئويۇنلىرىنى ، شىمالى
دەرۋازا بىلەن كىرسىڭىز يەنە بىرلىك چاي-
خانىلار ، دوكانچاقلار ، قىماق تاشلاش
وە باشقىدىلى ئويۇنلارنىڭ ، جنوبى
دەرۋازا بىلەن كىرسىڭىز اشخانىلار ،
دەرەختزار ئارىسىدىكى چىرايلىق چايخا-
نىلار ، چادىرلار ، گولەچەكچەلەر ، باغ
كولىنىڭ يېنىدا آت ئويۇنى ، كولدە
قولۋاق ، كولنىڭ جنوب طرفىدە باغار-
دى (نەشقەرچە كولەنگۈچ) قازانى
قىرىندىشلارنىڭ قارا ئويلارى وە باشقى-
لارنىڭ عجايب زىنەتلىك ئورۇنلاشقانلىقىنى
كورىسىز .

كەينى - كەينىدىن توپ - توپ بو-
لۇپ ياسالغان سانسىز خەلقنىڭ توغ
مەيدانىغا وە باغ ئىچىگە زورىقىپ
كېلىشلىرى بىلەن بىردەمدىلا باغ ئىچى
تاماشىبىنلارنىڭ خوش چاقچاق ، كولكى-
لىرىگە تولدى . ھەرنىڭ بو شېرىن
مىنگىلىدە . باشلىغان دەرەختزار وە ئې-
چىلغان گۈللەرنىڭ گوزەل قىياپتى
خوش پۇراقلارنىڭ دىماغقا ئورۇلۇشى
ئورغۇپ تاشقان بولبول ، كاككۇك

لارنىڭ چاراغۇق ھەممە يېرى ، شادلىقى تاشقان تاماشاچىلارنىڭ يوزلىرىگە شوندا ق پارلاشقانكى ، گويا كى ئالتون ھالقىغا ياقوت كىرگەن .

سەيلىگە مەئاۋىن رەئىسىمىز ئەھمەدجان قاسىمى جانابلىرى ، باش قوماندان گېنېرال ئىنتېندانت ئىسھاقبېك جانابلىرى باشلىق ھۆكۈمەت ئەربابلىرىمۇ كېلىپ كەلدى . مەيدان ۋە باغ ، ئوزۇنىدا تولغان 30 مىڭغا يېقىن شاد ۋە خورام كىشىلەر بىلەن پەيزىنىپ ئىدى .

سەيلىگە يىغىشلانغان ھەر خىل ئويۇنلار بىردىن باشلىنىپ كەتتى . قىيزى ئوينىغە پەيزى يىغدى . رادىئو ئاۋازى ياڭراپ ، داپ - دومباقلار داراقلاپ ، دۇتتار ، تەمبۇر چاراقلاپ نەغرا ، سۇنايلار قىينىلىپ ، ئۇسسۇلچىلار ئويناپ باغ ئىچىنى ھاياجانغا كەلتۈردى . ھەممىدىن شوخى قىزىقى ، ئىبراھىم ئەپەندىنىڭ قىزنىڭ كىيىپ بېشىنى سوزۇ توشى كىشىنىڭ دىققىتىنى ھەر تەرەپكە ئىلىپ قاچار ئىدى . ئۇيغۇر سەنائىع نەفيسە تەرىپىدىن ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆرف ئادەتىدىكى ئولەن تارتىپ ، توي كۆرۈنۈشىنى كۆرسەتتى . قازاق قىرغىز جەمئىيىتى تەرىپىدىن ھازىرلانغان ماي ئويۇن - توي باشلاش ، ئۇلان تارتىش قىز ئوزۇتۇشلىرى ۋە باشقىلار كىشىلەرگە شۇ ئىشنىڭ پەزىلىنى ئوزىنى سۈرەتلەپ كۆرسەتتى .

70 ياشلىق شاھ ئەھمەدى بەردى داۋاب چېلىپ ، ئوچ كەرە ئوتتۇپ ، مۇللاق ئېتىپ ئۇسسۇل ئويناپ ، شاھ كىچىك 2 قولىغا ئىككىدىن تورت تاشنى تۇتۇپ ، بىر بىرىگە چاقلىتىپ ئۇرۇپ ئۇسسۇل ئويناپ ، يالغىز قارغايلاق قاسىم توغاي بىر لىبوا- چە سايراپ ۋە باشقا ئىپارلار بىلەن خەلقنى بەزمىلىك چاي خانىدىكى چۇرۇشىگە ئولاشتۇرۇپ تاماشاچىلارنى تولۇقمۇ كۈلدۈردى .

ۋالىبول مۇسابىقەسىدە بىرىنچىلىكنى ھەربىيلەر كامانديسى 2 - ئىنچىكىنى ياشلار تەشكىلاتى كامانديسى ئالدى .

چېلىشىش ھادىسىلا ئىزىپ كەلدى . 70 ياشلىق ئەئزەم بوۋاينىڭ مەيداندا چوشۇشى ھەممىسىدىن كۈلكىلىك تاماشا بولدى . ئاتاقلىق پەھلىۋانلاردىن ئابدۇلئەزىز بىلەن سابىقلىق چېلىشىپ ، ئوتۇق ئابدۇلئەزىزنىڭ بولدى .

سويدۇڭ ناھىيەسىنىڭ كومىتېتىدىن كەلگەن ئاشۇر كېرىمنىڭ ماھىرلىق كۆرسەتكەن مەللاق ئويۇنلىرى ھەممىنى تەئەججۈپلەندۈردى . ئاشۇر كېرىمنى ناظىر سەيفۇلدىن ئەپەندى ئالاھىدە سوۋغات ئالدى .

ئىنقىلاق كۆتۈرۈشتە 23 ياشلىق ھەئسەم شەھى ئوغلىنىڭ 6 پۇتلۇق چويۇنگە يەنە يېرىم پۇتلۇق چويۇنلىنى قوشۇپ ئىككى قولى بىلەن تىك كۆتۈرۈشى ھەممە

ەلى ھەيران قالدۇردى .

خطاى خەلقىنىڭ ماى اويۇنلىرى بولغ
ان باغاش آياق اويۇنى كەچ كىرگىچە
مەيدان و باغنى آپلىنىپ خەلقنىڭ زوقىنى
اوزىگە جاب قىلدى .

پود بول واليبول ، بيليارت شاخما
ت داممكا ، گەرەنكە ، گولنگوج ، سا
غاردى ، آت ، اوپونى ، بعضى سناش
وە باشقا اويۇنلار كەچ كىرگىچە داوام
قىلىپ تاماشاچىلارنىڭ زوقىغا زووق
قوشتى .

كەچ بولغاندا گول دەستە اويۇن-
لىرى ، ھەر بر جمعيت طرفىدىن را-
لانغان ماى اويۇنلار وە كېنولار باشلىنىپ
كەتتى . باغنىڭ جنوبى دەروازىسى
يېنىدا گول پۇرژانكىلار آسمانغا ئېتىلىپ
باغنىڭ قىيفىنىگە زىنەت و ھەيۋەت بېغىش
لىدى . خلق كېچىسى خوددى كۈن
دۈز دېگىدەك قىزغىن تاماشىلار
ئۆتكەزدى .

ش [illegible] ت انقلابچىل باشلار تشكي
لاتى مركزى كومىتېتىنىڭ تشبثكا
رلىقى بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن سەيلە گول-
لىرى مانا شۇنداق ھەر خىل تۈرلۈك
ئويۇن وە تاماشىلار بىلەن اوتمۇشلۇق
تاماملاندى .

سەيلە گوللىرى اوز ھەۋەسىنى
كورسەتكەنلەرگە مركزى كومىتېت
وە بر قانچە حكومت تەرەپلىرىدىن
شخصى مكافاتى بېرىلدى .

اوچ ولايت خەلقى ماى ازادلىق
انقلابىمىزنىڭ شرفلىك غەلىبىسى قوينى
دا دائىم مانا شۇنداق اوز تۇرمۇشى
نى شاد و خورراملىق بىلەن اوتكۈزىدۇ ...

شەكسىزكى ، انقلابى گودەكلەر
ئۆرۈمىدىن وجودقا كەلگەن بوگۈنكى
شاد و خورراملىق دولقۇنى ، مصىبەت
قىلىنغان ئېل يۇرتنىڭ كوكلىگىدەك
يۈكسەك شاد و خورراملىقلار ئەندىم
گەنلەرىسى .

سەييارە تروپا ئەۋەتىلىپ حال سورالدى

انقلابچىل باشلار تشكيلاتى مرك
زى كومىتېتى ، خلق طابىقىگە اساسا
ماى تويىنىڭ بشىدا جەبھىلەردىن سەييا
رە تروپا ئەۋەتىلىپ حال سوراش حركتى
باشلاندى . تىجەدە ادارە ، جمعيەت
انا - انا و يارى برادەرلەرنىڭ جەبھە
لەر اوچۇن تەييارلىغان خەت ، سوغاتلىرىنى

توپلاپ ، ھېيئى وكىل قىلىپ ، غولجا
اوتتۇر تىيياتىردىن تشكيل قىلىنغان ، سە
ييارە تروپا بىلەن يولغا سالدى .

بىز 16 - ماى كونى غولجىدىن
شىخوغا قاراپ راۋان بولدۇق ، شىخو
سانوبىن تاھىيەلەردىكى جەبھىلەرگە بىزنىڭ
خلقىمىزنىڭ يوللىغان خەت ، سوغاتلىرىنى

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئۇن قولىمىز بىلەن تاپشۇردۇق . بىز ئارقىلىق ئۇلارغا يەتكۈزۈلگەن شېرىن گەپ، يالقۇنلۇق سالاملىرىمۇ ، خەلقنىڭ ئۆزىدەك سۆزلەپ بەردۇك . تەييارلاپ قىلىپ بارغان كانسېرت و ئويۇنلىرىمىزنى ، جەڭچىلەرگە كېچە - كۈندۈز دېمەي قانچە كۆرسىتىپ بەردۇك ، ... جەڭچىلەر قىتارلىرىدا ، چايلاردىكى خەقلەرگىمۇ ئويۇن قويۇپ بەردۇك .

قايتاردا يورىقالا ، ارشاڭ و لوسېگۇتلاردىمۇ ئويۇن قويۇپ ، جەڭچىلىرىمىزنىڭ خلققە بولىغان سالام و رەھمەتلىرىنى يەتكۈزدۇك . شۇنداق قىلىپ 36 كۈنلۈك سەپىرىمىز تۈگىگەندەك نەتىجەلەندى :

جەڭچىلەر ، بارغان سالام خەت ھەم بىزلەردىن ئاتا - ئانا ، يار - بۇرادەرلەرنىڭ سالاملىرىنى ، ئاڭلاپ تىلەكلىرىنى ئاڭلاپ قانچە خۇرسەند بولدى . . بىزلەرنى كۆرۈپ ، تەشەككۈر بىلدۈرگەنىدەك بولۇپ قالدۇق ، دېيىشتى . بىز ئارقىلىق ئۇلارغا سالام خەتلىرىنى ئەۋەتىشتى .

قېلىپ بارغان ... ئاتلىرىمىزغا جەڭچىلەر نەھايىتى مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ « خەلقىمىزنىڭ ھەر بىر ئەۋەتكەن سوغىلىرى بەدىلىگە كۆرەش غەلبىلىرىدىن سوغا تەقدىم قىلىشقا ھەر قاچان تەييارمىز . . . سۆيۈملۈك خەلقىمىزگە يالقۇنلۇق سالام ! » دەپ كۆپ خۇشال بولۇپ قالدى .

ئىدارە ، جەمئىيەتلەردىن يېزىلغان سالام خەتلەر جەڭچىلەرنى يەنە بىر ئىلھاملاندۇرۇپ، روھىنى ئىنتايىن كۆتەردى . بۇ خەلق ئىنقىلابىدىن بېرىكى جەڭچىلەرگە سالام خەت يېزىشتا ئانچە كۆرۈلمىگەن يېڭى بىر مۇناسىۋەت بولۇپ ، زور نەتىجە بەردى . جەڭچىلەرمۇ ئىدارە جەمئىيەتلەرگە سالام خەتلىرىنى يوللىدى .

بولۇپمۇ سەييارە تىرۇپپىنىڭ تەۋەقىلىپ ، جەڭچىلەرگە ئويۇن قويۇپ بېرىلىشى ، ئىنتايىن كۆڭۈلدىكىدەك ئىش بولۇپ ، جەڭچىلەرنىڭ كۆڭلى ئاسمان قەدەر كۆتۈرۈلدى . ئۇلار : « خەلقىمىزنىڭ بۇ قەدەر مېھرىبان غەمخورلىقىغا بارىكاللا، رەھمەت ! » دەپ دائىم خەلق يەنى ئۇچۇن تەييارلانغان كۆرسىتىپ ، تارىخى غەلىبەلەرنى تەقدىم قىلىدىغانلىقىنى ئىزھار قىلدى .

يەنە كوماندىرلار : « بۇ قېتىمقى ھال سوراش ھەرىكىتى جەڭچىلىرىمىزنىڭ روھىنى كۆتۈرۈش بىلەن ، خىزمەت ئۆگۈنۈش ئىشلىرىنىڭ تېخىمۇ ئالغا بېسىشىغا تۈرتكە بەردى » دەپ خەت يازدى .

بۇ ھەرىكەت جەڭچىلەرنىڭ روھىغا روھ، كۈچىگە كۈچ قوشتى . بۇ ھەرىكەت جەڭچىلەرنىڭ تىنچلىق ئىشلىرىغا زور تۈرتكە بەردى .

چەكچىلەر قەتارىدا جايلاردىكى خەلق
لەرنىڭ ئويۇن، تىياتىرغا بولغان خۇما-
رىغا بىر قىسىم بولسىمۇ قانەت ئالدى.
ئىنقىلابتىن بۇرۇن تىياتىر ئىشلىرىغا، چە
ئىدىن غۇلجە ئويغۇر تىياتىرىنىڭ، قانچى
لىك ئېچىلىپ ترەققى قىلغانلىقىنى ئۆز
كۆزلىرى بىلەن كۆرۈپ، بەكمۇ خوش
ھال بولدى. بولۇپمۇ چەكچىلەر شەئىرى
بەيتشلارنى، ناخشا، غەزەل و دېكلاماتسى
يىلەرنى ئاڭلاپ، ئاكتىيورت لارنى كۆ
رۈپ، ئۆزلىگىدىن سۆيۈملۈك چەكچىلىرىگە
بەكمۇ چوڭقۇر مۇھەببەتلىرىنى، ھەتتى ئارزۇ
ئۇستىدە "تاكى جان تەندە بار، بىز
چەكچىلىرىمىز ئۈچۈن بار... سۆيۈم-
لۈك ملى خوشۇنىمىزغا شان - شەرەپ-
لەر بولسۇن!" دەپ شۇئار توۋلىغۇچى
لار بولدى.

بىز بارغان 6 ناھىيەگە، ئازدۇر،
كۆپتۇر بولسىمۇ، مەدەنىيەت، صنعت ئۇرۇغ
لىرى چېچىلدى. يەرلىك تىياتىر بولۇملىرى
ھۈنەرۋەنت وە سازەندىلىرىنى بىزگە قو-
شۇپ كۆپ نەرسىلەرنى ئۆگىنىپ ئال-
دى.

خەلقنىڭ ملى صنعتكە بولغان ئىش
تىياقى بىر قەدەر كۈچەيدى. ئۇلار
صنعت ترەققىياتى ئۈچۈنمۇ غەيرەت قىلىشنى
سۆزلىدى. بىز "ئەلبەتتە ئاشنى چىچەك
لىتىپ، چۆلنى گۈلىستان قىلىدىغانمۇ
خەلق" دېدۇق.

بۇ ھەرىكەت جەريانىدا، بىز كۆپ
تەئەسسۇر و تەجرىبەلەرنى ئالدۇق. مۇندىن
كېيىن، سەپەرلىرىدا چىققاندا، قاندا
قىلىپ بەكمۇ ياخشى بولۇشىنى ئويلى-
دۇق. تىياتىرىمىزنى ترەققى قىلدۇرۇشنىڭ
قانچىلىك ضرور ئىكەنلىكىنى سەزدۇك.
بولۇپمۇ چەكچىلەر ھاياتى، نەزەرىيەلىكى
ھەقىقىي ئەمەلىي فاكتلارنى تولۇق ئۆگەن-
گۈپ، شۇ ھەقتە تىياتىر يارىتىشقا تىرى
شالماسلىقىمىزنى ھېس قىلدۇق. بۇ ئەلبەتتە
يالغۇز تىياتىرلا ئەمەس. شۇنىڭ
دەك مىللىي ئايرىم ئاھاڭ قىلىشنىڭ لازىملىقىنى
بىلدۇك. يەنە كۆپ لىتەب و پىلانلىق
ئىشلارغا تېگە بولدۇق.

دېمەك، ش. ت ئىنقىلابچىل ياشلار
تەشكىلاتى مەركىزى كومىتېتى تەشكى-
لىگەن بۇ يىل يۈرگۈزۈلگەن مۇشۇ 2-
قېتىملىق ھال سوراش ھەرىكىتى، تولىمۇ
ياخشى مۇۋەپپەقىيەتلەر بىلەن بەجىرىلدى.

تمام

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ماتەم

(تاقتاشنى نەسلەمش)

يغليسام ، گولسەم ،
اوينىسام يردەم .
كوكلادين كەتمەس ،
تاغدين ئېغر غەم .
اوقودوم ، يازديم ،
الهامدين آزديم ،
بولميدى ديلم -
زادى خاطر جەم .

*

ايلمگە الهام ،
ديلغا جان ئيديك .
قزيل بولنوز اوق ، . .
لاچين ئيديك هەم .

اويليسام بودەم ،
كوڭول بوزولوب ،
ايلب ئغر دەم ،
كوزلار بولدى نەم .

*

وە عديار يانا ،
ئزبگدا بز بار .
نەيزيدين ، اوقدين ،
اونگور بو قەلەم .
كوزليگەن يەركە
تاشلايمز نەدەم .
آمما شعيريمز
سەن اوچون ماتەم .
ئه . ئەخنەم .

بختليك رييماق 1)

12 . نويابر تيگى اتدى . ئېزلا گەللار كولوب ، بخت قوياشيغا باققى-نيمەلارمو ايتاب كوردى . تيخى اولار :
« ابخ ! كوليمز توغولدى . . . » دەب وطن .ردانيياريننڭ صفينى تولدو-روب ، قالاق كورەش ميدانيغا چوشوب كەتدى . مينا شولداق اوزينى ئەل بخ-تى اوچون بېغشليغان يتيملارنىڭ بيرى رييماق ئيدى .

لەنشاك سوقوشى قزيماقدا .

— آغينيلار ، چوماقنى بازغان قلي-ديغان بولساڭ ، نى - كيلىشكەن ملتە-لارنى سوقوب آلغينى بوليديكەن جو-جو » دەب ، رييماق قوليديكى ملتقنى اوشنيسيگە ئغرالك بر كورنوشدە سيليب توراتدى ، بيربوق كەتدى .

بر توركوم جەگچى خلق ، پەنجيم بوليغا آت سالدى ، دوشمەن چيركلار-نڭ آقفار اوسنيدە ، اچ يشدەك يامراب-يورگەن قاريسى كورولدى . ئەنە كەتدى ، مانا كەتدى : اورە . . . اور ! » ديگەن آوازلار ياگراب ، اتلار-نڭ كوكسى بلەن ، باتورلارنڭ ماگ-ليىدين چيقغان آنى هولار ، توزيغان قارلار بلەن قوشولوب ، هر ياقغا او-چوب اويناب كەتدى . تاياق توقماقلار ، ملتق ، پيليموتلارغا آيلاندى . «توشقان »

1) ئەسلى اسمى رحيم .

توغلاش آیغلیشیپ قالای دیدی . ریماق ، آت اوینوتوپ کەلگەن قازاق یىگىتى بىلەن کوروشوپ ، «نەکەل چوقبارىڭنى» دىمەندە ، آیاق آتىدا مىنگوپ یاتقان بىر نەبلەغ اولوگنىڭ آغزىغا «مانا ساڭا» دەپ چىشلىنىپ قويوپ ، اولوك آتىدىكى ملتقنى القلىرى بىلەن يولوپ ئېلىپ دوستوغا سوندى . آت اوسقىدىن «رحمت بولداش» دەپ چىققان آواز بىردىنلا اطرافدىن كوتورولگەن «اورا !» آوازىغا قوشولوپ كەتتى ..

بىل ، آيلار يىزنىڭ ئابىمىز حسابىدا ، اوتتى . چەرچى خلق مننظەلەشكەنلىكى قوشولغا آيلاندى . رىماق ، بوگون رەمىلا جەڭچى . ئو ، آلتاي ئىيەسىنى مىداندا ئالىشىشكە اوقچىبدر . شمال ، جنوب ، و اوتتورا يورشلار باشلاندى . خوش خبر اوستىگە خوش خبر ...

رىماق اوقتورا يورۇشدە ! ئەنە آزادچىلك كرچىلەرىدا ياردەمچى كامانديرى قوروتلوق خزەلەنى اوتەپ ، غالىبىيىتى تاختىسىنى نەيتىپ كىتىپ بارىدر . نەنە غالب دوستلارى بىلەن قوچاقلىشىپ ، شىنجو دىنجو اوتىدى ...

غالىبيىتى يخشىلىك رىماق بولوبتوروشغە باغلىقدى .

بو گون رىماق غولجە حيرالياغدا ، بو خوش آواز ، قىزىقول باتور يىگىتنىڭ ئالمىنى چىقلىپاي تۇردى ، ئۇنونىڭ يورىگى چوغ ، ئونونىڭ آرمىنى يار ، ئووز جەڭچىلىرىنى تربىيەلەشكە وجودى بىلەن كيرىشتى ، كامانديرا قزووتلوق خزمتىنى آلىشقا لايىق ئونىيە گورە آزتونجەيلا رىماق «فداى» ميدالى بىلەن تقديرلەندى . ئونونىڭ ياش كوكسىدە قوش مەدال يالتىرىماقدا ، حاضر ئونونىڭ خدمت تورىنى يىنە كوتوروولدى ...

بىر كونى مشغول ياتاقدا اولتوروپ ، يىڭى بىگلار ئەيىن سورايدى :

— رىماق ، ئىككى قىرلىق ميدالىنى قەيەردە آلغانتى ؟

— بونى مەندىن سوراپ ئالغانىدى آسىم ياقىپوف .

— سوزلەپ بىر ئىككى راس ، حاضر دەم ئېلىش واقتىغو – دىدى بىر – ئىككى جەڭچى .

آسىم ياقوبوف چاپادانىمى آچتى :

— مەن سىزلەرگە سوالىڭىزنىڭ جوابىنىلا توقوپ بېرەي ، قالغانلىرىنى خالىساڭلا يىنە بىر بوش واقتىدا سوزلەپ بېرەي – مەن – دەپ خاطرە دفترىنى اوقوشقا كىرىشتى .

... جىلاڭ اطرافىدا آرسلانلار يىدا بولوپ قالدى .. «توشقانلار» چاپقان قىياقىيىگە كىرىپ ، ئوكىدىن ئوگىغاپىنا

بتىم بولدى . بتىم كوپ اوتمەدى بتىم بولدى ، لیکن آزاد یورتلاریمیزنی دىريماقلارى بتىم بولمىدى ؛ بەلكى بار—

ئۆزدەپ ، ئات ئىزلار ئىچىدە بوگرەش-
مەكتە .

ئازادلىق كورەشى ئەۋج ئالغان پەيت .
جىلىك شىخولىك ئازادلىق غالىبەسىنى قوچاق-
لاشتۇرۇش كېرەك ..

بولبېشو قوملوقلىرىدا گولدۇرس
ئاراس ، قۇربان جەڭچىلىرىمىز دۈش-
مەنلەر ئاتلاق قارشىلىقلىرىغا قارىماي ،
چوك سازلىقلار، چول قوملوقلاردەرىقوم
دۇرە ، قوم ئاقلارنى بېسىپ ئازادلىق
ئالماقتا . جەڭلىدىن بو قوم ئاق ئوستى-
دە دۈشمەننىڭ ئىستىھكامى خوددى ئەژ-
دەرھادەك بالا - قضا بولوپ ، كوز ،
قولاق ۋە بورونلىرىدىن دەھشەتلىك ئوت
چاچرىتىپ قان ئىچمەكتە .

بولقونلار ئارقىسىدا كاماندىر ...
ئۇنىڭ غەزەپ ئوتىدا يانغان كوزى
ئەژدەرھاغا جەردەك بىر تىكىلىپ ئالدى .
بىردىنلا دەھ ، دەھ . . . « دېگەن ئوچ
تورت ئاۋاز ، كاماندىرنى گولدۇردى .
كاماندىر كوكسىگە چىلىك بىرىپىشىپ
ئالغان بويەكلار ، ئەژدەرھاغا قاراپ
يول سالدى ، يىگىتلار ئوستىدە ملتىق
ئوق ، بىلى ۋە قوللىرىدا گرانات ،
ئولار دۈشمەنلەرنىڭ ۋاي ، يوك ، يوك
قلىپ ، قوم ئوستىگە يامغوردەك ئوگو-
لىۋاتقان ئوقلارنى يىرىپ چقىپ كېتىپ
بارىدو .

— ئەژدەرھانىڭ ئوچىنى چوگوپ
چاۋىنى چىقا يىتىش ئوچۈن باتورلار
كەلدى . ئانچە سىلەر ئونىڭ كوزلىرى-
دىن كول ئوزوپ ، باش كوتەر
گوزەل ئوزوگلا !

بو بويرۇقنىڭ ياچرلىشى ، مەردلەر
ھەرگىنى ئىزلەنمەكتە . ئەژدەرھانىڭ
چوررىسى شوندىق باليگاچ ئوتكى ،
ئوكغوز ئوتەلمەي چقىا كورونوپ
ئوتىدو .

— ئوم ، ئوتوپ قالدىمو ئىمە ؟
— ئامان ، ئامان ، باقى كېتىپ بارىدو .
— ھەخ خدا ، ھەخ خدا !
— قالنس يىگىت ، ئەنە ھەممىنىڭ
ئالدىدا رىماق .

گولدور ! ! گولدور ! ! !

بو ئەژدەرھامو چېھ - قىنىپ ولدى ::

ھورا ! ھورا ! !

پاچقىلانغان پوتەيلەر ،
ئوستىدىن قۇربانلار قاپچ ئوينونوپ
ئوتوپ كەتمەكتە !

« خوشنىار »